

KOPAONIČKA ŠKOLA PRIRODNOG PRAVA
DVADESET OSMI SUSRET

ZAVRŠNI DOKUMENT

OPŠTE KONSTATACIJE • UVODNA REČ • PORUKE

KOPAONIK, 13–17. decembra 2015.

Izdavač: KOPAONIČKA ŠKOLA PRIRODNOG PRAVA
Beograd, Krunska 74, Tel. (011) 244-69-10
Fax (011) 244-30-24; E-mail: upj@EUnet.rs;
www.Kopaonikschool.org

Štampa: Futura, Petrovaradin

**OPŠTE
KONSTATACIJE**

Dvadeset osmi susret pravnika Kopaoničke škole prirodnog prava održan je na Kopaoniku, od 13. do 17. decembra 2015. godine, pod stalnim naslovom *Pravda i pravo*, a sa godišnjom temom *PRAVO I AUTONOMIJA LIČNOSTI*.

Višednevni rad se odvijao u skladu sa usvojenim Heksagonom Kopaoničke škole prirodnog prava, kroz šest katedri:

- I Pravo na život**
- II Pravo na slobodu**
- III Pravo na imovinu**
- IV Pravo na intelektualnu tvorevinu**
- V Pravo na pravdu**
- VI Pravo na pravnu državu.**

U okviru katedri radile su sledeće sekcije:

Život; Zdravlje; Ekologija; Sport (I katedra).

Krivično-pravna i procesna zaštita ličnosti; Sloboda ličnosti – opšta sloboda i porodično-pravna sloboda ličnosti; Upravno-pravna zaštita slobode (II katedra).

Kodifikacije, svojina i druga stvarna prava, svojina i nasleđe, restitucija i privatizacija; Porezi i poreska politika; Ugovor i odgovornost za štetu;

Privredna društva; Međunarodni privredni ugovori, Arbitraža; Banke i bankarski poslovi; Radni odnosi (III katedra).

Industrijska svojina, Autorsko pravo (IV katedra).

Sud u koneksitetu pravde – sudska praksa, procedura, izvršenje; Međunarodni odnosi i pravda – međunarodno pravo – elementi inostranosti; Pravo Evropske unije (V katedra).

Pravna država – teorijska i praktična iskustva (VI katedra).

* * *

Za Dvadeset osmi susret Kopaoničke škole prirodnog prava, pod naslovom *Pravo i autonomija ličnosti* napisano je 240 referata od kojih je publikovano 198 referata, domaćih i inostranih autora. Svi referati su raspoređeni prema Heksagonu Kopaoničke škole u 6 katedri i 23 sekcije. Ukupno objavljeni referati obuhvataju četiri toma na 3.000 stranica štampanog teksta.

Dvadeset osmom susretu Škole prisustvovalo je, kao i ranijih godina, oko 2.000 učesnika – pravnik sa raznih univerziteta, akademija, naučnih institucija, sudova, advokature i drugih pravosudnih organizacija, upravnih organa i javnih službi, udruženja građana, nevladinih organizacija, privrednih preduzeća i privrednih asocijacija, bankarskih i osiguravajućih organizacija, kao i drugih društvenih institucija.

U radu Škole, pored domaćih učesnika, učestvovalo je oko 70 istaknutih pravnik, teoretičara i praktičara iz inostranstva i to kao autori objavljenih referata ili kao neposredni učesnici u radu pojedinih sekcija. Učesnici iz inostranstva bili su iz sledećih zemalja: Austrije, Belorusije, Nemačke, Francuske, Sjedinjenih Američkih Država, Italije, Ruske federacije, Brazila, Kine, Velike Britanije, Turske, Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Republike Srpske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore.

* * *

Svim učesnicima Skupa uručena je i Bibliografija svih objavljenih radova Škole (1987–2015) sa imenima autora i naslovima referata.

* * *

Uprava Kopaoničke škole primila je i ove godine veliki broj dopisa – pozdrava i čestitanja iz brojnih evropskih i vanevropskih zemalja od strane značajnih naučnih i državnih institucija, kao i istaknutih naučnika i stručnjaka iz svih oblasti prava. Jedan broj ovih dopisa je pročitana na plenarnim sednicama Dvadeset osmog susreta. Rad Škole je bio medijski praćen.

Rad se odvijao na plenarnim sednicama i na specijalizovanim radnim zasedanjima u okviru katedri prema Programu koji je sačinjen shodno koncepciji Heksagona Kopaoničke škole prirodnog prava.

U radnim telima i svim drugim oblicima aktivnosti vladala je naučno-stručna i kolegijalna atmosfera.

Urednici, autori i drugi učesnici, a naročito inostrani, izrazili su opštu ocenu prema kojoj je Dvadeset osmi susret Škole tradicionalno u potpunosti ispunio očekivanja.

* * *

Kopaonička škola prirodnog prava i ovogodišnjim radom je nastavila afirmaciju ideje prirodnog prava, tj. univerzalnih ljudskih prava kojima je temelj stoletna filozofija Prava i Pravde, danas izražena u savremenim kodifikacijama ljudskih prava u okviru dokumenata OUN i drugih miroljubivih međunarodnih organizacija.

Škola je i ove godine ponovila konstataciju da između proklamovanih ljudskih prava i njihovih ostvarenja postoji veliki raskorak koji se može smanjiti ili u velikoj meri prevazići, samo atributima pravne države, demokratske kulture i tolerancije kao izraza duhovne slobode i kulture razuma. U tom pogledu postoje velike razlike u svetu i u različitim oblastima života u zavisnosti od stepena opšte kulture konkretne zajednice.

* * *

Na prvoj i završnoj plenarnoj sednici, Kopaoničkoj školi prirodnog prava upućene su reči naučne časti, priznanja i vere u ukupnost njene misije

koju ona ima u savremenom pravničkom svetu, i to od strane brojnih učesnika – inostranih i domaćih autoriteta prava i pravne nauke.

* * *

Na prvoj plenarnoj sednici Kopaoničke škole, posle pozdravnih reči domaćih i inostranih učesnika, osnivač Kopaoničke škole prirodnog prava akademik prof. dr Slobodan Perović održao je usmenu Uvodnu reč sa temom *Prirodno pravo i autonomija ličnosti*. Na završnoj plenarnoj sednici 16. decembra 2015. godine, donesena je odluka da ova Uvodna reč predstavlja sastavni deo Završnog dokumenta Dvadeset osmog susreta Kopaoničke škole prirodnog prava i da se kao takva javno objavi.

* * *

Nastavljajući tradiciju Kopaoničke škole prirodnog prava da se na sintetizovan način najširoj javnosti prezentiraju rezultati rada katedri i njihovih sekcija, na Završnoj plenarnoj sednici svi urednici su saopštili osnovne konstatacije, predloge i sugestije u formi poruka, koje su prihvaćene i koje se, kao sastavni deo Završnog dokumenta, radi obaveštavanja najšire javnosti, objavljuju u celini.

One ne mogu sveobuhvatno da izraze bogatstvo mnogih ideja, predloga i mišljenja koja su sadržana u referatima i diskusijama. Zato se, radi bar delimičnog prikaza pitanja koja su tretirana, u prilogu Završnog dokumenta, objavljuje i pregled svih tema koje su u referatima obrađene. Celina toga teksta objavljena je u časopisu "Pravni život", četiri toma, br. 9 do 12 iz 2015. godine, na 3.000 stranica. Pored toga, isti tekst objavljen je i u elektronskoj verziji.

Ceo rad Dvadeset osmog susreta Kopaoničke škole prirodnog prava zabeležen je audiotehnikom, tako da se, pored objavljenih referata u časopisu "Pravni život", stavlja na uvid i kompletna diskusija koja se vodila na plenarnim i katedarskim sastancima. Audiotehnički zapisi se nalaze u biblioteci Škole i dostupni su javnosti.

NIKOLA SELAKOVIĆ,
ministar pravde u Vladi Republike Srbije

*Visokopoštovani gospodine Predsedniče Peroviću,
Uvaženi Predsedavajući poštovani profesore Orliću,
Poštovano Predsedništvo,
Dame i gospodo,
Dragi gosti, prijatelji
Koleginice i kolege,*

Stari Rimljani su na jedini način na koji su merili vreme na svoje sunčane satove imali običaj da uklešu jednu misao, a ta misao je misao sa kojom uvek rado dolazim, rado se odazivam na vaš poziv kada mi ukažete čast da se pojavim na Kopaoničkoj školi prirodnog prava – horas non numero nisi serenas (brojim samo vedre sate). Razvedrilo se danas i pored mnogih muka i problema o kojima je uvaženi profesor Orlić govorio, koje nas pritiskaju svakoga dana, u vremenu i prošlom i današnjem, a nadamo se, ne toliko budućem.

Kopaonička škola prirodnog prava nam pomaže da brojimo samo vedre sate.

I ove godine imam izuzetnu čast ali i veliko zadovoljstvo da prisustvujem Dvadeset i osmoj po redu Kopaoničkoj školi prirodnog prava. I ove godine impresionira broj učesnika i iskazana zainteresovanost za razmatranje 193 stručna rada u kojima su sadržane dragocene misli i stvaralačka moć pravnik. Kako sa naših pravnikh fakulteta i naučnih instituta, tako i iz privrednih društava, pravosudnih i upravnih organa. Takav pristup naučnom znanju i umeću, pravi je put širenja našeg pravničkog znanja, naše pravničke kulture i naše pravne svesti. To je pravi način da se što više uvreži spoznaja da pravo treba da bude legitimno i primenljivo. Ovogodišnji skup, kao i svi prethodni i svi budući, uveren sam, služi afirmaciji prava, pravde i pravičnosti.

Nije bez razloga Kopaonička škola prirodnog prava počela da od pre nekoliko godina radi pod pokroviteljstvom UNESCO-a.

Kopaonička škola je svojevrsna simbioza pravne nauke, teorije i prakse, koja gotovo tri decenije svake godine okuplja veliki broj pravnika iz svih grana prava. Prilozi eminentnih domaćih i stranih pravnika, članci, rasprave o pravnim pitanjima, poruke, zaključci, sve to ulazi u bogatu i dragocenu riznicu naše pravne kulture.

Nema sumnje, najveću zaslugu za to imaju velikani naše pravne nauke i pravnog obrazovanja – akademik dr Slobodan Perović i prof. dr Mi-odrag Orlić.

Vladavini prava možda i više od sadržine normi pogoduje povoljna društvena, ekonomska i moralna klima. Vladavina prava jednako zavisi kako od paragrafa tako i od tradicije i razvoja pravne svesti i pravne kulture. U prirodni je pravničkog poziva stalno učenje i usavršavanje. Iznalaženje novog uz podsećanje na vrednosti starog, stvaranje pravničkog, socijalnog i moralnog kontinuiteta u društvu. Tom kontinuitetu iz koga niče i snaži vladavina prava služi i predstojeći trodnevni celodnevni skup. Na tom kontinuitetu radi i Ministarstvo na čijem čelu imam čast da budem, koje će u vremenima pred nama, preduzeti čitav niz organizacionih, personalnih i obrazovanih aktivnosti u tom cilju.

Ovogodišnja generalna tema *Pravo i autonomija ličnosti* je posebno aktuelna, složena i veoma značajna. Valjalo bi ispitati koliko slobodu ličnosti ugrožava i sputava sve šira mreža pravnih propisa, sve izraženija težnja da se skoro sva ispoljavanja života uredi i predvide, izmere, proračunaju i normiraju. Pitanje je, da li je to zakonitost, imanentnost savremenih društava i dokaz napretka civilizacije ili samo zastranjenje onih koji njime upravljaju. Da li se uporedo s pravima ličnosti i ljudskim pravima rađa i pravo robotizacije čoveka. Da li sve to može da promeni naš stav o pravu, da li nalaže novu podelu prava. Šta će se dešavati u neposrednoj i daljoj budućnosti. Da li su univerzalne i ljudske vrednosti poput *slobode ličnosti* danas toliko napadnute da je neophodna njihova hitna reafirmacija.

Kopaonička škola *zaslužuje punu podršku* u pokušajima da odgovori na ta pitanja primenom sintetičkog, pravnog, filozofskog i sociološkog metoda.

Ovogodišnja Kopaonička škola posebno je značajna zbog trostrukog programskog sadržaja. Pored generalne teme o pravu i autonomiji ličnosti, biće razmatrana rešenja sadržana u Prednactru građanskog zakonika.

Slobodan sam da izrazim zadovoljstvo što se uspešno odvija javna rasprava o Prednacrtu Srpskog građanskog zakonika. Ali i time što su u jednom broju objavljenih tekstova povodom ovogodišnjeg Skupa izneta mišljenja i predlozi kojima se optira za neka od ponuđenih alternativnih rešenja. Podsećam vas da u okviru realizacije orijentacije javne rasprave, a uz podršku GIZ-a, već održane diskusije na Pravnom fakultetu u Beogradu, u apelacionim sudovima u Nišu, Beogradu i Kragujevcu. I u predstojećim raspravama koje traju do sredine iduće godine i u drugim institucijama opravdano očekujemo dragocena mišljenja i sugestije koje će se pažljivo analizirati prilikom izrade Nacrta Srpskog građanskog zakonika.

Zato koristim ovaj skup da vas pozovem da pružite svoj doprinos tako što ćete Ministarstvu pravde dostaviti svoja mišljenja o predloženim rešenjima i njihovim alternativama. Istovremeno izražavam i zadovoljstvo podrškom koju nam pružaju predstavnici medija u predstavljanju Prednacrtu Srpskog građanskog zakonika. Naša je iskrena želja da konačni tekst Nacrta kao delo zajedničkog napora u sebi sažme savremena saznanja i opšteprihvaćena rešenja i bude usklađen sa tekovinama savremene evropske pravne civilizacije. Stoga očekujemo i mišljenja ovogodišnjih inostranih učesnika i mnogobrojnih evropskih pravnika. Koristim ovu priliku da vam saopštim, prenesem i veliko interesovanje ministra pravde Crne Gore, gospodina Zorana Pažina, da upravo ovo seme kodifikacije građanskog prava iz Srbije prenesemo i u Crnu Goru.

Treći programski sadržaj ovogodišnjeg skupa takođe je veoma značajan. On se odnosi na poseban Okrugli sto na kome će se predstaviti Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku čija primena počinje 1. januara 2016. godine. Posredi je zakon od izuzetne važnosti i za ostvarivanje ljudskih prava. Neophodno je da se svi angažujemo, pre svega zaposleni u pravosudnim institucijama, da se on delotvorno i pravilno primeni.

Uveren sam da će ovogodišnji skup ove Škole dati značajan doprinos u ostvarivanju naših ciljeva u čemu vam želim mnogo uspeha i podsećam vas na onaj latinski natpis koji glasi: *horas non numero nisi serenas* – brojim samo vedre sate i vedre trenutke.

Želim vam srećan i uspešan rad i da ovo bude samo jedna u nizu jednog srpskog, balkanskog, postjugoslovenskog unikuma zvanog Kopaonička škola prirodnog prava za koju, uveren sam, nema eminentnog pravnika u svetu koji nije čuo, nije poželeo da dođe ili nije dobrodošao.

Uvaženi profesore Peroviću, od srca vam čestitam i želim da istrajete u ovom velikom delu Kopaoničke škole prirodnog prava koje evo već navršava treću deceniju svog postojanja.

Hvala vam na pozivu i časti da vam se obratim.

*Dr RAJKO KUZMANOVIĆ,
predsednik Akademije nauka i umjetnosti Republike Srpske*

*Veoma poštovani akademice Peroviću,
Predsjedniče i osnivaču Kopaoničke škole prirodnog prava*

Čestitam Vam i na ovogodišnjem uspješno organizovanom skupu, na prilijepoj planini Kopaonik. Samo sposobni, hrabri i zaljubljeni ljudi u svoju ideju i djelo, mogu iz godine u godinu, nekoliko decenija, uporno i uspješno, ostvarivati svoju ideju. Vama gospodine Predsedniče pripada to hrabro svojstvo. Vaša ideja i stvarnost Kopaoničke škole prirodnog prava osvojila je svijet, zato svaki dobronamjerni čovjek može samo da Vam se divi i čestita. Uvjeravam Vas da sam sa Vama i da Vam želim pun uspjeh i ličnu sreću i zdravlje.

*Dr VLADO KAMBOVSKI,
predsenik Akademije nauka Republike Makedonije*

*Poštovani akademice Peroviću,
Uvaženi profesore Orliću,
Poštovani gospodine Ministre,
Dame i gospodo,*

Veliko je zadovoljstvo prisustvovati Dvadeset osmom susretu Kopaoničke škole i diskutovati o jednoj temi *Pravo i autonomija ličnosti* koja u stvari povezuje filozofske, pravne i uopšte etičke i druge dimenzije prava, pravnu teoriju i pozitivno pravo. Svi naši susreti su bili o takvim zajedničkim temama jer celokupni rad Kopaoničke škole do sada može da se oce- ni, da se definiše na jedan jedinstven način: to je ozbiljan pokušaj pravni- ka da metafiziku prava pretvore u teoriju prava i u pozitivno pravo. Mislim da se sa takvim naporom Kopaonička škola priključuje opštim univerzal-

nim tendencijama koje pokušavaju sada da na osnovu novog Kopernikan-skog preokreta proglašenjem univerzalnih sloboda i prava sa Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, Evropskom konvencijom i drugim međunarodnim dokumentima upravo urade to – da u sva pozitivna zakonodavstva, nacionalna zakonodavstva, ugrade kao osnovne principe prirodnog prava, slobode čoveka kao nederabilne kategorije.

To je prilika da danas razgovaramo o dva aspekta, dakle, filozofsko-pravni koji je neizbežan i naravno pozitivno–pravi teorijski aspekt. Prvi upućuje na razmatranje razvoja ideje o autonomiji ličnosti, ne od antike nego od novog vremena kada je taj prvi Kopernikanski preokret doveo do stvaranja novog društva upravo na ideji o svojini pojedinca nad njegovim pravima, dakle, ne svojini na stvarima nego svojini na njegovim pravima i na autonomiji pojedinca. Ta osnova novog društva na kojem je novo društvo i pobedilo u stvari, je bilo ugrađeno u osnovnim dokumentima iz toga vremena, Francuska deklaracija, a pre toga Američka deklaracija o nezavisnosti, kao baza jednog liberalnog konstitucionalizma. Ona je vremenom pokazala razvojem prava da se pozitivno pravo udaljava od te bazične ideje da bi posle svih negativnih iskustava sa pravom, posle Drugog svetskog rata došlo do ponovnog preokreta. Država i pravo moraju da uvažavaju te bazične principe i da uvažava, pre svega, ideju individualne slobode i autonomije ličnosti.

Drugi aspekt naše rasprave, pozitivno pravo, koje je koncentrisano na Prednacrt Građanskog zakonika, treba da proveri primenljivost tih teza u pozitivnom zakonodavstvu. Veliko je pitanje da li kroz sve ove naše reforme koje imamo u svim zemljama u tranziciji ili posttranziciji, građansko, kazneno pravo, sudsko pravo, itd., da li je ugrađen u svim tim delovima pravnog sistema taj bazični princip prava autonomije ličnosti, kroz sva ova rešenja koja imate sada i novom Nacrtu. To ističem sada jer taj talas kodifikacije kako je rečeno je zapljusnuo sve zemlje ranije socijalističke države, jer, očito, u fazi posttranzicije te države mogu da uđu ako postave pravne osnove za razvoj novog stabilnog društva. Ustav, Kazneni zakonik, Građanski zakonik – to je trojstvo na kome može da počiva jedno stabilno i demokratsko društvo. U svim tim zakonima treba pronaći pravu meru između autonomije pojedinca i njegove slobode i javnog interesa odnosno interesa države i opštih interesa ugrađenog u pojedinim zakonima koje ograničavaju pravo na privatnost i individualnu slobodu.

Mislim da je tema toliko široka i toliko inspirativna i prema referatima za ovo Savetovanje i rasprave za ovo Savetovanje neće biti završene na

ovim današnjim susretima, već će se nastaviti kao živi predmet, kao objekat naših diskusija.

Želim svima puno uspeha na ovom Susretu.

*Akademik VITOMIR POPOVIĆ,
dekan Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjaluci
član Akademije nauka i umjetnosti Republike Srpske*

*Uvaženi gospodine Predsedniče, akademiče Peroviću,
Uvaženo Predsedništvo,
Poštovane koleginice i kolege,
Dame i gospodo,*

Čini mi posebnu čast i zadovoljstvo što mogu da vas u ime Udruženja pravnika Republike Srpske i u ime nastavnika, saradnika, studenata i svih zaposlenih Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjaluci, najsrdačnije pozdravim i poželim srećno održavanje Dvadeset osmog susreta Kopaoničke škole prirodnog prava.

Ono što žerlim da kažem jeste činjenica da će se onim državama i zemljama koje su ušle u proceduru donošenja građanskih zakonika, uskoro pridružiti i Republika Srpska, dakle, pored Crne Gore, kako je to rekao naš uvaženi ministar Selaković.

Ujedno, koristim priliku da svima vama poželim mnogo sreće i zdravlja u nastupajućoj 2016. godini.

*Dr ZORAN RAŠOVIĆ
profesor Pravnog fakulteta u Podgorici,
član Crnogorske akademije nauka i umjetnosti*

*Poštovani profesore Peroviću,
Profesore Orliću,
Radno predjседništvo,
Koleginice i kolege, dragi prijatelji,*

Evo nas na Kopaoniku na novo čitanje učevne knjige o budućem građanskom pravu države Srbije. Imamo ugodnu priliku i čast da budemo u

okolnostima u kojima se sa članovima Komisije treba obavješnavati o najfinijim finesama pravila koja se tako svestrano tiču najzapletenijih žica narodnog života.

Bilo je vrijeme, svanula je ura, a ona se čekala dugo predugo, da jedna država regiona dovede pri kraju svoje nove regule na prostranom građan-skoprvanom polju. Komisiju na čelu sa uveženim akademikom Perovićem zapala je rijetka čast i sreća da nadari državu Srbiju Zakonikom.

Bez sumnje ovaj kodeks je utemeljen u rimskom pravu, koje se toliko slavi i sada, i obučen u naučnu i evropsku formu. Međutim, nema prekida sa narodnom tradicijom. Hvale vrijedan je stav Komisije da se posao izvrši u istom duhu i pravcu u kome se vršilo veliko zakonodavno djelo profesora Konstantinovića. Šta više ono je ostalo posve vjerno zakonodavnim načeli-ma i bitnim svojstvima velikog predhodnika – kodifikatora i nezaboravnog profesora.

Komisiji nije bilo lako da u tom svom poslu odredi okvir, mjeru o tome što sve treba unijeti u zakon, što preinačiti, što popuniti i što uopšte dovesti u harmonično saglasje sa zahtjevima života i okolnostima i potre-bama ne samo sadašnjeg vremena. Za zakonopisca ništa nije toliko teško koliko nastojanje da mu u zakon što izlišno ne uđe. S tim u vezi ima jedna kodifikatorska izreka koja glasi: „najteže je birati i određivati ono što ne tre-ba da se uzakoni”.

U Zakoniku nesumnjivo prepoznajemo ne samo plodova cvijeta juri-sta vjekova već i najbolji lični takt članova Komisije. Prednacrt je uspješna nadogradnja četvrodiobnog sistema građanskog prava, koji u novu nauku uvedoše profesori Hugo i Heize krajem XVIII i početkom IX vijeka. Zna-la je Komisija da pri ovakvom ogromnom poslu zatraži pouke u važnijim i najboljim radnjama koje su vršene u drugim zemljama. Pouke su se crpile i iz zabluda drugih. Ona se se itekako obazirala i na potrebe prakse i na opštu razumljivost zakonika. Prostranstva pravila koja će djelovati inter vivos i mortis causa. Bogišić je znao da kaže: „Imovinsko pravo dolazi svaki čas, nasljedno jedanput u životu.”

Ne možemo da sa ponosom ne istaknemo da je Komisija, radeći na ovom prostranom pravnom polju, duboko uvažila decenijska učenja i zahtjeve Kopaoničke škole prirodnog prava. Zato ne čudi da su temelj ovog Zakonika njegova stožerna načela, na kojima smo toliko vremena ispod Pančićevog vrha insistirali: jednakost u dostojanstvu i pravima, ostvarenje vrline pravde, ista zakonska zaštita cjelovitosti ljudskih prava u svim obla-

stima, savjesnost i poštenje, autonomija volje, ravnopravnost, dužna pažnja, pravičnost, univerzalna primjena načela na sve njegove djelove.

Poštovani prijatelji, ubijeden sam da će država Srbija, usvajajući građanski zakonik, imati kodeks koji će biti rukovodiocem, temeljem, mjerilom. Srbija treba da bude ponosna što će dobiti tako opširno, zamašno i složeno zdanje koje je lučilo iz vrela dosadašnjeg prava ono što zbilja vrijedi, koje je poštovalo baštinu očeva, koje se kupalo i krijepilo temeljnim učenjima Kopaoničke škole prirodnog prava i koje se umnožilo vještinom, pameću, zdravim razumom, jezikom i stilom, znatnim i čestitim naporom i danasve poštenim srcem pripadnika beogradske škole civilista.

Poštovani prijatelji, ubijeden sam da će novi Srpski građanski zakonik biti na dobrom glasu, uzor zakonik i poluga napretku jurisprudencije. Hvala.

Dr THOMAS MEYER

direktor Programa nemačke organizacije GIZ

za međunarodnu saradnju u okviru Programa za Južni Kavkaz, Gruzija

Poštovani profesore Peroviću,

Poštovani profesore Orliču,

Hvala vam što ste mi ponovo dali priliku da se obratim pravničkoj zajednici ne samo iz Srbije već i zajednici pravnika, ne samo iz Jugoistočne Evrope, i ne samo iz čitave Evrope, već i šire, koji su povezani idejom i manifestacijom na planini Kopaonik. Ja sam bio pomalo iznenađen činjenicom da sam po četrnaesti put ovde sa vama, što znači na polovini svih skupova od ukupnog broja održanih.

Još više sam se iznenadio kada sam shvatio da sam na većini tih skupova učestvovao kao predstavnik Programa pravne reforme u Srbiji, a zatim Programa za celokupni region Jugoistočne Evrope. Već dve godine, ja se bavim pravnom reformom u regionu Kavkaza. Obraćam vam se, ne kao predstavnik jedne nemačke organizacije, već kao Evropljanin. Ideja evropskog je nešto što je vrlo neodređeno. Ako se setite Imanuel Kant je u svoj knjizi *O večnom miru* pravio razliku između građanina nacije i građanina sveta. A nedavno je Habermas pisao o Evropi, suočenoj sa tim da su Evropljani uvek ujedinjeni ali se vrlo često bore za svoje nacionalne interese. Ali, mislim da ono što je on želeo da pokaže jeste da vi možete biti građanin jedne nacije i da istovremeno možete biti evropski građanin, da to nije suprotno jed-

no drugome već je to sastavni deo kulture u ovom delu sveta. I ne bi trebalo mešati Evropsku uniju sa pojmom Evrope iako je Evropska unija jedan od važnih institucionalnih fenomena na ovom kontinentu. Sagledavanjem samog regiona, a posebno Srbije, regiona Kavkaza, treba tražiti ono što je najvažnije u tim regionima.

Moram da čestitam Vladi Republike Srbije što je Srbija dobila status zemlje kandidata za članstvo u Evropskoj uniji, ali nemojte misliti da ja mislim da su to dve najvažnije stvari koje su se desile. Kada sam septembra meseca bio u Beogradu prošao sam pored železničke stanice i Ekonomskog fakulteta i video sam sve one izbeglice koje su prolazile kroz Srbiju na svom putu ka Nemačkoj. Početkom decembra je jedan milion izbeglica registrovan u Nemačkoj, a niko tačno ne zna koliki je njihov ukupan broj. To pokazuje da to nije pitanje političara, niti je pitanje političkih odluka, ali Srbija deli sudbinu Evrope, Srbija je deo Evrope jer mnoge izbeglice prolaze kroz Evropu, prolaze kroz Srbiju u potrazi za skloništem, i nadamo se da će naći sklonište. Mi imamo ogroman broj izbeglica u mestu odakle ja dolazim a to je Bremen.

Sa pravne tačke gledišta, ja mislim kao što ste već rekli, da početak javne rasprave o Građanskom zakoniku je od ogromnog značaja, i u narednim danima kada stručnjaci budu pokušavali da utvrde šta znače određeni članovi Građanskog zakonika oni će se setiti kada je počela javna rasprava o Građanskom zakoniku nakon osam godina koliko je trajala njegova izrada. Ne znajući sve pojedinosti ovog Nacrta, kao što je nekad bilo za Zakonom o obligacionim odnosima, deo evropske pravne tradicije i možda Model za budući Građanski zakon Evrope. Tako da bih želeo, profesore Peroviću, da istaknem Vas od svih ljudi, ne samo kao istaknutog profesora iz Srbije, već da istaknem svoju zahvalnost i svoju čast što sam ovde sa vama jer ste vi pravi Evropljanin.

*Dr ANTONIO BENACCHIO,
profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Trentu, Italija*

*Dame i gospodo,
Kolege i prijatelji,*

Kao prvo, donosim pozdrave od strane Italijanskog udruženja za istraživanje u komparativnom pravu, kao najvažnije udruženje za komparativno

pravo Italije. Moja participacija u ovom važnom Susretu ima dva razloga. Prvi je interes koji ja imam za komparativno pravo, a osobito što se tiče prava Srbije, koja je, po mom mišljenju, u fazi velikog razvoja. Dugo vremena pratim evoluciju vašeg prava i moram reći da sam primetio neke vrlo velike promene. Ne samo u pravilima, u zakonima, već pre svega u mentalitetu.

Mislim da je taj razvoj posledica više faktora. Na primer, približavanje Evropskoj uniji, ali sigurno najvažnije za taj razvoj ima ovaj tradicionalni godišnji susret koji se održava na Kopaoniku, gde učestvuje veliki broj pravnika i gde svako može izložiti svoje i opšte ideje. To je jedan *veliki laboratorij* ili radionica za pravo. Drugi razlog zašto sam došao je interes koji imam za temu Konferencije – Pravo i autonomija ličnosti. Problem autonomije ličnosti je uvek bio prisutan u mom istraživanju i uvek sam morao tražiti odgovarajuću radnu težinu, balansiranje, između zaštite pojedinaca i zahtevima interesa koji ponekad nužno moraju prevladati.

Granicu između ove dve potrebe je vrlo teško naći. Ja sam došao ovde da učim od učesnika koji učestvuju na Kongresu.

Zahvaljujem organizatorima što su mi dali priliku da budem ovde, a posebno profesoru Peroviću i profesoru Orliču koji provode mnogo vremena na tom važnom poslu u interesu svih nas.

Želim svima uspešan rad. Hvala vam na ukazanoj časti.

UVODNA REČ

SLOBODAN PEROVIĆ

PRIRODNO PRAVO I AUTONOMIJA LIČNOSTI

Poštovane kolege,

Članovi ove velike familije prava čiji je Kopaonički Heksagon prirodnog prava sagrađen od reči – ius est ars boni et aequi, dakle, od reči lepote Dobrog i lepote Pravičnog

Uvaženi prijatelji koji dolazite sa različitih strana i meridijana – sve nas na ovom vrhu prirode povezuje sveopšta juristička algebra čiji zajednički imenitelj glasi: harmonija u razlikama i kultura mira kao uslov opstanka naše civilizacije

Dame i Gospodo

Prirodni mandat

Kao i svake, i ove Dvadeset osme godine toka života Kopaoničke škole prirodnog prava, sa osećanjem osobitog poštovanja koje imam pred ovom zbornicom pravničkog znanja i savesti, upućujem vam predsedavajuće reči

---

Uvodna reč prof. dr Slobodana Perovića, osnivača Kopaoničke škole prirodnog prava, na otvaranju plenarne sednice Dvadeset osmog susreta Kopaoničke škole prirodnog prava koja je održana 13. decembra 2015. godine, sa opštom temom *Pravo i autonomija ličnosti*. Tekst ove usmene reči zabeležen je stenogramom i audiotehnikom, tako da se ona ovde objavljuje onako kako je bila usmeno izgovorena.

Redakcija je zamolila Autora, preglednosti radi, da označi podnaslove u tekstu, nadajući se da time nije narušen kontinuitet izlaganja. Pri tome, Autor je, pored jezičke redakcije, odredio i naslov teksta, na čemu mu Redakcija zahvaljuje.

pravno filozofske i naučne časti koja ovuhvata sve uzore naših prirodnih prava.

To su reči univerzalne umnosti, prošle i sadašnje, umnosti koja jedino ima *prirodni mandat* da nas oslobodi svih oblika nepravde, naročito “naoružane nepravde”, i da nas uvede u zelena polja dostojanstva ljudskosti.

Dozvolite mi, da vam iznad svega, uputim reči vere u bolje i pravednije dane, one koji će nam doneti veći stepen, socijalne, ekonomske, moralne, državne, sudske, i svake druge pravde kao stožerne vrline organizovane društvenosti.

Neprekidna mladost

To su, kao što znate, samo neka osnovna obeležja racionalne koncepcije prirodnog prava, koja od antičkih vremena do danas žive u većitoj mladosti kao deo opšte kulture, intelektualne i duhovne, materijalne, nadnacionalne i nadklasne, kulture svakog čoveka i svih ljudi zajedno, bez obzira na sve razlike po rođenju ili ubeđenju.

Čestica na univerzumu prava

U krugu tih ideja, pre svega, komutativne i distributivne pravde, nalazi se i Kopaonička škola u svojoj dvadeset osmoj godini životopisa. Ona, u odnosu na vekovnu evoluciju prirodnog prava, predstavlja samo jednu kaplju u okeanu prava, samo jednu “slamku među vihorove”, i to onu koja uvek slobodno misli.

Rezultati

Ali, i pored tog malog mesta koje zauzima na putu vekovne evolucije, Kopaonička škola je do sada iskazala rezultate svoga rada, naročito u tri pravca: *naučni rezultati* (triparticipija prema pozitivnom pravu: uzorni, subsidijarni i korektivni; skica teorije o toleranciji; teorija zloupotrebe ljudskih prava; zakon 12 tablica sudijske nezavisnosti); *izdavačka delatnost* (preko 100 tomova radova raspoređenih po kriterijumu Heksagona); *širok krug domaće i inostrane javnosti*, brojna međunarodna priznanja, među kojima i moralno pokroviteljstvo UNESCO-a (2005).

Opšte teme

Poslednjih godina bile su opšte teme: pravo i vreme, pravo i prostor, pravo i odgovornost, pravo i moral, pravo i dostojanstvo, pravo i načelo savesnosti i poštenja – i evo ove godine *Pravo i autonomija ličnosti*, čime je naš Heksagon uvećao bogatstvo za još jednu dimenziju ljudskosti.

Okviri izlaganja

S obzirom na značaj i tradiciju opširnosti teme kopaoničkih susreta, evo u najkraćem vidu glavnih tačaka ovogodišnje uvodne reči: autonomija ličnosti u filozofskoj i pravnoj književnosti i uticaj društvenih determinanti na sadržinu i obim autonomije ličnosti; autonomija ličnosti u međunarodnim konvencijama; autonomija i heteronomija ličnosti; tolerancija kao vezivno tkivo, kao neka miroljubiva tampon zona; autonomija ličnosti izražena kroz načelo autonomije volje i ograničenja; autonomija ličnosti i lična prava čoveka (prava ličnosti); Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije koji je predmet jednogodišnje javne rasprave.

Dva svojstva

Autonomija i heteronomija, ta dva svojstva ličnosti mogu se predstaviti na različite načine, a moguće je otpočeti ovu temu jednom sintagmom koju je izrekao Ž.Ž. Ruso u svom Društvenom ugovoru. Sa njom otpočinjemo Uvodnu reč na ovogodišnjim decembarskim susretima.

Sloboda i okovi

“Čovek je rođen slobodan, a svuda je u okovima”, reči su koje imenuju dve krajnosti, dve suprotne strane iste sile života.

Prirodno pravo zasnovano na vrlini pravde i autoritetu zajedničke umnosti, obezbeđuje mu samosvesnu slobodu u svim oblicima pravnog i moralnog socijabiliteta.

Okove mu donosi ono postojeće pravo koje je u svom izvoru i postupku primene, zasnovano na samovolji i nasilju jednih u odnosu na druge, na vladavini svih vrsta autokratije koja prirodna prava čoveka svodi na “srećne

robove” u različitim društvenim sistemima. Okove mu skida ono pravo koje svoj legitimitet izražava paradigmom prirodne i socijalne pravde.

Još jedan aksiom

Međutim, ova konstatacija neminovno obuhvata još jedan aksiom: pomenute krajnosti i suprotnosti u svetu organizovanog života, nikada nisu same niti apsolutno jednoznačne, već uvek sadrže i po neko “zrno” (ili nešto više) svojstveno antagonizmu slobode.

Tako, u uslovima društvenosti, apsolutno neograničena sloboda svakog i svih, čini da se sloboda ne može ostvariti onako kako bi to njena vokacija nalagala.

Otuda, ograničenja slobode i autonomije ličnosti, nužni su pratilac ovih društvenih pojava, jer kao što nema slobode pod nasiljem, tako je nema i bez ograničenja.

Kolika su ta ograničenja po svojoj količini i kakvoći, to zavisi od mnogih društvenih činilaca koji direktno ili posredno utiču na osobenost konkretnog društvenog poretka.

Naprotiv, u uslovima vladavine nepravednog prava, nije ceo pravni sistem (do poslednje zakonske odredbe) pod “okupacijom” takvog prava. I on, kao i prethodni, u nekim svojim odredbama prima impulse svog antagonista koji se zove pravedno pravo. U kolikoj meri to čini, zavisi od onih društvenih činilaca koji bitno utiču na strukturu i karakter određenog društvenog sistema. To znači, da obe krajnosti čvrsto održavaju svoje osnovne attribute, po čemu se razlikuju pravne od antipravnih država. Ali, u krugu njihove egzistencije nalaze se i elementi suprotne pozicije. U kojoj meri, to opet zavisi od već pomenutih društvenih determinanti koje određuju karakter jednog pravnog poretka.

Društvene determinante

Među tim društvenim činiocima treba naročito istaći *stepen* njihovog ostvarenja u jednom društvenom i pravnom poretku. To su naročito: pravičnost, tolerancija, nauka, ekonomija, politička zrelost, sigurnost (pravna, ekonomska i socijalna), obrazovanje, radne navike, zaštita životne sredine,

porodična struktura, javno mnjenje, tehnička obrazovanost, prirodna prava, i na prvom mestu, *kultura mira* kao osnovne odrednice jedne zajednice.

Polazeći od ukupnog dejstva pomenutih činilaca u jednom društvenom poretku, u najvećoj meri se prepoznaju periodi vladavine, odnosno razgraničenja slobode od antislobode, čini se, da se sve to organski odražava i na pojam *autonomije ličnosti*, što je predmet opšte teme ovogodišnjeg Dvadeset osmog susreta učesnika Kopaoničke škole prirodnog prava.

Samozakonodavstvo

U tom smislu, pođimo od jedne neminovnosti: *bez slobode nema ni autonomije ličnosti*.

Ali, kao što je u uslovima organizovane društvenosti svaka sloboda ograničena, pre svega, isto takvom slobodom drugih (kao i na druge brojne načine), tako i autonomija ličnosti ne može biti apsolutno data u jednom organizovanom socijalitetu.

Ona, kao i sloboda, ima svoju suprotnost u heteronomiji. Tako, prema jednom autoritativnom mišljenju, jednostrano i ekstremno izvedena misao autonomije razara normativnu zakonitost. Autonomija znači *samozakonodavstvo*.

Pomešano svojstvo

Kant, otac misli o autonomiji ličnosti, saglasno tezi o autonomnom praktičnom umu, ovaj autor konstatuje: čovek se u svojoj celini ne javlja ni kao čisto autonomno niti kao čisto heteronomno biće. Nasuprot autonomiji volje kao najvišem principu moralnosti (kategorički imperativ) Kant vidi heteronomiju volje kao izraz netačnih principa moralnosti.

Sloboda i autonomija ličnosti

S obzirom da je opšti pojam slobode u organskoj celini sa autonomijom ličnosti, zadržaćemo se samo na podsećanju pojedinih stavova u filozofskoj književnosti, s obzirom da smo toj temi posvetili detaljnu pažnju 2007. godine pod naslovom *Sloboda i prirodno pravo*, pa ćemo ovde samo pomenuti značajna imena u filozofskoj književnosti: Platon i Aristotel u helenskoj filozofiji, a u evropskoj filozofskoj književnosti 17. i 18. veka: Tomas

Hobs, Džon Lok, Ž.Ž. Ruso, Kant, Hegel, Stjuart Mil, Monteskije, a u pravnoj književnosti docnijeg perioda: Kelzen, Taranovski, T. Živanović, Hajek, Sorokin, Dal, Held.

Definicija

Polazeći od čitavog bogatstva izraženih definicija slobode, mogli bi reći:

Sloboda je prirodno pravo čoveka da svojim voljnim radnjama vrši izbor sadržine i način svoje delatnosti u različitim područjima individualnog i zajedničkog života, ali tako da, držeći se pravednog zakona i tolerancije kao izraza kulture razuma, ne vređa istu i jednaku slobodu drugih.

Iz ove definicije proizilaze sledeći atributi slobode: 1. sloboda je prirodno pravo čoveka; 2. sloboda je izraz dostojanstva čoveka; 3. sloboda je samosvesno ograničena pravednim zakonima, odgovornošću i sveopštom tolerancijom; 4. sloboda je opšti pojam koji podrazumeva pojedine vrste sloboda; 5. sloboda je element demokratske kulture i pravne države; 6. sloboda je na neprestanom putu ostvarenja i neostvarenja.

Autonomija ličnosti svoje granice određuje prema opštem pojmu slobode i njenog ostvarenja u zavisnosti od mnogih društvenih činilaca o kojima je već bilo reči.

Međunarodne konvencije o slobodi

Sloboda kao osnov autonomije ličnosti, pored filozofskog aspekta, predmet je regulisanja brojnih međunarodnih dokumenata donesenih u okviru Ujedinjenih nacija i drugih miroljubivih međunarodnih organizacija.

Tako, Opšta deklaracija o pravima čoveka (1948) svojom osnovnom i uvodnom odredbom prihvata racionalnu koncepciju prirodnog prava i na njoj gradi zdanje ljudskih prava: "sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima; ona su obdarena razumom i svešću i treba jedni prema drugima da postupaju u duhu bratstva; svako ima pravo na život, slobodu i bezbednost ličnosti".

Deklaracija je u svom 67-godišnjem trajanju postala pravi izvor raznih međunarodnih dokumenata, univerzalnih ili regionalnih, kao što su već pomenuti međunarodni dokumenti: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966), Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim

i kulturnim pravima (1966), Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950), američka Konvencija o ljudskim pravima (1969), afrička Povelja o pravima čoveka i naroda (1981), Povelja osnovnih prava Evropske unije (2000). Proces zaštite ljudskih prava na evropskom kontinentu išao je i preko Završnih dokumenata brojnih konvencija o evropskoj saradnji u materiji ljudskih prava (Završni akti iz Helsinkija, Madrida, Beča, Pariza, Moskve).

Sloboda i srazmerna ograničenja

Sloboda sa svojim ograničenjima, dakle, kao samosvesna i racionalna u svom dejstvu, ima za posledicu i *srazmerna ograničenja* autonomije ličnosti. Njihovo usaglašavanje, kako smo do sada videli, zavisno je od različitih društvenih determinanti o čemu je u ovom Uvodnom referatu već bilo reči.

Međutim, ostaje pitanje kako naći pravu meru za srazmernost autonomije i heteronomije ličnosti, odnosno slobode i antislobode i kako to sve organizovati shodno odgovarajućem vremenu i prostoru. Očigledno, ponovimo to još jednom, da to pitanje zavisi od stepena ostvarenja određenih društvenih determinanti o kojima je već bilo reči.

Vezivno tkivo

Međutim, na ovom mestu hoćemo naročito da podvučemo ulogu principa tolerancije i njegove izvorne primene u realnom svetu života.

Ovo stoga, što smatramo da primena principa tolerancije kao izraza duhovne slobode i kulture razuma, može da bude *vezivno tkivo* (neka vrsta miroljubive tampon zone) između slobode i neslobode, između autonomije i heteronomije ličnosti.

Pluralizam života

Po principu tolerancije, niko nema pravo da sebe stavlja iznad drugog i da prigrabljenom silom, pluralizam života pretvara u monizam svoje vlasti i uprave.

Dakle, tolerancija je sposobnost i znak duhovnog punoletstva, da se drugi, ne samo poštuje i sasluša, već i da bude priznat kao ravnopravan, bez obzira da li pripada većini ili manjini.

Prema tome, tolerantan znači biti pomirljiv, miroljubiv, trpeljiv, snošljiv, popustljiv, neagresivan, istinoljubiv, jednom rečju, tolerantan znači biti obziran. U svakom slučaju, tolerantan je onaj čovek koji kulturom svoga razuma shvata da je njegov život i njegov sveukupni status na ovoj planeti isti takav kao i svih drugih.

Duhovna tolerancija pretpostavlja sve druge tolerancije, dakle: materijalne tolerancije, političke, klasne i rasne tolerancije, jezičke, nacionalne, svojinske i ugovorne, tolerancije razlika po rođenju ili bilo kom ubeđenju.

Tolerancija mora postati trajni identitet i integritet našeg života. Onog života koji nas odvaja, ne samo od svakog stepena divljaštva i varvarstva, i ne samo od odmazde i ucene koja je, nažalost, danas postala prvo slovo u međunarodnom i drugom ophođenju, već i od svakog stepena niže kulture.

Drugim rečima, tolerancija je zasnovana na aksiomu društvenosti i visokom stepenu razuma, i kao takva, ona je vezivno tkivo kulture mira kao antipoda nekulturi nasilničkog sukoba.

Svedimo sve njene atribute i recimo – tolerancija je harmonija u razlikama, baš onako, kako je prema grčkoj mitologiji, boginja Harmonija izrasla iz suprotnosti boga mržnje i rata Aresa i boginje Afrodite, boginje lepote dobrog.

Zarobljenost dogmom

Pitanje tolerancije je pitanje opšte kulture koja se dostiže samo visokim stepenom razuma. Ako je stepen individualnog i zajedničkog razvoja zarobljen dogmom bilo koje vrste (rasa, boja, pol, jezik, veroispovest, političko i drugo mišljenje, nacionalno i društveno poreklo, imovina i druge slične okolnosti) – onda je to suprotnost toleranciji i opštoj kulturi.

Naprotiv, ako je taj razum dostigao takvu meru duhovne slobode u smislu racionalne koncepcije prirodnog prava, onda je to put ka demokratskoj kulturi kao najvišem stepenu konstitucije jedne zajednice. Otuda, tolerancija i dogmatska netolerancija, dva su saputnika života čoveka kao društvenog bića. Kome saputniku će se prikloniti, pitanje je ishoda našeg bitisanja i naše opšte kulture.

To mora, pre svih biti zadatak, pa i ustavna obaveza, i države i drugih određenih udruženja, stručnih i naučnih. To ne sme biti samo jedan školski predmet podeljen na lekcije, već tolerancija mora naći mesto u svim nastavnim, školskim i vanškolskim ustanovama.

Subjektivno pravo

Iz svih ovih razloga, pravo na toleranciju bi trebalo konstituisati kao posebno subjektivno pravo titulara tolerancije, fizičkog ili pravnog lica. Ovo subjektivno pravo bi se sastojalo iz određenog ovlašćenja ili skupa ovlašćenja i tužbe u materijlnom smislu reči, tj. mogućnost jednog lica da od određenog lica traži određeno ponašanje (*dare, facere, non facere*) i tolerancija *erga omnes*. Svega toga ima i u pojedinim granama prava, ali pod nekom drugom kategorijom, a ovde je reč o konstituisanju ovoga prava kao posebnog subjektivnog prava.

Međunarodno regulisanje

Princip tolerancije predmet je i međunarodnog regulisanja: Deklaracija o principima tolerancije UNESCO-a (1995); Rezolucija UN o ljudskim pravima i kulturnoj raznolikosti (2000); Univerzalna deklaracija UNESCO-a o kulturnoj raznolikosti (2001) i druge konvencije snažno daju podršku i osnovu tolerancije kao neophodnog uslova opšte kulture razuma, a to znači i kulturi mira, nasuprot ratu i antiumnoj pojavi različitih nasilja jednih u odnosu na druge.

Dve grane autonomije ličnosti

Ovde ćemo izdvojiti samo dve grane autonomije ličnosti za koje smatramo da najviše izražavaju autonomiju ličnosti. To su: 1. autonomija volje kao jedan od osnovnih načina ispoljavanja opšte autonomije ličnosti; 2. autonomija ličnosti u oblasti ličnih prava (prava ličnosti) kao subjektivnih prava.

Autonomija volje

Svaki pravni sistem u svom mozaiku pravnih normi nalazi mesta i za jedno područje na kome su veće mogućnosti individualne aktivnosti i egzaltacije ličnosti.

To je domen, bar u principu, inicijative stranaka i mogućnosti regulisanja njihovih pravnih odnosa putem njihovih voljnih akata, ali uvek u okviru i duhu zakonom utvrđenih granica.

Tako, s jedne strane, pravni poredak dopušta slobodu ugovornog uređenja odnosa, ali, s druge strane, predviđa i granicu do koje se ta sloboda može prostirati. To je posledica duboke potrebe zajednice da dopusti i omogućiti slobodno ispoljavanje volje određenih subjekata, ali i da vodi računa o opštim normama zajednice koje se ne mogu prepustiti individualnoj arbitrarnosti i proizvoljnosti. Postoji jedan pravni i moralni poredak koji izražava opšte potrebe određene pravno organizovane zajednice i koji, u krajnjem ishodu, služi i kao garantija upravo individualnoj volji i njenom ispoljavanju. Otuda, norme koje predstavljaju opšteusvojena pravila ponašanja do stepena njihove imperativnosti, ne mogu biti narušene voljom stranaka. Te norme izražavaju opšte i zajedničke interese, pa i interese samih stranaka u pitanju.

Problem slobode volje uopšte, pa i ugovorne, nije, dakle, u odstranjenju te slobode, niti u pružanju apsolutne slobode, već u osećanju mere kako u jednom dualitetu zahteva pronaći pravo mesto jednoj i drugoj društvenoj potrebi: potrebi slobode individualne aktivnosti i neophodne potrebe za zaštitom opštih intelektualnih i materijalnih dobara određene zajednice.

Rešenje ne može biti proizvoljno od zakonodavca postavljeno, već je ono određeno stepenom razvoja društvene sredine, njenog kulturnog statusa, ekonomske konstitucije i organizacije, filozofskog opredeljenja, moralne emancipacije. Različitost ovih izvanpravnih činilaca je očigledna u raznim sredinama i raznim vremenima. Otuda, i granice kojima se obeležavaju polja slobode ugovaranja i slobode regulisanja spornih odnosa među samim strankama, nisu ista u raznim pravnim sistemima. Naprotiv, ona se menjaju, kako suštinski, tako i po načinu ispoljavanja, mada se primećuje i jedan stepen zajedničkih atributa, bar kada su u pitanju izvesne ustanove pomoću kojih se to ograničenje sprovodi.

Razume se, ustanova javnog poretka ima prevashodni značaj u čitavom sistemu zaštite osnovnih principa na kojima je zasnovano postojanje i trajanje jedne pravno organizovane zajednice. Ona se javlja kao "demarkaciona linija" koja razdvaja prostor dozvoljenog od prostora nedozvoljenog ugovaranja.

Evolucija

Princip slobode ugovaranja, ograničen arhaičnim i srednjevekovnim formalizmom i pojmom *boni mores*, dobija u devetnaestom veku najšire okvire u učenju teorije autonomije volje.

Ova teorija je u stvari proizašla iz opšteg liberalizma branjenog od filozofa osamnaestog veka i ekonomskog liberalizma devetnaestog veka.

Ona se zasniva na filozofskom shvatanju prema kome obaveze među ljudima nastaju zato što to oni hoće. Individualna volja je iznad zakona. Ona poseduje stvaralačku snagu. Volja je izvor obligacija, a zakon ima samo supsidijaran značaj. Individualnoj volji je dodeljeno svojstvo autonomnog i suverenog akta.

Budući da se voljom stranaka slobodno regulišu njihovi odnosi, ugovor je iznad svega akt pravičnosti. Stranka koja je ugovorom preuzela obavezu ne može se žaliti da joj je teška, pošto je tu obavezu slobodno preuzela. Otuda maksima teorije autonomije volje “ko kaže ugovor kaže pravičnost”.

To učenje dolazi kao posledica postavki i ciljeva francuske revolucije koje je ova istakla protiv feudalizma, a u korist oslobođenja ličnosti od raznih feudalnih stega, privrednih, političkih i intelektualnih. Sa francuskom revolucijom feudalnu sputanost individue zamenjuje slobodna volja, koja zajedno sa izvesnim elementarnim pravima čoveka čini sastavni deo osnovnih ideja novog društvenog sistema.

Primena

Učenje o autonomiji volje odrazilo se u izvesnom smislu na sve oblasti građanskog prava, naročito u ugovoru kao predstavniku voljnog akta, i to: u pogledu sadržine generalna opcija ugovarati ili neugovarati; u pogledu izbora ličnosti ugovornika; određivanje sadržine ugovora; u pogledu načina izražavanja volje (forma ad solemnitatem); u pogledu izvršenja (pacta sunt servanda); u međunarodnom privatnom pravu (slobodan izbor zakona određene zemlje).

Kritika teorije autonomije volje

Učenje o autonomiji volje i princip potpune slobode ugovaranja izzvao je u doktrini krajem 19. i početkom 20. veka oštre reakcije. To učenje bilo je osporeno isticanjem društvenih ciljeva u prvi plan. Individualna volja može biti samo sredstvo u službi opštedruštvenih potreba. Ona se ne može shvatiti kao autonomna jer se njeno pravno dejstvo i prinudna snaga zasniva na zakonu. Individualna volja mora biti potčinjena zajedničkim in-

teresima i u tom smislu zakonodavac predviđa ustanovu javnog poretka čije okvire stranke ne mogu menjati. Čovek je deo društva, deo izvesnog broja društvenih grupa, čijim se pravilima mora pokoravati tako da je sloboda njegove volje svedena na jedan ograničen domen.

Učenju o autonomnoj volji bila je upućena i kritika u pogledu tvrđenja da se svakim ugovorom postiže pravičnost. S pravom je primećeno da bi jedno takvo tvrđenje moralo biti zasnovano na pretpostavci potpune jednakosti ugovornika, što u stvarnosti nije tako. Često u praksi ekonomski jači ugovornik nameće “svoj zakon” drugom ugovorniku, tako da se ugovor očevidno može javiti i kao instrument pomoću koga se skriva i opravdava eksploatacija ljudi.

Pored toga, primećuje se da jedan ugovor sa trajnim izvršenjem obaveza koji je u momentu zaključenja bio “pravičan” može postati u toku izvršenja nepravičan, jer su se docnije izmenile prilike tako da je jedna ugovorna strana u očiglednoj zavisnosti i teškom položaju, što zahteva intervenciju zakonodavca u smislu ustanovljenja imovinske ravnoteže stranaka ili raskida ugovora.

Robinzonska koncepcija

Teorija o apsolutnoj autonomiji volje bila je predmet oštre kritike. Naime, ako se ona shvati kao neograničena sloboda, onda ona znači netačnu predstavu stvarnosti i mogla bi da se primeni samo kao robinzonska stvarnost, a to znači da u uslovima organizovanog socijalibiliteta autonomija volje nužno trpi neophodna ograničenja. Ta ograničenja se u zakonodavstvima sprovode kako na jedan opšti način izražen putem ustanove javnog poretka, tako i na sasvim konkretna ograničenja shodno pojedinim pravnim ustanovama i kategorijama.

Kada je reč o javnom poretku kao opštem ograničenju autonomije volje, onda bi se njegovi elementi mogli izraziti sledećom definicijom: javni poredak je skup osnovnih principa na kojima je zasnovano postojanje i trajanje jedne pravno organizovane zajednice, a koji se ispoljavaju preko određenih društvenih normi (pravnih i moralnih) koje strane u svojim odnosima moraju poštovati pod pretnjom sankcije apsolutne ništavosti. U tom smislu je i postojeća odredba u Zakonu o obligacionim odnosima, usvojena i u Prednarcrtu Građanskog zakonika Republike Srbije (2015), gde stoji: strane u obligacionim odnosima su slobodne, u granicama prinudnih propisa, javnog poretka i dobrih običaja, da svoje odnose uredi po svojoj volji.

Posebna ograničenja

Pored opštih ograničenja putem ustanove javnog poretka i dobrih običaja, postoje i brojna konkretna ograničenja koja se ogledaju kroz imperativne propise u različitim oblastima. Tako, u pogledu osnovne postavke teorije autonomije volje – ugovarati ili neugovarati, danas u određenom broju slučajeva postoji i zakonska obaveza da se ugovor zaključi pod određenim uslovima (npr. obavezno zaključenje ugovora o osiguranju od odgovornosti); saglasnost trećeg lica (dozvola i odobrenje); izbor ugovornika (preče pravo kupovine); zakonskaodređenja šta jedan ugovor mora da sadrži; u pogledu ugovora po pristupu gde se volja jednog ugovornika svodi na prihvatanje volje drugog ugovornika naročito putem primene opštih uslova poslovanja; raskid ugovora zbog promenjenih okolnosti; veliki broj zakonskih zahteva da određeni ugovor mora biti zaključen u odgovarajućoj, često komplikovanoj formi što, takođe, znači ograničenje autonomije volje u njenom izvornom značenju.

Skupni pogled

Ako bi jednim skupnim pogledom pokušali da dosadašnja izlaganja izrazimo nekom vrstom zaključka, možda bi mogli da konstatujemo: autonomija volje i prinudni propisi, dva su vida iste društvene potrebe – egzaltacije individualne volje i neophodne zaštite opštih vrednosti na kojima je zasnovano postojanje i trajanje jedne pravno organizovane zajednice.

Drugim rečima, sklad između autonomije volje i svih vrsta njenih ograničenja izraženih kogentnim pravnim normama i moralnim imperativima, u krajnjem ishodu zavise od kulturnog identiteta određene zajednice. Dakle, sklad ili nesklad između autonomije volje i njenih granica nalazi se u rukama svih činilaca koji čine opštu kulturu određene zajednice.

Autonomija u oblasti ličnih prava

Pored autonomije volje, druga oblast autonomije ličnosti, obuhvata lična prava koja su izraz identiteta ličnosti. O njihovom pojmu i pravnoj prirodi postoji bogata literatura, kao i pitanje u koju granu prava ona spadaju. Po jednom stanovištu, prava ličnosti treba da imaju središnje mesto u

građanskom pravu. Tako je učinjeno i u našem Prednacrtu građanskog zakonika Republike Srbije.

Prava ličnosti se odlikuju svojim posebnim identitetom i ona se mogu odnositi na različite sfere ličnosti. Tako, pojedina prava ličnosti su: pravo na život, zdravlje i telesni integritet; pravo na slobodu; pravo na čast i ugled; pravo na ime; pravo na lični identitet; pravo na privatnost; pravo na sopstvenu sliku; pravo na tajnost pisma; pravo na lični (privatni) život; pravo na psihički integritet, kao i druga prava ličnosti koja su utvrđena Ustavom, međunarodnim konvencijama i posebnim zakonima.

Pravo ličnosti ne može se ustupiti drugome niti prelazi na naslednike. Niko se ne može odreći uživanja i vršenja prava ličnosti, protivno zakonu, javnom poretku ili moralu. Svako fizičko lice uživa potpunu zaštitu svoje ličnosti. Pravo na zaštitu ima i pravno lice radi zaštite svih prava ličnosti, izuzev onih koja proizilaze iz prirodnih svojstava čoveka kao fizičkog lica (kao što su: pol, godine života, srodstvo i sl.).

Priroda pomenutih prava ličnosti upućuje na zaključak da ona u suštini proizilaze iz najšireg pojma *prava na dostojanstvo*. Pravo na dostojanstvo ličnosti je neprikosnoveno i svi su dužni da ga poštuju pa se ono u tom smislu javlja kao sinteza svih drugih prava ličnosti.

Definicija

U tom smislu, čini se da bi ovo osnovno pravo ličnosti mogli definisati na sledeći način:

Dostojanstvo je neprikosnovena i neotuđiva sveobuhvatna ustanova ljudskih vrlina ustaljenih u jednom organizovanom socijabilitetu, i kao apsolutna svrha ljudskosti, zaštićena je pravnim i moralnim imperativima prirodnog i pozitivnog prava.

Iz ove definicije proizilaze sledeća svojstva: 1. dostojanstvo ima univerzalnu vrednost; 2. dostojanstvo je neprikosnovena i neotuđiva ustanova; 3. dostojanstvo je sveobuhvatna ustanova ljudskih vrlina; 4. dostojanstvo je zaštićeno pravnim i moralnim imperativima; 5. dostojanstvo je istovremeno ustanova prirodnog i pozitivnog prava.

Da bi ovako definisana ustanova dostojanstva bila u stanju da oživotvori pomenuta svojstva, potrebno je da se u određenoj zajednici ispune sledeće pretpostavke: vladavina slobode, pravde, morala, tolerantnosti, pravne

sigurnosti, i najzad, kultura mira kao zajednički kapacitet pomenutih pretpostavki.

Predmet prometa

Za razliku od drugih vrednosti, dostojanstvo ne može biti predmet prometa, tačnije, dostojanstvo nema ekvivalent. Kada bi se “prodalo” ili žrtvovalo radi dobijanja nekog statusa ili neke druge pogodnosti, dostojanstvo se gasi na strani njegovog titulara.

U tom smislu može se reći da je dostojanstvo izvan svakog prometa, materijalnog, pijačnog, političkog i svakog drugog srodnog vida socijalne razmene; dakle, skraćeno govoreći – *Dignitas extra commercium*.

Ljudske vrline

Suštinu i sadržinu dostojanstva čine ljudske vrline, koje svaka za sebe ima svoj identitet, ali kada su okupljene u smislu celine, onda one čine integritet ustanove dostojanstva. Filozofsko pitanje je: koje vrline ulaze u pojam dostojanstva. Odgovor na ovo pitanje donosi čitav “buket” različitih mišljenja i nabiranja pojedinih vrlina. Dodatna teškoća je još u tome što različiti društveni sistemi u prostornoj i vremenskoj dimenziji donose i različita shvatanja o tome, da li se jedna pojava, činjenje ili nečinjenje, akt ili fakt, može kvalifikovati kao Dobar (vrlina) ili kao loš (prezir). Posle te kvalifikacije sledi i pitanje: koji stepen usvojene vrline je dovoljan da tvori dostojanstvo, što je od značaja za pitanje zaštite dostojanstva i dužnosti poštovanja njegove neprikosновенosti.

U svakom slučaju, vrlina kao pozitivno etičko svojstvo čoveka, bila je u prošlosti sve do danas, predmet različitih filozofskih pogleda, tako da su se formirale kraće ili duže liste nabiranja pojedinih vrlina. Za Sokrata, u vrline spadaju, pre svega znanje, a zatim, pravednost, hrabrost, pobožnost. Platon ističe četiri osnovne vrline: razboritost, hrabrost, umerenost i pravednost, vezujući ih za “delove duše” čoveka u njegovom psihičkom životu, a kada je reč o društvu, onda vrline proizilaze iz strukture konkretnog društvenog poretka. Aristotel je označio čak četrnaest vrlina: hrabrost, umerenost, darežljivost, plemenitost, ponos, čast, blagost, ugodljivost, pravost, opodljivost, stidljivost, negodovanje, pravičnost, prijateljstvo.

Međutim, Aristotelov doprinos teoriji vrlina je višestruk: nije reč samo o nabiranju vrlina, već i o njihovom uopštavanju i podeli, tako da

Aristotel sve vrline deli na *dijanoetičke* vrline i *etičke* vrline. Dijanoetičke se stiču proučavanjem, učenjem i revnosnim vežbanjem (dakle, intelektualnim radom), dok ova druga kategorija vrlina proizilazi iz uobičajenih navika i odgovarajućih društvenih standarda.

Pored podele vrlina na dijanoetičke i etičke, Aristotelov doprinos se ogleda i u samom definisanju etičkih vrlina, a ponajviše u tome, što je, primenjujući *princip sredine* (prosečnosti) došao do relevantnih vrlina koje ulaze u polje dostojanstva, npr. *umerenost* je sredina između neosetljivosti i razuzdanosti, *hrabrost* je sredina između plašljivosti i neustrašivosti, *ponos* je sredina između poniznosti i oholosti.

Ovaj *princip sredine*, koji podrazumeva jednaku udaljenost od dve krajnosti, Aristotel je ugradio i u sam pojam vrline, uz elemente slobodne volje i razmišljanja o izboru sredine između dve krajnosti.

Iz svega do sada rečenog, može se zaključiti, da je prema ovom shvatanju, dostojanstvo takva ljudska vrлина (etička vrednost) koja ispunjava zahtev sredine između dve krajnosti prema formuli *ni suviše ni premalo*.

Dostojanstvo i sloboda

Dostojanstvo je apsolutna svrha ljudskosti. Nema dostojanstva bez slobode, kao što nema slobode bez dostojanstva.

Čovek koji je sputan okovima nasilja bilo koje vrste, gubi i slobodu i dostojanstvo. Svaka diktatura je opozicija slobodi i dostojanstvu. Najopštije rečeno, dostojanstvo kao sinteza svih elemenata prosvetljenosti, čini jedinstvu celinu ljudskosti.

Svaka oktroisana diktatura, suspenzija je dostojanstva ličnosti i opšte slobode. Obe, kada su *zarobljene* ili *ponižene* nalaze otvoreni azil u ostvarenom *racionalnom prirodnom pravu*. Jer, samo to pravo je u stanju da nam rukopoloži, ne samo blagovest, već i blagodat demokratske kulture u kojoj dostojanstvo pronalazi svoj zavičaj.

Prednacrta Građanskog zakonika Republike Srbije

Dalja izlaganja ove Uvodne reči posvećena su Prednacrta Građanskog zakonika Republike Srbije (2015) koji vrlinu pravde i dostojanstva stavlja na predsedavajuće mesto, i na taj način na široka vrata ulazimo u tekst Pred-

nacrta koji je stavljen na godišnju javnu raspravu. U prvom redu ovo se čini stoga, što je Kopaonička škola prirodnog prava, pre više od deset godina, bila inicijator za donošenje ovog Zakonika, i što je još važnije, ona je svojim učešćem doprinela da se sačini ovaj Prednacrt.

S druge strane, naučni i stručni opus Kopaoničke škole prirodnog prava ostvaren kroz skoro tri decenije neprekidnog rada, doprineo je da se zaključci Škole publikovani u Završnim dokumentima sa svojim stavovima nađu u tekstu Prednacrt.

Oni su došli kao rezultat ukupnosti filozofskih stavova, stanovišta pravne nauke, sudske i poslovne prakse. To su bili razlozi i još mnogi drugi istorijskog, komparativnog i naučnog pogleda, koji su uticali na rešenost Autora ove Uvodne reči, da u Osnovnom referatu za Dvadeset osmi susret Kopaoničke škole prirodnog prava, publikuje u skraćenom obliku zaključke iz godišnjih Završnih dokumenata, (2002–2014. god.) kako bi javnost bila upoznata sa učešćem Kopaoničke škole u radu ovog Prednacrt (str. 94–109 Osnovnog referata).

Značaj kodifikacije

Na putu stalnog nastavljanja i usavršavanja pravnog poretka, jedna od značajnih etapa je i donošenje velikih zakonika kojima se u celini obuhvataju određene oblasti društvenog života. Do ovakvih kodifikacija obično se dolazi posle dužeg razvoja, kad se pravni odnosi dovoljno iskristališu i učvrste, odražavajući na taj način stabilnije društvene odnose. Ali, za uspešnu kodifikaciju potreban je i odgovarajući stepen razvoja pravne nauke, partikularnog zakonodavstva i sudske i poslovne prakse sa izgrađenim normama ponašanja, pravnih pojmova i ustanova.

To ne može biti samo jednostruki, usko stručni i pravno tehnički pogled i fakt, već istovremeno i izraz čitavog raspona izvanpravnih činilaca čija sadržina zavisi od prirode i stepena razvoja društvene zajednice, njenog kulturnog identiteta, ekonomske kontitucije i organizacije, filozofskog i političkog opredeljenja moralne emancipacije, stanja javnog mnjenja u pogledu pravičnosti kao konkretizovanje pravde, tolerancije kao visokog stepena razuma i demokratske kulture zasnovane na sveopštoj harmoniji u razlikama po rođenju ili ubeđenju, kulture mira kao osnovne odrednice, kao i drugih srodnih ili sličnih izvanpravnih činilaca koji bitno utiču na sadržinu i sistem identiteta određene kodifikacije.

Kada jedna kodifikacija prihvati, u suštini i formi, i na dosledan način izrazi ukupnost pomenutih determinanti, onda takva kodifikacija, bez obzira na prostor i vreme, uvećava bogatstvo opšte pravne zajednice i svih njenih individualiteta i organizovanih socijaliteta. Ona, u vidu Zbornika sakuplja i vrši kvalitativnu harmonizaciju partikularnog prava i na taj način uvećava pravni sistem za još jednu univerzalnu dimenziju prava kao nauke o dobrom i pravičnom.

Drugim rečima, jedan opšti Građanski zakonik koji obuhvata široku oblast srodnih pravnih disciplina, nije, kako to može izgledati neobaveštenim nepravnicima, samo zbir dosadnih propisa kojima se samo određuje šta se sme, a šta ne sme činiti.

Kodifikacija u vidu Građanskog zakonika je nešto mnogo više. Svaka njena odredba je izraz neke ideje – socijalne, filozofske, političke, ekonomske, običajne i svake druge koja doprinosi vladavini pravednog prava u jednoj pravno organizovanoj zajednici. I po tome: opšti Građanski zakonik je u izvesnom smislu izraz postojećeg stanja, ali istovremeno, on ima i jednu aktivnu ulogu koja se ogleda u širenju tih ideja i ukazivanju na pravce razvoja tih ideja.

U tom smislu, dovoljno je pomenuti kodifikovane građansko-pravne ustanove evropske pravne civilizacije koje su nadživele sve vekove od prvobitnih izvora rimskog prava, sve do naših dana. Dakle, jedna velika tradicija evropske familije prava kojoj mi neminovno pripadamo i koja, pored normativnog dela, širi ideje komutativne i distributivne pravde.

I zato, velike kodifikacije na polju civilnog prava nikada ne prestaju da žive. Vremenom, upotrebom državne vlasti, one mogu biti stavljenje van pravne snage, ali nikada i van snage života i naučnog univerzuma.

Uzimajući u obzir sve ove činioce, kodifikacija ne sme da preraste u prepreku daljeg razvoja prava, opasnost koja se iskazuje već iz samog pojma kodifikacije kao čvrstog zakonodavnog okvira.

I zbog toga, kodifikacijski akt treba da zadovolji dve naizgled suprotne težnje: da učvrsti već izgrađene odnose preko jedne koherentne celine doprinoseći većem poštovanju načela pravne sigurnosti, ali i da istovremeno ne zatvara put daljoj evoluciji prava, već naprotiv da tu evoluciju podstiče.

Kodifikacija prava ne može, dakle, izolovano delovati, izvan drugih društvenih instituta i zahteva. Evolucija i promene pravnih pravila su, s jedne strane, nužne jer one treba da prate razvoj društvenih odnosa i zahteve koji proizilaze iz tih odnosa, ali, s druge strane, pravne ustanove organizo-

vane u kodifikatorskom delu, moraju biti prožete načelom pravne sigurnosti koje će stalno pratiti pravo u pokretu, u njegovoj neprestanoj dinamici.

Ako bi jedno pravo bilo lišeno potrebne doze pravne sigurnosti, ako bi jedno pravo čas bilo pravo, a čas antipravo, ako ne bi bilo objektivnih kriterijuma u njegovoj primeni, onda takvo pravo ne može računati na krila. Drugim rečima, načelo pravne sigurnosti je neminovni atribut svakog pravnog poretka i ono ne može biti dovedeno u pitanje. Ali, isto tako načelo pravne sigurnosti ne sme pravne kategorije da okameni u večnosti, jer bi tada, kao i u prvoj hipotezi, izdalo sebe i svoju vokaciju koju ima u društvu. O toj okolnosti svaka uspešno izvedena kodifikacija mora voditi računa.

Zato je na tvorcima svake uspešno izvedene kodifikacije, između ostalog, i ta odgovornost da pronađu najadekvatniju optiku kojom će prepoznati one odnose koje kodifikacija treba da reguliše tako što će stvaralačkoj sudskoj praksi pružiti više prostora snabdevajući je samo generalnim klauzulama (npr. dužna pažnja, najbolji interesi deteta, savesno ponašanje), ali za razliku od onih odnosa koje treba čvrsto fiksirati, čak i do stepena matematičke preciznosti (npr. oštećenje preko polovine kod dvostrano obaveznih ugovora gde vlada princip ekvivalencije uzajamnih davanja).

Naprotiv, ukoliko u jednom pravnom sistemu izostane pravna sigurnost, kako u izvoru, tako još više u njegovoj primeni i postupku izvršenja, kada dođe do vladavine socijalne, ekonomske i pravne nesigurnosti, onda se gubi vera u autoritet prava. To sve govori o obeležjima krize pravnog sistema, dakle, o jednom stanju u kome se odlučuje o transformaciji društvenih i pravnih ustanova.

Drugim rečima, kriza pravnog sistema postoji u slučaju kada njegova dalja egzistencija zapadne u stanje odlučujućeg trenutka transformacije, i to usled takvih nedostataka u kakvoći i količini prava, koji su doveli do neprimene ili neobjektivne primene prava, ugrožavajući ustavnost i zakonitost do te mere, da je, po opštem mišljenju, pravna nesigurnost postala društveni fakt.

Svi elementi krize pravnog sistema, počev od nedostataka u kakvoći prava (neusklađenost, prekomero normiranje, ishitrenost rešenja, eho života, formalizam, jezik zakona, visok stepen potrebe tumačenja zakona), pa preko nedostatka u količini prava (hipertrofija, česte izmene, pravna svest), sve do neprimene i neobjektivne primene (nužnost pojave, uzroci), i ugroženosti načela ustavnosti i zakonitosti, slivaju se u jedan zbirni atribut krize koji se zove pravna nesigurnost.

Svaka uspešno izvedena kodifikacija znatno doprinosi jačanju pravne sigurnosti kao neminovne pretpostavke pravne države i univerzalne vrednosti.

Kopaonička škola je rodno mesto Prednacrta GZ

Prve značajne korake u pravcu predloga za izradu Građanskog zakonika Republike Srbije, preduzela je Kopaonička škola prirodnog prava, koja je, u okviru svoje naučne kompetencije u oblasti prirodnih (ljudskih) prava, a posebno sa obrazloženom inicijativom njene Katedre za kodifikaciju građanskog prava, učinila je ovaj predlog delotvornim, s obzirom da je isti prihvaćen od strane Vlade Republike Srbije formiranjem Komisije za izradu Građanskog zakonika Republike Srbije (krajem 2006).

Predlozi Kopaoničke škole od 2002. do 2006. godine, dakle, četiri godine uzastopno su svake godine činjeni sa argumentovanim obrazloženjem, kod oficijelnih organa gde su nailazili na zid ćutanja.

Međutim, pošto je Kopaonička škola u međuvremenu dobila opšta priznanja u pravničkoj domaćoj i inostranoj javnosti, i posle njene Deklaracije (2002) koja je prevedena i objavljena na šest svetskih jezika, i posle dobijanja pokroviteljstva UNESCO-a (2005) i publikovanim dokumentima u časopisnoj literaturi, najzad, kao što je već istaknuto, 2006. godine formirana je Komisija za izradu Građanskog zakonika u čijem je sastavu, po predlogu osnivača i predsednika Udruženja Kopaoničke škole prirodnog prava, bilo imenovano 12 članova, koji su uglavnom bili istaknuti članovi Kopaoničke škole, profesori građanskog prava, kao i drugi stručnjaci iz ove oblasti. Formirane su i radne grupe izvan sastava Komisije, a posebno i radne grupe sa inostranim profesorima, takođe, učesnika Kopaoničke škole prirodnog prava (opširnije str. 96 Osnovnog referata *Prirodno pravo i autonomija ličnosti*).

Rezultati rada

Komisija je održala 85 sednica na kojima je vođen i elektronski zapisnik. Prednacrt sadrži oko 2.800 članova i oko 480 alternativnih predloga, što je siguran povod za uspešno održavanje javne rasprave. Komisija smatra da će veliki broj alternativnih predloga omogućiti definitivna kvalitetnija rešenja u predstojećem Nacrtu ovog zakonika koji bi tada mogao ući u zakonodavnu proceduru. Alternativna rešenja, po mišljenju Komisije, do-

prinose izboru adekvatnih rešenja uzimajući u obzir sve aspekte Zakonika, posebno našu i evropsku komparativnu sudsku i poslovnu praksu. Pomenuti broj od 2.800 članova Prednacrta odgovara nekom komparativnom standardu evropskih kodifikacija građanskog prava donesenih u drugoj polovini 20. veka i prvoj polovini 21. veka, za razliku od kodifikacija građanskog prava iz 19. veka čiji je broj nešto manji i koji iznosi negde od 1.000 do 1.500 članova. Naš Zakon o obligacionim odnosima (1978) na kome se radilo 16 godina sadrži 1.108 članova, što predstavlja samo jedan deo opšteg Građanskog zakonika, a koji je posle više od tri decenije primene dobio sve epitete naše i međunarodne, a posebno evropske kontinentalne pravničke javnosti. Upravo stoga, on je, najblaže rečeno, u svemu kompatibilan sa *Nacelima evropskog ugovornog prava iz 2000. godine* koja čine samo jedan mali deo eventualno budućeg Građanskog zakonika Evropske unije.

Sve to govori o opravdanom očekivanju da će posle uspešne javne rasprave o Prednacrta Građanskog zakonika, Srbija, posle 170 godina računajući od 1844. godine kada je među prvima u Evropi donela *Zakonik građanski za Knjaževstvo Srbsko*, dobiti kodifikovano građansko zakonodavstvo u vidu Građanskog zakonika Republike Srbije, u skladu sa tekovinama evropske pravne civilizacije u ovoj oblasti ukupnosti pravnog sistema.

Pojedine delove Prednacrta, Komisija je posebno publikovala tako da je u toku rada u okviru Ministarstva pravde 2009. godine objavljen deo o obligacionim odnosima koji je bio predmet diskusije u organizaciji ovoga Ministarstva u prisustvu 120 pozvanih pravnika, najvećim delom iz prakse. U istoj organizaciji održana je 2012. godine javna rasprava iz porodičnog prava i nasleđivanja.

Kompletan Prednacrt je početkom jula ove 2015. godine bio predmet diskusije na Pravnom fakultetu u Beogradu, takođe, u organizaciji Ministarstva pravde, gde je saopštena odluka ovog Ministarstva da se otvara javna rasprava o Prednacrta koja će trajati godinu dana. Od jula meseca ove godine do danas, održane su tri javne rasprave i to pred apelacionim sudovima u Nišu i Kragujevcu, kao i pred apelacionim i kasacionim sudom u Beogradu sa proširenim auditorijumom. Evo danas, u decembru 2015. godine, Prednacrt je upravo došao u svoje rodno mesto – u Kopaoničku školu prirodnog prava.

Kopaonička škola je od početka inicijative (2002) i formiranja Komisije krajem 2006. godine, svake godine u svojim godišnjim Završnim dokumentima publikovala svoje predloge, sugestije i opaske, tako da je to jedan čitav traktat koji traje više od 10 godina. Sve ovo govori u prilog osnovanog

očekivanja da će javna rasprava na ovogodišnjem susretu Kopaoničke škole biti plodonosna, jer tekst Prednacrt dolazi na pravo izvorno mesto, gde se očekuje značajna diskusija u ovoj fazi izrade Građanskog zakonika, kao i u sledećim godinama na zasedanjima Kopaoničke škole prirodnog prava.

Načelna opredeljenja

Prednacrt započinje odredbama koje su svojstvene celom Zakoniku i koje predstavljaju *kohezionu snagu* svih drugih članova raspoređenih prema kriterijumu prirode građansko-pravnih odnosa.

Predmet regulisanja Zakonika obuhvata opšti deo građanskog prava, ugovorne i druge obligacione odnose, svojinu i druga stvarna prava, porodične odnose, nasleđivanje.

Cilj Zakonika je formulisan rečima da se sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. I po tome: Zakonik svim svojim odredbama teži ostvarenju vrline pravde.

U tom smislu se proklamuje i načelo jednakosti ljudskih prava prema kome Zakonik na odgovarajući način predviđa istu zakonsku zaštitu celokupnosti ljudskih prava u svim oblastima koje čine predmet njegovog regulisanja. Sud ili drugi nadležni organ dužan je da ovu zakonsku odredbu primenjuje na sve subjekte bez ikakvih razlika u pogledu rase, boje, pola, jezika, veroispovesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porekla, imovine, rođenja ili drugih srodnih ili sličnih okolnosti.

Preambula

U stvari, već iz preambule Prednacrt utvrđuje se njegova orijentacija na ostvarenje i jačanja vladavine *pravednog prava*. Pri tome, preambula dalje predviđa da Zakonik nastavlja tekovine evropske pravne civilizacije u oblasti kodifikacije građanskog prava, a pri tome, polazi od razvoja pravne nauke, zakonodavstva i sudske prakse u pravnom poretku Republike Srbije.

Načelo vrline pravde

Kada se pravo shvati i ostvari u sklopu pravde, kada opšta konstatacija jedne zajednice prihvati pravdu kao stožernu vrlinu, tada pravo te zajednice postaje legitimno u svom izvoru i legalno u svojoj primeni. Tada, pravo po-

staje sve manje nelegitimno nasilje, a sve više područje samosvesne slobode. To su prostori vladavine pravednog prava kao kulturnog čina.

Pravda je temelj Škole prirodnog prava, počev od grčkih sofista (V vek stare ere) pa preko Platona i Aristotela (komutativna i distributivna pravda), sve do Huga Grocijusa, Pufendorfa, Tomaziusa, sve do Kanta (kategorički imperativ) i posle njega. Pravda je temelj svih konvencija i drugih izvora međunarodnog prava, počev od Univerzalne deklaracije o pravima čoveka UN iz 1948. godine, i posle nje, u mnoštvu međunarodnih dokumenata miroljubivih asocijacija i integracija kao i regionalnih i nacionalnih ustavnih uređenja.

Nesklad

Pri tome, treba konstatovati da postoji nesklad između proklamovanih ljudskih (prirodnih) prava i realnog stanja u pogledu nedovoljno ostvarenih proklamovanih prirodnih prava, jer su u realnosti prisutni antagonisti ovako formulisanom pravnom poretku, a to su: razne vrste akumulirane energije radi masovnog uništenja ljudi i bića prirode; terorizam; bolest gladi; ogromne svojinske razlike koje prete humanitarnom katastrofom; ucena kao sredstvo postizanja određenih ciljeva; preteća ekološka katastrofa i druge slične i srodne pojave. U tom pogledu samo zajednička umnost čovečanstva ima prirodni mandat da nas izvede na put kulture mira.

Načelo savesnosti i poštenja

Prednacrt ovo načelo uvodi u svoje odredbe rečima da je savesnost i poštenje *vrhovno* načelo Zakonika i da se primena ovog načela ne može isključiti ili ograničiti, što znači da je imperativnog karaktera. Savesnost i poštenje se pretpostavlja, a ko tvrdi suprotno, dužan je da to dokaže. Smatraće se, da je savestan onaj koji nije znao ili u konkretnoj situaciji nije mogao da zna za činjeice ili okolnosti od bitnog značaja za ostvarivanje ili zaštitu određenog građanskog prava.

Savesnost i poštenje, taj plemeniti glas Univerzuma i njegov odjek u opredeljenom Individualitetu, čini pravni poredak svake organizovane zajednice bogatijim za još jednu dimenziju ljudskosti, humanijim za jedan viši stepen moralne dispozicije, za još jedan krug kulture mira i vrline pravde.

Naprotiv, onaj pravni sistem koji sopstvenim činom ili agresijom drugih, liši sebe epiteta savesnosti i poštenja, pretvara podnošljivo polje prava u nepodnošljivo “zakonsko nepravo”. Ono nepravo, koje jednoglasnom snagom i samovoljom zakonskog fakta, briše pravnu civilizaciju izraženu u večnoj i prvoj zapovesti Digesta: *Honeste vivere, a s njom i sve izvedene imperative* – nikoga ne vređati i svakome dati ono što mu pripada.

Definicija

Polazeći od racionalne koncepcije prirodnog prava, čini se, da bi načelo savesnosti i poštenja moglo da se definiše na sledeći način:

Savesnost i poštenje je ljudska vrлина koja podrazumeva subjektivnu procenu o konkretnom Dobrom ili Lošem ponašanju, i to na osnovu odgovarajućih standarda vladajućih na određenom prostoru i vremenu a koji su zaštićeni normama prirodnog i pozitivnog prava.

Iz ove definicije proizilaze sledeći elementi: 1. savesnost je ljudska vrлина; 2. savesnost podrazumeva subjektivnu procenu kao glavni kriterijum za rasuđivanje; 3. savesnost prosuđuje o Dobrom i Lošem ponašanju; 4. savesnost proizilazi iz ustaljenih pravila ponašanja – društvenih standarda; 5. savesnost kao subjektivna procena zasnovana je na objektivnim vrednostima s obzirom na prostor i vreme; 6. savesnost uživa apsolutnu zaštitu prirodnog prava i relativnu zaštitu pozitivnog prava.

Široko polje primene

Kada je u pitanju primena načela savesnosti i poštenja u konkretnim pravnim ustanovama, treba reći da se ono primenjuje na širokom polju građanskopravnih disciplina, i u tom smislu ovde navodimo samo neke značajne primere.

Tako, načelo savesnosti i poštenja u obligacionom pravu primenjuje se u sledećim kategorijama: načelo ekvivalencije kod dvostranih ugovora; zelenaški ugovori; mane volje; tumačenje ugovora; pravična naknada; pregovori; ugovori po pristupu.

Načelo savesnosti i poštenja, pored obligacionog prava, naročito je zastupljeno u stvarnom pravu, posebno kod različitih načina sticanja svojine. Tako, za originalno sticanje svojine putem održaja zahteva se savesna i zakonita državina sa različitim rokovima za pokretne i nepokretne stvari; za sticanje svojine od nevlasnika, između ostalih uslova, neophodna je saves-

nost sticaoca na pokretnoj stvari koju je pribavio uz naknadu od nevlasnika koji u okviru svoje delatnosti stavlja u promet takve stvari.

Kada su u pitanju različiti načini sticanja svojine putem priraštaja kao što su građenje i sejanje na tuđem zemljištu, pored drugih uslova, načelo savesnosti je od bitnog značaja za rešenje svih pomenutih pitanja. U svim tim slučajevima, između ostalog, gleda se na savesnost odnosno nesavesnost jedne ili druge strane u postupku sticanja prava svojine.

Načelo autonomije volje

Prednacr proklamuje i načelo autonomije volje rečima da su subjekti građanskih prava slobodni da svoje odnose urede po svojoj volji u granicama prinudnih propisa, javnog poretka, dobrih običaja i morala. Istu imperativnost Zakonik predviđa i u materiji osnova (kauze), predmeta i na mnogim drugim mestima. S obzirom da je o autonomiji volje i njenim ograničenjima, opštim i posebnim, već bilo reči, na ovom mestu nećemo se na tom pitanju više zadržavati.

Načelo zabrane zloupotrebe prava

Sledeće načelo koje Prednacr predviđa, to je načelo zabrane zloupotrebe prava. Prema Prednacrtu zabranjeno je vršenje prava u nameri da se drugome škodi, kao i svako drugo njegovo vršenje koje je protivno svrsi radi koje je ustanovljeno ili priznato.

Razvoj teorije zloupotrebe prava išao je u pravcu objektivizacije kriterijuma u tom smislu da se pod zloupotrebom prava podrazumeva svako vršenje svoga prava koje je protivno cilju zbog koga je ono zakonom ustanovljeno ili priznato. Na taj način ovo šire shvatanje obuhvata, ne samo nameru da se drugom pričini šteta (*animo nocendi*), već i preduzimanje svakog akta u postupku vršenja svoga prava, ako je to protivno cilju one pravne norme koja ga je predvidela. Otuda, savremeno rešenje zabrane zloupotrebe prava u našem pravnom sistemu glasi da je zabranjeno takvo vršenje svoga prava kada je ono preduzeto u nameri da se drugome pričini šteta kao i svako drugo njegovo vršenje koje nije u saglasnosti sa ciljem radi koga je ustanovljeno ili priznato. Sankcija ovako formulisane zakonske dispozicije, u obligacionom pravu ogleda se u naknadi štete prema opštim pravilima o na-

knadi imovinske i neimovinske štete, a primenjuje se i u drugim granama građanskog prava.

S obzirom na sve gore izloženo, možemo zaključiti da je pomenuto rešenje o zloupotrebi prava koje je prihvatio Prednacrt Građanskog zakonika naučno i komparativno opravdano i da odgovara našoj sudskoj i poslovnoj praksi.

Načelo zabrane prouzrokovanja štete

Prednacrt Građanskog zakonika sadrži i načelnu zabranu prouzrokovanja štete prema kojoj je svako dužan da se uzdrži od postupka kojim se može drugom prouzrokovati šteta. U sledstvu ovog načela Zakonik predviđa i pravilo prema kome: ko drugome prouzrokuje štetu svojom krivicom dužan je naknaditi je. Za štetu od stvari ili delatnosti od kojih potiče povećana opasnost štete za okolinu odgovaraju njihovi sopstvenici, bez obzira na njihovu krivicu. Za štetu bez obzira na krivicu odgovara se i u drugim slučajevima predviđenim Zakonom.

Konkretna rešenja

Pored do sada izloženih načela Prednacrt, ovde ćemo ukazati i na neka nova rešenja ili modifikovana postojeća rešenja i to najpre u obligacionom pravu, a zatim u stvarnom pravu, porodičnom i naslednom pravu. Razume se, da nam ograničeno vreme ove Uvodne reči ne dozvoljava da ulazimo u sva pitanja koja su predmet Prednacrt, pa ćemo se stoga ovde zadržati samo na nekim pitanjima za koja smatramo da su u ovom momentu važna, ne samo radi upoznavanja javnosti, već radi poziva na javnu raspravu o mnogim pitanjima, posebno onim koja su formulisana kao alternativni predlog.

Obligacioni odnosi

Kad je u pitanju deo Prednacrt koji se odnosi na obligacije, kao osnova za izradu ovog dela teksta Prednacrt sasvim razumljivo poslužio je važeći tekst Zakona o obligacionim odnosima (1978) koji je u svojoj vitalnosti od 36 godina nadživeo sve ideološke dogme i koji je dobio opšte priznanje domaće i inostrane pravničke javnosti. Odredbe ovog Zakona nastavile su da žive u svim bivšim republikama Jugoslavije, često sa po kojom

inovacijom, ali sa suštinskom istovetnošću. Možda bi se moglo reći: država se raspala, a Zakon o obligacionim odnosima preživeo.

Sve ovo ukazuje na okolnost da su odredbe postojećeg Zakona o obligacionim odnosima, kroz ovaj Prednacrt, kao delo Beogradske pravne škole doživele još jednu mladost. Počev od Skice za Zakonik o obligacijama i ugovorima (1969), pa preko oslobađanja ovog Zakona od ideoloških stega vremena i prostora na kome je važio (1993), evo ga i danas u kontekstu Prednacrta Građanskog zakonika, sa različitim alternativnim rešenjima koja u jednogodišnjoj javnoj raspravi o Prednacrtu, čekaju eho praktičnog i teorijskog života.

Imajući u vidu obimnost dela Prednacrta koji se odnosi na obligacije, ukratko ćemo ga izložićemo u tri dela.

Prvi deo. – Unete su definicije o najvažnijim ustanovama:

Pre svega, data je definicija obligacije sa svim tradicionalnim obeležjima koja služi kao zajednički imenitelj za sve izvore obligacija: ugovor, prozrokovanje štete, neosnovano obogaćenje, nezvano vršenje tuđeg posla, jednostrana izjava volje.

S obzirom na subjektivnu i objektivnu odgovornost, data je definicija pojma *krivice* kao osnova odgovornosti: kriv je onaj koji se nije ponašao onako kako je trebalo da se ponaša u datim okolnostima.

Formulisana je definicija *opasnih stvari* i *opasnih delatnosti*, što je od značaja za objektivnu odgovornost: sopstvenik stvari, pokretnih ili nepokretnih, čiji je položaj, ili upotreba, ili osobine, ili samo postojanje predstavljaju povećanu opasnost štete za okolinu (opasne stvari) odgovara za štetu koja potiče od njih, bez obzira na krivicu.

Definisan je pojam *bitne povrede ugovora* što je kategorija Bečke konvencije o međunarodnoj prodaji robe: bitna povreda ugovora postoji kad neispunjenje ugovorne obaveze od strane dužnika prouzrokuje takvu štetu poveriocu koja ga suštinski lišava koristi koju je od ugovora opravdano očekivao ili usled koje se za poverioca svrha ugovora ne može ostvariti.

Data je definicija *privrednih ugovora*: to su ugovori koje međusobno zaključuju privredni subjekti, kao što su: privredna društva, druga pravna lica i pojedinci, koji u vidu registrovanog zanimanja obavljaju neku privrednu delatnost.

Drugi deo. – Mnoge postojeće odredbe su proširene posebno u materiji odgovornosti za štetu: u slučaju saobraćajnih udesa; javnih demonstra-

cija i manifestacija; terorističkih akata; odgovornosti za štetu od građevina; odovornosti za štetu od životinja, kao i druge vidove deliktne odgovornosti.

Značajno proširenje je u materiji naknade neimoviske (moralne) štete. U Prednactru se ova odgovornost proširuje na svaku povredu *prava ličnosti* bez kumulacije sa duševnim bolom ili strahom. Pored toga odgovornost je proširena i u tom smislu da ovu štetu može pretrpeti ne samo fizičko, već i pravno lice shodno njegovoj prirodi.

Treći deo. – Regulisani su izvesni imenovani ugovori koji do sada nisu bili ili su bili samo delimično regulisani kao što su: poklon, posluga, saradnja u poljoprivredi, ortakluk, kao i novi ugovori autonomnog privrednog prava: lizing, franšizing, ugovor o distribuciji.

Radi potpune slike regulisanih imenovanih ugovora kako klasičnih, tako i novih ugovora naročito u privrednim odnosima, ovde iscrpno navodimo oko 50 imenovanih ugovora koji su Prednactrom predviđeni:

Kupoprodaja, zajam, poklon, zakup, posluga, ortakluk, saradnja u poljoprivredi, ugovor o delu, ugovor o građenju, izdavački ugovor, o licenci, prevoz, ostava, uskladištenje, nalog komisijom, trgovinsko zastupanje, distribucija, franšizing, posredovanje, špedicija, kontrola robe, organizovanje putovanja, osiguranje svih vrsta, doživotna renta, zaloga, jemstvo, asignacija, poravnanje, ugovori na sreću, bankarski poslovi: novčani deposit, ulog na štednju, otvaranje i vođenje računa, bankarski tekući račun, ugovor o platnim uslugama, ugovor o depozitu hartija od vrednosti, ugovor o sefu, kreditu, akreditivu, bankarskoj garanciji, poslovi sa platnom karticom.

Svojina i druga stvarna prava

Prednactr je u delu koji se odnosi na stvarno pravo regulisao sve ustanove sve tradicionalne ustanove ove grane prava ali uz brojne modifikacije prilagođene ambijentu našeg pravnog života. U tom smislu, prva i najvažnija ustanova ovog dela Prednacrta je *svojina* koja se reguliše kao ljudsko pravo. Prema Prednactru, svako fizičko ili pravno lice ima pravo na neometano vršenje i mirno uživanje svojih dobara na kojima ima pravo svojine ili neko drugo stvarno pravo. Svojina se može oduzeti nekom licu samo iz razloga javnog interesa i uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava. Sopstvenik kome je oduzeto ili ograničeno pravo svojine ili neko drugo stvarno pravo, ima pravo na pravičnu naknadu koja ne može biti manja od tržišne cene. Pri tome, smatra se, da pravo svojine nije ogra-

ničeno ni u pogledu sadržine ni u pogledu trajanja. Ko tvrdi da ima pravo koje ograničava nečiju svojinu, dužan je dokazati da takvo ograničenje postoji. Inače, sam pojam svojine određen je rečima da je svojina najšire pravo fizičkog ili pravnog lica da stvar po svom nahođenju drži, upotrebljava, pribira plodove ili druge koristi od stvari i da njome raspoláže u granicama zakona. Sopstvenik ima pravo da svoju stvar ne upotrebljava izuzev ako se posebnim zakonom predviđa dužnost upotrebe stvari. Sopstvenik može isključiti sva lica iz dodira sa stvarju i zahtevati predaju stvari od bilo kog lica u čijoj državini se stvar nalazi bez pravnog osnova. U pogledu ograničenja predviđeno je da svojina obavezuje pravno, društveno i moralno, te sopstvenik prilikom vršenja svog prava dužan da postupa sa potrebnim obzirima prema opštem interesu i pravima i interesima drugih lica, koja nisu u suprotnosti sa njegovim pravom. Zatim je detaljno regulisano pitanje sticanja svojine, kako na derivativni način (sticanje na osnovu pravnog posla), tako i sticanje svojine na originarni način na osnovu zakona (sticanje od nevlasnika, održaj, sticanje priraštajem, građenje i sađenje na tuđem zemljištu, nalaz stvari i dr.).

Posebno su predviđeni načini zaštite prava svojine kao i modaliteti prava svojine (susvojina, zajednička svojina, etažna svojina). Prednacrt zatim reguliše pravo službenosti (stvarne i lične) a zatim pravo građenja, založno pravo, posebno hipoteku. Završni deo ovoga dela Prednacrtu odnosi se na državinu kao faktičku vlast na stvari i njenu zaštitu.

Porodični odnosi

Prednacrt u delu o porodičnim odnosima sadrži takođe tradicionalne ustanove i kategorije među kojima treba posebno naglasiti odredbe o podsticanju i rađanju dece kao i raznim radnopravnim, stambenim, ekonomskim, socijalnim i drugim merama. Naročito predviđa formiranje fonda za stimulaciju poželjnog nataliteta u skladu sa mogućnostima budžeta.

Posebnu zaštitu Prednacrt predviđa za porodične odnose i zaštitu dece, uvek sa kriterijumom "najboljeg interesa deteta".

Pitanje izdržavanja su takođe predmet regulisanja ovoga dela Prednacrtu. Neka pitanja zaslužuju da budu predmet posebne javne rasprave a koja se mogu regulisati i posebnim propisima surogat majke. Naime, Prednacrt je predvideo nekoliko odredbi kojima bi mogla da budu regulisana mnoga pitanja, posle svestrane i kompetentne javne rasprave. Tu su i alternativne

mogućnosti verskog braka; usklađivanje sa konvencijama UN; materinstvo i očinstvo uz biomedicinsku pomoć; potpuno i nepotpuno usvojenje.

Nasleđivanje

U pogledu nasleđivanja, Prednacrt predviđa usklađenost sa drugim propisima, a predviđa i proširenje osnova za nasleđivanje – ugovor o nasleđivanju, ali samo između supružnika i u korist dece, zajedničke ili dece jednog bračnog druga; delimično su izmenjeni razlozi nedostojnosti za nasleđivanje; uvedeno je javnobeležničko zaveštanje; zaštita domaćih državljana; stranci i reciprocitet.

Svodna uvodna reč

Na kraju ove Uvodne reči koja je posvećena autonomiji ličnosti i njenim brojnim značenjima u svetu pravnog i moralnog socijaliteta, evo jedne svodne reči, jedne vere u budućnost:

1) Neka racionalna koncepcija prirodnog prava, preko pravno filozofskog i pravno normativnog dela, nastavi da živi u većitoj mladosti, ali sa kategoričkim imperativom, sa dužnošću i zajedničkom umnošću, da nas, nasuprot opasne poremećenosti savremenog sveta, uvede u kulturu opšteg mira kao izvora sile života i preduslova ostvarenja prava na život i slobodu i svih drugih prava koja otuda proizilaze, pa i prava na autonomiju ličnosti.

2) Čovek je rođen slobodan, zato treba slobodno da živi, ali ne u robinzonskom ambijentu, već u uslovima organizovane društvenosti gde uživa racionalnu i samosvesnu slobodu pod vladavinom pravednog zakona i primene principa tolerancije kao izraza kulture razuma i harmonije u razlikama po rođenju ili ubedenju.

3) Neka se upravo ovo zasedanje Kopaoničke škole prirodnog prava, pored do sada publikovanih pogleda i rezultata, predstavi i kao *rodna kuća* inicijative, praćenja rada i doprinosa u izradi Građanskog zakonika Republike Srbije, gde su, pored klasičnih kategorija građanskog prava, unete i ideje vodilje prirodnog prava (ljudskih prava) u smislu aktuelnog zakonodavstva Ujedinjenih nacija i drugih miroljubivih asocijacija i integracija.

4) Samim tim, filozofski, naučni i pravno normativni opus ove Škole, bratimi se sa svim ljudima sveta, onako kako to proklamuje Univerzalna deklaracija o pravima čoveka (1948).

5) Neka ovogodišnje zasedanje Kopaoničke škole prirodnog prava, makar i jednim glasom u orkestru prava, jednim atomom intelektualne snage – doprinese ostvarenju ovih univerzalnih vrednosti.

6) Kopaonička škola prirodnog prava to može i mora jer je na to obavezuje vekovna tradicija njene besmrtne matice racionalne koncepcije prirodnog prava, a posebno je obavezuje njen Kopaonički identitet i integritet koji nosi stožerno ime *Universitas iuris naturalis Copaonici*.

PORUKE

Na završnoj plenarnoj sednici, 17. decembra 2015. godine, nakon višednevnog intezivnog angažovanja svih učesnika, urednici pojedinih katedri izneli su sledeće poruke, koje su dobile opštu podršku:

I – PRAVO NA ŽIVOT

1. Život

*Dr ĐORĐE ĐORĐEVIĆ,
profesor Kriminalističko-policijske akademije
u Beogradu*

1. Naše krivično zakonodavstvo detaljno razrađuje odredbe o krivičnom delu ubistva, kako bi u svim slučajevima ubistva bila obezbeđena odgovarajuća krivičnopravna reakcija. Ovo je učinjeno putem propisivanja, pored osnovnog krivičnog dela ubistva, i posebnog krivičnog dela teškog ubistva, kao i četiri posebna krivična dela, tzv. privilegovana ubistva. Kazne koje su za ova krivična dela propisane u našem Krivičnom zakoniku po težini odgovaraju kaznama koje su za odgovarajuća krivična dela propisane u većini sudova za krivična dela ubistva ona se, iako se često mogu čuti i drugačija mišljenja, pokazuje kao relativno stroga i u potpunosti odgovarajuća težini učinjenih krivičnih dela.

2. Velika migrantska kriza čiji smo svedoci poslednjih meseci predstavlja izuzetan istorijski događaj koji pored svog sociološkog, psihološkog, ekonomskog i demografskog ima vrlo veliki pravni i kriminološki značaj. Rat, ekonomska i opšta humanitarna kriza i s njom povezano krijumčarenje ljudi i drugi prateći oblici kriminaliteta daju ovoj pojavi i značajan krivično-pravni aspekt. T tom kontekstu i naše krivično zakonodavstvo, kao i mnoga druga, daje svoj doprinos suzbijanju onih kriminalnih pojava koje migrant-sku krizu čine još težom.

3. Neonacizam kao društvena pojava predstavlja veliku pretnju bezbednosti. On podjednako ugrožava bezbednost pojedinaca, čitavih društvenih grupa, kao i nacionalnu bezbednost i međunarodnu bezbednost. Posebno zabrinjava to što se nacizam, u novoj formi, pored država koje su u Drugom svetskom ratu bile nacističke i fašističke, javlja i u zemljama čiji su građani pretrpeli najstrašniji genocid i razaranja. Fragmenti nacističke ideologije javljaju se i kao deo zvaničnih programa pojedinih političkih partija koje su, uz to, prisutne u nacionalnim parlamentima i u parlamentarnim telima Evrope. Međutim, "institucionalizacija" neonacizma kroz njegovu infiltraciju u nacionalna i međunarodna parlamentarna tela, i internacionalizacija neonacističke ideologije opravdano rađaju strahove o mogućim budućim sukobima na tlu Evrope.

4. Privatna bezbednost u svetu i kod nas danas je nesporno važan element sistema nacionalne bezbednosti svake države, kao i međunarodne bezbednosti. Normativni okvir za njeno delovanje neophodan je preduslov za normalan rad sektora privatne bezbednosti, a što je još važnije za nesmetan rad delatnosti kojima sektor pruža usluge zaštite lica, imovine i poslovanja. Dobra legislativna rešenja su od posebnog značaja za profesionalan i zakonit rad svih subjekata bezbednosti, pa tako i kompanija i pripadnika sektora privatne bezbednosti.

5. Ubistva proistekla iz interpersonalnih odnosa karakteriše činjenica da samo ubistvo nije instrument za ostvarenje nekog sekundarnog cilja, već isključivo sredstvo za rešavanje sukoba ili kažnjavanje žrtve. Ova ubistva se u kriminološkoj literaturi uobičajeno dele na ubistva intimnih partnera odnosno porodična ubistva i ubistva u vezi sa drugim međuljudskim odnosima.. Među ubistvima koja izvrše muškarci mogu se naći značajne razlike u slučajevima kada su žrtve ubistva muškog pola, od onih kada žrtve pripadaju ženskom polu. Dva su dominantna oblika ubistva koja se dešavaju između lica muškog pola – konfliktna ubistva i ubistva iz osвете. Kod ubistva

koje izvrše muškarci nad ženama, izdvajaju se ubistva intimnih partnera i ubistva ženskih osoba koje izvršilac ne poznaje.

2. Zdravlje

*Dr HAJRIJA MUJOVIĆ-ZORNIĆ,
naučni savetnik Instituta društvenih nauka u Beogradu*

1. Važna pitanja kojima se bavila Sekcija, najkraće rečeno, jesu: prava vezana za autonomiju pacijenta, njegov pristanak i uopšte odlučivanje o lečenju, pitanja građanske odgovornosti u medicini, pravo i etika u medicinskim istraživanjima, i reformisanje zdravstvenog sistema.

2. Autonomnost pacijenta ogleda se u postojanju njegovog prava na samoodređenje i prava da uz punu informisanost izjavi pristanak na lečenje. Potrebno je u Zakon o pravima pacijenata (2013) vratiti pojam samoodređenja (samoodlučivanja) koji je već bio uveden Zakonom o zdravstvenoj zaštiti (2005), ali je izostao iz teksta novog zakona.

3. U odnosu na prava teško bolesnih i umirućih pacijenata preporuka je da se razjasne pitanja pasivne eutanazije, čiji se neki oblici već praktikuju u Srbiji ali se ne zovu tim imenom, kao i da se razgraniče pitanja aktivne eutanazije, a sve prvenstveno posmatrano sa stanovišta medicinsko – pravnog, odnosno šire građansko – pravnog konteksta, a ne krivičnog pravnog.

4. Posebna pravna rešenja razmotrena su sa stanovišta unapređenja prava pacijenata i nastradalih u udesima čiji bi se organi mogli uzimati kod neophodnih transplantacija organa, kao i prava pacijenata obolelih od retkih bolesti koje su dugo bile zanemarene. Podržano je usvajanje januara 2015. zakona koji se tiče genetike i dijagnostike retkih bolesti, poznatog u javnosti kao "Zojin zakon".

5. Prava vezana za medicinska istraživanja treba podići na viši nivo, i to imajući u vidu embrionalna stem-ćelijska istraživanja koja treba dovesti u realne okvire, a kod složenih pitanja odmeravanja koristi i rizika kliničkih ispitivanja lekova, treba postupati uz veću predostrožnost, u kom pogledu i pravo Srbije treba da bude bliže uređeno i harmonizovano sa međunarodnim istraživačkim standardima.

6. Pitanja odgovornosti za štetu zbog počinjene lekarske ili druge medicinske greške traže ugledanje na uporedno-pravna rešenja, kao što je u je-

dnom od referata pokazano na primeru Austrije, budući da sudska praksa Srbije nije u dovoljnoj meri izgrađena, niti ujednačena. Pretpostavku krivice iz teksta prednacrtu Građanske kodifikacije ne treba brisati kad su u pitanju ovi oštećeni, vezano za medicinske štete, upravo zbog kompleksnosti njihovog dokazivanja. S jedne strane, treba uvesti dokazne olakšice za pacijente, a s druge strane institut osiguranja lekara od odgovornosti za štetu, što bi smanjilo pritisak na panične sudove.

7. Ostvarivanje prava iz oblasti zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja u velikoj meri zavise od efikasnosti rada zdravstvenih službi i reformisanja zdravstvenog sistema uopšte, naročito u pogledu procesa decentralizacije i šireg uvođenja informacionog sistema u zdravstvu. Sve je to istovremeno deo regionalnih promena i saradnje zdravstvenih sistema država u okruženju, kao i prekogranične zdravstvene zaštite, a ne samo nacionalnih zdravstvenih sistema.

3. Ekologija

*Mr GORDANA PETKOVIĆ,
načelnik Odeljenja za evropske integracije
i međunarodnu saradnju iz oblasti zaštite životne sredine,
Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine Republike Srbije*

1. Sve učestalije i velike migracije ljudi posledica su ne samo ratnih sukoba, već i klimatskih promena i kao takve one predstavljaju novi izazov političkoj, ekonomskoj i socijalnoj stabilnosti i bezbednosti na međunarodnom, regionalnom i nacionalnom planu.

2. Degradacija životne sredine, a naročito globalno zagrevanje usloveli su pojavu tzv. ekoloških izbeglica. O konceptu i definiciji statusa “ekoloških izbeglica”, sa stanovišta razvoja međunarodnog prava, još uvek nije postignut politički i pravni konsenzus.

3. Ova realnost nameće potrebu donošenja posebnog međunarodnog ugovora kojim bi se uredio status “ekoloških izbeglica”, uključujući “klimatske izbeglice i druga lica raseljena usled pogoršanih uslova životne sredine ili degradacije životne sredine.

4. Pariski sporazum, uz Konvenciju o klimi, usvojen 12. decembra 2015. godine, kao sveobuhvatni globalni sporazum o postepenom smanjivanju emisije gasova sa efektom staklene baste, iako sa odloženom prime-

nom od 2020. godine, predstavlja korak napred na planu borbe protiv globalnog zagrevanja. Njegova ratifikacija i implementacija biće, uz reviziju nacionalnih ciljeva i doprinosa smanjenju emisija gasova staklene bašte, veliki izazov kako za razvijene države, tako i države u razvoju.

5. Smanjivanje emisija gasova sa efektom staklene bašte zahteva razvoj koncepta “zelene ekonomije” u svim sektorima, a naročito transformaciju globalne energetske privrede sa fosilnih goriva na razvoj obnovljivih izvora energije, upotrebu električnih vozila u saobraćaju i energetska efikasnost zgrada u gradjevinarstvu.

6. U oblasti klimatskih promena u Republici Srbiji prioritet treba dati izradi Strategije razvoja baziranoj na niskim emisijama ugljenika i akcionog plana, kojim bi se revidirali Nameravani nacionalno određeni doprinosi Srbije smanjenju emisija gasova staklene bašte (ukupno smanjenje emisija u 2030. godini koje može biti postignuto je 9,8% u odnosu na emisije 1990. godine). Paralelno sa izradom ovih dokumenata celishodno je revidirati i sektorske strateške dokumente, uključujući mere adaptacije.

7. Zakonodavni okvir neophodno je harmonizovati sa EU zahtevima i u tom smislu ubrzati donošenje Zakona o trgovini emisijama gasova staklene bašte, sa pratećim propisima o monitoringu i izveštavanju o emisiji gasova sa efektom staklene bašte.

8. U oblasti multilateralne saradnje neophodno je ubrzati ratifikaciju međunarodnih sporazuma koje Republika Srbija još uvek nije ratifikovala (npr., Amandmani na ESPOO konvenciju, Nagoja Protokol o genetičkim resursima).

9. Efikasno sprovođenje međunarodnih ugovora zahteva donošenje planova implementacije MEAs sa projekcijama alokacije stranih i domaćih sredstava.

10. Postojeće propise kojima se detaljnije uređuju pitanja sadržana u ratifikovanim međunarodnim konvencijama, a posebno odredbe o krivičnoj odgovornosti, potrebno je revidirati i po potrebi izmeniti i dopuniti.

11. U procesu pristupanja EU neophodno je pristupiti potpunoj transpoziciji i implementaciji EU propisa u oblasti zaštite životne sredine u skladu sa merama i rokovima utvrđenim u Post skrining dokumentu za Poglavlje 27 – Životna sredina i klimatske promene.

12. Revizija i usaglašavanje sektorskih politika sa politikom zaštite životne sredine u Republici Srbiji je važan zadatak za sva ministarstva, i mora

biti u skladu sa razvojem koncepta “zelene ekonomije” i “ciljevima održivog razvoja” do 2030. godine.

13. Unapredjivanje strateškog okvira u oblasti održivog razvoja i zaštite životne sredine i Republici Srbiji (Strategija održivog razvoja, Strategija upravljanja otpadom, Strategija biodiverziteta, i dr.), kojim se obezbeđuje sprovođenje međunarodnih obaveza, uključujući prateće planove i programe, zahteva redovnu reviziju, praćenje i evaluaciju sprovođenja.

14. Iako su određeni principi i standardi Arhuske konvencije sadržani u pojedinim UNEP i UNECE međunarodnim ugovorima (Espoo konvencija, SEA protokol, Konvencija o biološkoj raznovrsnosti, PRTR protokol, PIC konvencija, Štokholmska konvencija), ukazujemo da sinergija između Arhuske konvencije i tih multilateralnih ugovora predstavlja koristan korak napred koji će pomoći da se izbegne dupliranje napora, neefikasna upotreba raspoloživih sredstava i upravljanje na različitim nivoima.

15. Koherentan i sveobuhvatan zakonodavni i politički okvir je neophodan uslov za olakšavanje sinergije. Promovisanje principa Arhuske konvencije na međunarodnom i nacionalnom planu (Arhus centri), obezbediće efikasniju primenu ovih međunarodnih ugovora.

16. Pravo na zdravlje i dostupnost informacija o posledicama NATO bombardovanja po zdravlje ljudi i životnu sredinu u Republici Srbiji predstavljaju *sine qua non* za opstanak života.

17. Dejstvo osiromašenog uranijuma usled NATO bombardovanja na teritoriji Republike Srbije svakim danom se iskazuje povećanjem broja obolelih od malignih bolesti.

18. Poručujemo javnosti i donosiocima odluka da pravo na naknadu štete ne zastareva. Ostvarivanje ovog prava vraća nadu u pravo na pravdu.

19. Pravo na život, a time i na zdravu životnu sredinu, ne sme biti podređeno ekonomskim kalkulacijama i uzdizanjem pojedinačnih nad opštim interesima društva. U nemaštini tranzicije, danas je jako važno da se ekonomska moć obuzdava i usmerava u društvenoj sferi kroz zakone koji se sprovode.

20. Osnovni principi u oblasti zaštite životne sredine kao što su princip zaštite, prevencije i predostrožnosti moraju biti dosledno, odnosno ujednačeno primenjeni, sa jasno definisanom elementima na kojima se principi zasnivaju i praksom postupanja nadležnog organa pri donošenju odluka o preduzimanju mera koje se odnose na očuvanje, upravljanje i održivo korišćenje prirodnih resursa.

21. Za obezbeđivanje sistema stabilnog i dugoročnog finansiranja zaštite životne sredine neophodno je osnovati Zeleni fond Republike Srbije. Naknade za zaštitu i unapređivanje životne sredine kao zakonsko rešenje moraju ostati izvorni prihodi jedinica lokalne samouprave.

22. Jedan od ključnih zadataka jeste efikasnije sprovođenje politika i propisa u oblasti zaštite životne sredine unapređjivanjem nadzora nad sprovođenjem zakona, povećanjem kapaciteta nadležnih organa, uključujući pravosudni sistem.

23. Neophodno je posebnu pažnju posvetiti razvoju mehanizama koji se odnose na: jačanje koordinacije između nadležnih organa na svim nivoima; promovisanje daljeg unapređenje rada inspeksijskih organa za zaštitu životne sredine; pristup informacijama i javno učešće u mehanizmima usklađivanja; efikasno sprovođenje sudskih odluka.

24. Zalažemo se za uvođenje prava životne sredine u obrazovni sistem Republike Srbije na svim nivoima, posebno visokoškolsko obrazovanje, po uzoru na Pravnu kliniku za ekološko pravo Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

25. Apelujemo na veću ulogu medija u jačanju ekološke svesti i ekološke kulture. Promovisanjem zaštite životne sredine doprinećemo većem značaju ekološkog prava, a time i temama kojima se bavi sekcija "Ekologija."

4. Sport

*Dr EDITA KASTRATOVIĆ,
profesor Fakulteta za poslovnu ekonomiju
i preduzetništvo, Beograd*

1. Predstojeći Zakon o sportu predstavlja korak napred u odnosu na rešenja koja su propisana Zakonom o sportu iz 2011. godine. Međutim, donošenje zakona samo po sebi neće rešiti sve probleme u kojima se srpski sport nalazi, jer nam iskustvo govori da je propise lakše doneti, nego ih dosledno primeniti u praksi.

2. Negativne pojave zastupljene u sportu i oko sporta, u vidu nasilja, rasizma, diskriminacije, nerešenih imovinsko-pravnih odnosa, predstavlja veliki problem modernom i društveno odgovornom sportskom menadžmentu. Zbog toga je neophodno jačanje principa odgovornosti u sportu

po principu krivice, a ne po objektivnoj odgovornosti, kao što je to slučaj na primer sa dopingom u sportu.

3. Rešavanje nabrojanih problema mora se zasnivati na saradnji nadležnih državnih institucija, sportskih saveza i klubova, lokalnih vlasti, nevladinih sektora, medija i drugih učesnika sportskih događaja.

4. I na kraju, ali ne i na poslednjem mestu smatramo da je potrebno preduzimati kontinuirane aktivnosti, pre svega praćenje uputstava resornog ministarstva, u cilju poboljšanja kategorizacije časopisa *Pravni život* iz kategorije M51 (vodeći časopis nacionalnog značaja) u kategoriji M24 (časopis međunarodnog značaja verifikovan posebnim odlukama) po broju citata autora koji su objavljivali u prethodnom periodu, po broju inostranih autora, redovnim izlaženjem, tradicijom i ogromnim društvenim značajem časopis to nesumnjivo zaslužuje.

II – PRAVO NA SLOBODU

1. Krivično-pravna i procesna zaštita ličnosti

Dr MILAN ŠKULIĆ,
profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu

1. Druga Katedra Kopaoničke škole prirodnog prava, posvećena pravu na slobodu – krivično-pravnoj i procesnoj zaštiti ličnosti, zaključila je da je neophodno obratiti posebnu pažnju iznalaženju prave srazmere između interesa da krivični postupak bude brz i efikasan i osnovnih zahteva pravičnog krivičnog postupka.

2. Katedra je posebnu pažnju posvetila reformisanju krivičnog zakonodavstva Srbije, zaključujući da velike i konstantne promene te važne grane zakonodavstva predstavljaju ozbiljan problem.

3. U kontinentalnoj Evropi, sud je, po pravilu, suvereni i neprikosnoveni “gospodar” dokaznog postupka, bez obzira na to što stranke raspolažu odgovarajućom dokaznom inicijativom, te u određenoj meri mogu učestvovati i u izvođenju dokaza. Od ovoga se neopravdano odstupa u Zakoniku o krivičnom postupku iz 2011. godine.

4. Katedra zaključuje da je novi Zakonik o krivičnom postupku Srbije veoma loš tekst i posebno skreće pažnju na norme koje su u novom Zakoniku protivustavne. Prema odredbi člana 32 stav 1 Ustava Republike Srbije (*pravo na pravično suđenje*), *svako ima pravo da nezavisan, nepristrasan i zakonom već ustanovljen sud, pravično i u razumnom roku, javno raspravi i odluči o njegovim pravima i obavezama, osnovanosti sumnje koja je bila razlog za pokretanje postupka, kao i optužbama protiv njega*. Ustavno je garantovano pravo građanina, odnosno okrivljenog protiv kojeg se vodi krivični postupak da sud *raspravi* o osnovanosti sumnje, odnosno o optužbi protiv njega, a *ne da se o tome pred sudom raspravlja*, kao što je to u osnovi pogrešno rešeno u novom Zakoniku o krivičnom postupku Srbije

5. Katedra zaključuje da je potpuno netačno i da adverzijalna konstrukcija glavnog pretresa podrazumeva limitiranje ili eliminisanje načela istine, isto kao što je netačno da tužilačka istraga podrazumeva adverzijalizaciju glavnog pretresa, jer na primer, širom Evrope danas postoje krivično-procesni sistemu u kojima istragu vodi javni (državni) tužilac, ali je i pored toga, glavni pretres konstruisan na klasičan evropsko-kontinentalni način, uz rukovodeću dokaznu ulogu suda, koji se rukovodi načelom istine. Takvo rešenje treba da bude uzor i za Srbiju u nastavku reforme krivičnog procesnog zakonodavstva.

6. Srbija nije kontinentalno-evropska samo u jednostavnom geografskom smislu. Ona je takva i istorijski posmatrano, a takav je i njen dominantni kulturni obrazac. Kontinentalno-evropska pravna tradicija je i deo odgovarajućeg suštinskog *identiteta* srpskog pravnog sistema. Kako prava nema bez države, niti pravne države, bez prava, kontinentalno-evropski pravni model je suštinski utkan i u *identitet srpske države*.

7. Potpuna promena modela krivičnog postupka, pa još i uz brojne manje ili veće pravno-tehničke greške i grube omaške, kojima obiluje novi Zakonik o krivičnom postupku predstavlja izrazito štetan, ne samo pravni, već i sociološki eksperiment, čije je negativne posledice, potrebno što pre otkloniti, bilo velikim izmenama tog zakonskog teksta, bilo donošenjem potpuno novog Zakonika, što bi bilo najadekvatnije.

8. Katedra smatra da su prevelika brzina, a naročito radikalani pristup u pogledu obima izmena i dopuna zakona, a posebno onih koji se tiču ljudskih prava i sloboda, poput krivičnopravnih propisa, štetni i potencijalno veoma opasni po pravni sistem države koja se odlikuje vladavinom prava. Potrebno je u pravnoj državi prilikom svih velikih reformskih zahvata u oblasti krivičnog zakonodavstva biti mnogo oprezniji: Treba obratiti pažnju

da se u Srbiji sistemski zakoni, kao što su to Krivični zakonik i Zakonik o krivičnom postupku ne menjaju radikalno niti previše brzo.

2. Sloboda ličnosti

*Prof. dr OLGA CVEJIĆ-JANČIĆ,
Univerzitet Edukons, Fakultet za evropske
pravno-političke studije, Novi Sad*

1. Vršnjačko nasilje dobija sve šire razmere u našem savremenom društvu. Tolerancija nasilja u našem društvu je nedopustivo visoka. Nažalost, ovaj problem nije u fokusu našeg društva, našeg zakonodavca, naših medija. Pojedini mediji čak favorizuju nasilje u svojim rialiti programima, jer to doprinosi povećanju gledanosti a samim tim i većoj zaradi, koja sve više postaje vrhovni impertiv čemu su podređene sve ostale vrednosti u društvu. Za eliminisanje ili bar značajnije smanjenje vršnjačkog nasilja bitno je stvaranje društvene klime u kojoj se nasilje (ma koje vrste) najšire osudjuje i sankcioniše. Porodično vaspitanje bazirano na nepraktikovanju i netoleranciji nasilja doprineće smanjenju nasilja i van porodice, kako među vršnjacima, tako i na stadionima, I drugim javnim okupljanjima.

2. Predlažemo da se podrži osnivanje *alimentacionog fonda*, kako je Prednactrom Građanskog zakonika Republike Srbije i predviđeno. Osnivanjem alimentacionog fonda država bi na sebe preuzela teret prinudne naplate isplaćenog izdržavanja od roditelja dužnika, čime bi se pokazala istinska briga države za svoje najmlađe građane, sa jedne strane, ali i za budućnost i opstanak same države, sa druge strane. Nije potrebno isticati kolika je važnost i značaj zdrave i stabilne porodice, bilo da je ona potpuna ili nepotpuna, ali sve je to teško obezbediti bez makar elementarnih uslova za život, opstanak i razvoj, što predstavlja i jedan od četiri osnovna principa na kojima počivaju prava dece garantovana Konvencijom UN o prvim deteta. U ostvarenju tog principa uloga države je nezamenljiva i podrazumeva preduzimanje mnogobrojnih mera na njegovom ostvivanju. U savremenim uslovima nema mnogo porodica koje mogu same da obezbede sve potrebne uslove za život, opstanak i razvoj svojoj deci i kojima, stoga, pomoć i briga države nije potrebna, ali je nažalost dosta onih koji bez takve pomoći teško mogu da adekvatno odgovore svojoj roditeljskoj dužnosti. Ulaganje u decu i njihovu budućnost je možda najznačajnija dugoročna investicija svake mu-

dre državne politika koja ne misli samo na sadašnjost, na trenutne uspehe i rezultate već, pre svega, na opstanak, razvoj i na budućnost. A to se često zanemaruje i stavlja na poslednje mesto u određivanju prioriteta u budžetskim stavkama. Treba zatim vrlo ozbiljno razmotriti i mogućnost proširenja dotacija iz alimentacionog ili nekog drugog fonda i na decu bez elementarnih uslova za život iako žive u potpunoj ili nepotpunoj porodici (gde su recimo roditelji nezaposleni, nesposobni za rad i sl.) jer samo tako ćemo pokazati da podjednako brinemo za svako dete bez diskriminacije bilo koje vrste i da smo razumeli i implementirali naše obaveze iz međunarodnih ugovora, ali ne zbog međunarodnih pohvala i komplimenata, već zbog brige o nama samima i našoj budućnosti i prosperitetu.

3. Polazeći od činjenice da veliki broj bračnih i vanbračnih parova ne mogu da imaju dece prirodnim putem kao ni drugim postupcima biomedicinski potpomognute oplodnje sem *surogat materinstvom*, a takvih je po nekim procenama oko 300.000 parova u Srbiji, predlažemo da se legalizuje radjanje za drugog, kako je predviđeno Prednacrtom Građanskog zakona Srbije. To bi predstavljalo jedan značajan korak napred u poboljšanju položaja neplodnih parova i razbijanju predrasuda o položaju žene i lečenju ženske neplodnosti, sa jedne strane, i u ostvarivanju ustavnog prava na roditeljstvo kao i prava na roditeljstvo garantovanog Konvencijom o ljudskim pravima Saveta Evrope, čiji smo član, sa druge strane. Zahvaljujući značajnim naučnim dostignućima u oblasti biomedicine, lečenje ženske neplodnosti je postalo dostupno i ostvarivo. Usled toga surogat materinstvo treba omogućiti svim parovima koji žele decu, a ne mogu na drugi način da postanu roditelji, dakle isključivo kao način lečenja neplodnosti, a ne kao vid slobode izbora načina začeća.

4. Kao članica Saveta Evrope naša zemlja je, kao i sve ostale države članice, dužna je da poštuje i primenjuje Evropsku Konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama kao i odluke Evropskog suda za ljudska prava, koji je nadležan za zaštitu povredjenih konvencijskih prava. Nepoštovanje ljudskih prava u državama članicama, pored loše međunarodne reputacije koja tu državu prati, povlači i znatne novčane naknade koje opterećuju državni budžet konkretne države. Zbog toga svaka odgovorna država nastoji da preduzme sve mere kako bi obezbedila poštovanje preuzetih međunarodnih obaveza i kako ne bi bila osudjena zbog nepoštovanja ljudskih prava svojih građana.

3. Upravno-pravna zaštita slobode

*Prof. dr DRAGOLJUB KAVRAN,
Dr DOBROSAV MILOVANOVIĆ,
profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu*

1. Kao država koja je prihvatila razvoj tržišne privrede, potrebno je razlikovati principe organizacije i funkcionisanja javnog i privatnog sektora. Uvođenje i razvoj naprednih tehnika upravljanja i menadžmenta u javnom sektoru trebalo bi prihvatiti, ali ne isključivo pod uticajem tržišnih principa, pri čemu se osobito izdvaja profit. Javni interes i zaštita moralnih principa i standarda su neprekidni izvor inspiracije za rast profesionalizma, efikasnosti i kreativnosti i traženje najboljih načina za zadovoljavanje potreba društva.

2. Jedna od mera reforme javne uprave se odnosi na racionalizaciju, čija uspešnost podrazumeva sprovođenje detaljnih funkcionalnih analiza u organima i organizacijama javne uprave u cilju obavljanja samo potrebnih poslova od javnog značaja što povećava delotvornost javne uprave i smanjenje troškova. Neophodno je sistemski pristupiti analizi radnih mesta i prijemu kadrova, mogućnosti premeštaja, stručnog usavršavanja radi dobijanja optimalne strukture organa i organizacija javne uprave.

3. Prilikom odlučivanja u upravnom postupku na osnovu diskrecione ocene, organi u obrazloženjima svojih rešenja ne daju uvek razloge kojima su se rukovodili prilikom donošenja te vrste rešenja, na koji način se ne pridržavaju izričite zakonske odredbe. Posledica takvog postupanja je poništavanje ove kategorije rešenja.

4. Neophodno je unaprediti pravni okvir za sprovođenje efektivne i efikasne kontrole organa uprave od strane nezavisnih državnih organa, uz propisivanje jasnih mehanizama pravne zaštite u odnosu na pojedinačne pravne akte ovih nezavisnih državnih organa.

5. U okviru sekcije održan je i Okrugli sto o Nacrtu zakona o opštem upravnom postupku, u okviru koga je zaključeno sledeće:

6. Neophodno je što pre usvojiti Zakon o opštem upravnom postupku i obezbediti sve pretpostavke za njegovu primenu, što podrazumeva sveobuhvatnu obuku zaposlenih u javnoj upravi, obezbeđenje tehničkih uslova, kao i usklađivanje posebnih zakona sa principima i rešenjima iz ovog zakona.

III – PRAVO NA IMOVINU

*Opšta pitanja – Kodifikacije; Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije
Svojina i druga stvarna prava; Ugovor i odgovornost za štetu; Svojina i nasleđe*

*Prof. dr SLOBODAN PEROVIĆ,
predsednik Udruženja Kopaoničke škole prirodnog prava
Prof. dr MIODRAG ORLIĆ,
počasni predsednik Udruženja pravnikar Srbije*

1. Podržavaju se i koncepcija i osnovni sadržaj Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije koji spredstavlja projekat od posebnog nacionalnog značaja, čije je donošenje inače inicirala Kopaonička škola prirodnog prava. Građanska kodifikacija, kao bitni činilac društvene kohezije, treba da doprinese većoj pravnoj sigurnosti i što doslednijem ostvarivanju pravednog prava, uz što potpunije poštovanje pravde i pravičnosti.

2. Posebno je istaknuto da je za uspešnost jednogodišnje javne rasprave, koja je u toku, veoma značajno što Prednacrt Građanskog zakonika sadrži veliki broj novih zakonskih pravila i alternativnih i varijantnih predloga. To će omogućiti da se, nakon analize javne rasprave, dođe do što boljih zakonskih rešenja.

3. Pozitivno je ocenjen deo Opšteg dela koji sadrži osnovna načela ponašanja građanskopravnih subjekata koja će se primenjivati u svim segmentima građanskog prava. Snažno je podržana koncepcija o subjektivnim pravima u kojima dominira pravo na dostojanstvo ličnosti iz koga proizilaze mnogobrojna prava ličnosti navedena u Prednacrtu, za koje je predložen veoma raznovrstan i delotvoran zaštitni mehanizam.

4. Opredeljenje Prednacrt Građanskog zakonika da se prava ličnosti ne navode taksativno, omogućiće da se, u skladu sa potrebama savremenog života, u budućnosti ona proširuju posebnim zakonima i međunarodnim konvencijama. Na taj način Građanski zakonik će doprineti daljem razvoju ljudskih prava. To će doprineti što kvalitetnijem životu građana i uspešnijem radu i poslovanju pravnih lica.

5. U cilju afirmacije moralnog aspekta autonomije ličnosti u svim segmentima građanskog prava ugrađen je etički princip u kome granice slo-

bode građansko pravnih subjekata nisu utvrđene samo imperativnim propisima, javnim poretkom i dobrim običajima već i moralnim pravilima, a posebno poštovanjem univerzalnog načela o savesnosti i poštenja, koje se ne može ni isključiti ni ograničiti.

6. Posebna podrška je pružena znatnim i značajnim inovacijama u delu o Obligacionim odnosima, u vezi sa prouzrokovanjem štete i njenom naknadom. Represivni i još važniji preventivni efekti predloženih rešenja doprineće humanizaciji svakodnevnog života i rada subjekata građanskog prava.

7. Podržane su definicije koje se odnose na pojmove krivice, opasne stvari i opasne delatnosti, ali i predloženo proširenje objektivne odgovornosti za nasilno (agresivno) ponašanje, što bi trebalo da smanji mnoge štetne posledice i učini efikasnijom zaštitu oštećenih lica.

8. Sugerisano je da se pojača tzv. profesionalna odgovornost lica koja svojim radom mogu da izazovu različite i znatne štetne posledice i posebno proširi odgovornost tih lica čije štetne radnje mogu da budu dalekosežne i veoma delikatne.

9. Predloženo je da se odgovornost države za štete koje prouzrokuju njeni organi svojim nezakonitim ili nepravilnim radom, eksplicitno reguliše Građanskim zakonikom. Pri tome treba imati u vidu prevashodno njihovo preventivno dejstvo u pogledu kvalitetnijeg, efikasnijeg i savesnijeg obavljanja upravnih i drugih profesionalnih obaveza.

10. Konceptija pojačane i proširene profesionalne odgovornosti pretpostavlja dalji razvoj sistema osiguranja od odgovornosti, solidarnu, neposrednu i regresnu subjektivnu odgovornost učinioca štetnih posledica.

11. Pozitivno su ocenjeni predlozi za kodifikaciju ugovora koji do sada nisu zakonski regulisani, a za kojima postoji potreba u svakodnevnom životu i radu građanskopravnih subjekata, kao što su: prodaja sa pravom otкупа, poklon, ugovori o lizingu, posluži, ortakluku, saradnji u poljoprivredi, izdavački ugovor, ugovori o distribuciji, franšizingu, osiguranju od odgovornosti i reosiguranju, kao i ugovori na sreću i novi bankarski poslovi.

12. Najobimnije i veoma značajne novine koje sadrži Prednacrta Građanskog zakonika i koje su pozitivno ocenjene kao neophodne i korisne, odnose se na stvarnopravne odnose. Podržavaju se predlozi novih zakonskih rešenja koja se odnose na pravo građenja i druge stvarno pravne institute koji će popuniti deo pravnog sistema R. Srbije koji do sada, dakle već 70 godina, nije konzistentno i celovito regulisan. Te odredbe će doprineti

i podsticanju investicione izgradnje i pravne sigurnosti u oblasti stvarno-pravnih odnosa. Te odredbe će doprineti i podsticanju investicione izgradnje i pravne sigurnosti u oblasti stvarnopravnih odnosa.

13. Predložene formulacije o svojini i Prednacrta predstavljaju zakonodavnu afirmaciju svojine kao neograničenog ljudskog prava i kao takvo jedinstveno, bez obzira na različita svojstva i pravni status njegovih titulara. Takva koncepcija Prednacrta u delu stvarnih odnosa opravdano zaslužuje podršku i uspešnu primenu u praksi svakodnevnog života i poslovanja.

14. Istovremeno je ocenjeno da je veoma korisno i racionalno što je Prednactrom izričito propisano da svojina sopstvenika obavezuje, ne samo pravno, već društveno i moralno, kao i da je zabranjena zloupotreba prava svojine tj. njegovo vršenje u (isključivoj) nameri da se drugom subjektu naškodi ili ostvaruje suprotno svrsi radi koje je ustanovljeno.

15. Izražava se očigledna podrška intencijama redaktora Prednacrta da se, u interesu pravne sigurnosti, precizno i detaljno regulišu svi osnovi sticanja svojine putem punovažnog pravnog posla, sudske odluke ili odluke drugog organa vlasti, kao i na osnovu samog zakona.

16. Moderno koncipirana sadržina prava svojine, u skladu sa tekovinama Evropske pravne civilizacije, posebno izražena u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, opravdano je zahtevala razrađen i konzistentan mehanizam zaštite prava svojine što je postignuto predloženim zakonskim rešenjima u Prednacrta.

17. Podržavaju se predložena rešenja o susvojini koja, za razliku od samo sedam važećih zakonskih odredbi, u vidu 25 članova razrađuju taj kompleksan modalitet svojine sa više lica na jednoj stvari koji inače u praksi predstavlja izvor čestih sukoba i nesporazuma između suvlasnika. Predložena rešenja o susvojini, motivisana povećanjem pravne sigurnosti i smanjenjem sukoba i sudskih sporova, zaslužuju podršku, pogotovu što će ona poslužiti i u primeni pravila i ostvarivanju odnosa između etažnih vlasnika koji su sve češći u savremenom razvoju stambenih odnosa u gradskim sredinama.

18. Povećanjem pravne sigurnosti i smanjenjem sukoba i sudskih sporova motivisane su i odredbe o susedskom pravu čime se na pravedan način regulišu međusobni odnosi vlasnika susednih nepokretnosti i popunjavanja jedna značajna pravna praznina u pravnom sistemu Republike Srbije. To važi i za detaljne odredbe o pravu stvarne i lične službenosti.

19. Opravdano se očekuje da svoje pozitivne efekte mogu da proizvedu odredbe o založnom pravu, posebno predložena rešenja o hipoteci, koja zbog velikog značaja u bankarskom poslovanju i svog socijalno-ekonomskog značaja u zaštiti opravdanih interesa subjekata dužničko-poverilačkih odnosa zaslužuju da se u toku javne rasprave tom pravnom institutu posveti posebna pažnja.

20. Ocenjene su pozitivno potpuno nove odredbe o državini koje nisu zakonski regulisane, a od značaja su za sve građanskopravne odnose.

21. Iako su u javnosti najviše interesovanja i kontraverze ispoljene prema novinama koje donosi deo Prednacrta Građanskog zakonika o porodičnim odnosima, podržana je intencija da se tako značajna sfera građanskog prava inovira savremenim rešenjima od svakodnevnog životnog značaja svakog građana, kao i kreativnim preuzimanjem obaveza iz međunarodnih konvencija.

22. U delu o nasleđivanju, afirmativni stavovi su izraženi u pogledu proširenja osnova nasleđivanja – legalizacijom ugovora o nasleđivanju, kao i boljoj zaštiti prava na nasleđivanje u slučaju naših građana koji su deo svoje imovine stekli u inostranstvu gde se sprovodi ostavinski postupak.

23. Izražena je podrška inicijativama za kodifikaciju građanskog prava u Makedoniji, Republici Srpskoj i Crnoj Gori i željama iz tih sredina da se iskoriste saznanja iz višegodišnjeg rada Komisije Vlade Republike Srbije na izradi Građanskog zakonika.

24. Podržan je Orijentacioni plan javne rasprave koja se uspešno ostvaruje i zaključeno je da se, nakon analize rezultata javne rasprave, pripremi radni tekst Nacrta, koji bi se, pre dostavljanja Ministarstvu pravde, verifikovao na 29. skupu Kopaoničke škole prirodnog prava, od 13–17. decembra 2016. godine.

2. Porezi

*Dr ZORAN ISAILOVIĆ,
profesor Pravnog fakulteta u Prištini,
Kosovska Mitrovica*

1. Pogrešno je razumevanje oporezivanja kao tehničkog pitanja, kome ne treba pridavati veći značaj. Zbog toga se mogu staviti primedbe u dokumentu Vlade Republike Srbije pod nazivom “Fiskalna Strategija za 2016. godine sa projekcijama za 2017. i 2018. godinu”, da će se buduća reforma siste-

ma oporezivanja zarada u smislu strukture i visine u najvećoj meri oslanjati na izmene u stopama doprinosa i poreza na zarade. Umesto toga, zalažemo se, da poreska vlast napravi koncept oporezivanja dohotka koji odgovara sadašnjim privrednim i društvenim uslovima. Preciznije rečeno neophodno je napuštanje anahronog mešovitog sistema oporezivanja dohotka građana i uvođenje u poreski sistem najjednostavnijeg sintetičkog poreza na dohodak građana. Ovim putem stvoriće se pretpostavke za ostvarivanje ustavnog načela plaćanja poreza pod jednakim uslovima i ekonomskoj snazi. Pored toga, novim koncept će omogućiti da oporezivanje dohotka građana bude u optimalnoj meri podsticajno a ne kao što je danas važeći mešoviti sistem u velikoj meri kočnica za odvijanje privrednog života.

2. Ukazujemo na nizak kvalitet zvaničnih podataka o kretanju zaposlenosti koji u velikoj meri otežavaju precizne fiskalne projekcije doprinosa, poreza na rad i poreza na potrošnju. Unapređenje kvaliteta statističkih podataka o tržištu rada svakako bi uticalo na poboljšanje pouzdanosti fiskalnih prognoza.

3. Nedopustiva je pojava da u poreskom sistemu figuriraju poreski oblici kod kojih je u praksi evidentno masovno izbegavanje plaćanja poreza. Tako, prema nekim informacijama porez na prihode od izdavanja sopstvene nepokretnosti plaća samo pet do deset procenata potencijalnih poreskih obveznika. U cilju otklanjanja pomenute negativne pojave neophodno je da Poreska uprava pojača kontrolu i hitno izgradi bazu stanodavaca. Pored toga, neophodno je kod ovog poreza, sniziti poresku stopu sa 20 na 10 procenata.

4. Po našem mišljenju Zakonom o porezu na dobit pravnih lica poreski podsticaji nisu adekvatno utvrđeni. Suštinski gledano poreski podsticaji su uglavnom predviđeni samo za krupan kapital i velike investicije. Dakle, baza poreskih posticaja trebalo bi da bude široka, dostupna svim subjektima u privrednom ambijentu. Ovim putem će pravna lica, bilo koje veličine prepoznati ulogu države da putem podsticaja stimuliše određena ulaganja, pogotovo u vrstu delatnosti koje su potrebne, poput ekologije i informatike.

5. U aktuelnom ambijentu visokog izbegavanja plaćanja poreza uloga Poreske uprave je od izuzetnog značaja. Sigurni smo da će se njen rad u budućnosti poboljšati prihvatanjem pristupa koji je zasnovan na njenoj spremnosti da otkrije razloge eventualnog nepostupanja poreskih obveznika po poreskim zakonima, a da ih unapred ne smatra učinociama poreskih delikata (poreskih krivičnih dela i poreskih prekršaja). Tako postupanje Poreske

uprave po logici stvari rezultiraće većom spremnošću obveznika da se povinuju poreskim obavezama.

3. Međunarodni privredni ugovori, Arbitraža

Dr JELENA PEROVIĆ,
profesor Ekonomskog fakulteta
Univerziteta u Beogradu

Dr THOMAS MEYER,
šef Programa za pravnu reformu za Južni Kavkaz

1. Prednacrt srpskog Građanskog zakonika izričito predviđa da se “na međunarodnu trgovačku prodaju primenjuje Konvencija Ujedinjenih nacija o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe, ako su ispunjeni uslovi primene predviđeni tom konvencijom”. Upućivanjem na primenu međunarodnih pravila putem izričite odredbe Prednacrta postiže se nekoliko značajnih ciljeva – naglašava se *obaveza* primene Bečke konvencije o međunarodnoj prodaji, koja je, kao ratifikovana konvencija, sastavni deo pravnog poretka Srbije; ugovorne strane se *podsećaju* na postojanje uniformnih pravila u domenu međunarodne prodaje robe; otklanjaju se *različita tumačenja* koja se mogu javiti u kontekstu klauzula ugovora o međunarodnoj prodaji robe u kojima je kao merodavno pravo predviđeno srpsko pravo i ističe se generalna opredeljenost zakonodavca ka primeni široko prihvaćenih međunarodnih standarda u oblasti ugovornog prava.

2. Uticaj međunarodnih uniformnih pravila na rešenja Građanskog zakonika posebno je izražen u opštim pravilima Zakonika koja se odnose na raskid ugovora zbog neispunjenja obaveze. U tom kontekstu predloženo je uvođenje instituta bitne povrede ugovora, zasnovano na rešenjima Bečke konvencije o međunarodnoj prodaji i UNIDROIT Principa međunarodnih trgovinskih ugovora. S obzirom na izuzetan značaj ovog pitanja, tokom perioda javne diskusije bilo bi potrebno organizovati posebne rasprave u pogledu prihvatanja instituta bitne povrede ugovora i eventualnih daljih preciziranja pravila Građanskog zakonika relevantnih za raskid ugovora zbog neispunjenja obaveze.

3. Usklađivanja sa međunarodnim pravilima ugovornog prava izvršena su i u pravilima Zakonika za posebne ugovore. Tako na primer, kad je reč o ugovoru o prodaji, pored pomenutog upućivanja na primenu

Bečke, u Prednacrta su, između ostalog, učinjeni predlozi koji se odnose na raskid ugovora, na odgovornost za materijalne nedostake i u tim okvirima proširenje pojma materijalnih nedostataka za koje prodavac odgovara, produženje roka u kome prodavac odgovara za skrivene nedostatke, kao i pravilo o obaveštenju o nedostatku. Pomenuti predlozi mogu se oceniti kao pozitivni jer vode daljem približavanju srpskog unutrašnjeg prava sa široko prihvaćenim međunarodnim standardima.

4. Uočivši određene nedostatke važećih zakonskih pravila o promenenim okolnostima, redaktori Prednacrta srpskog Građanskog zakonika predložili su odgovarajuće izmene u pogledu uređenja ovog instituta. Suština predloženih izmena odnosi se na izričito predviđanje zahteva nepredvidljivosti i izvanrednosti, usvajanje kriterijuma “preterano otežanog ispunjenja obaveze” i “preterano velikog gubitka” i napuštanje kriterijuma “osujećanja svrhe ugovora”. Predloženim izmenama napušten je i zahtev da je “očigledno da ugovor više ne odgovara očekivanjima ugovornih strana”, kao i standard “opšteg mišljenja”. U pogledu pravnih dejstava promenjenih okolnosti, izmena i raskid ugovora predviđeni su alternativno, pri čemu se raskid ugovora može zahtevati samo posle neuspešnih pregovora o izmeni ugovora, preduzetih u razumnom roku, shodno konkretnim okolnostima. Prednacrt predviđa i primere izvanrednih događaja i odredbe ugovora koje se mogu izmeniti, prava jedne ugovorne strane kad druga ugovorna strana traži izmenu ili raskid ugovora, kao i obavezu saopštavanja zahteva za izmenu ili raskid ugovora. Ovakvo rešenje Prednacrta u velikoj meri je usklađeno sa odgovarajućim rešenjima izvora uniformnog ugovornog prava i čini se prilagođenim potrebama pravne sigurnosti u uslovima savremenog poslovnog prometa.

5. Punovažnost i pravna dejstva klauzule o merodavnom pravu pokreću čitav niz značajnih pitanja. Najznačajnija od njih odnose se na određenje međunarodnog karaktera ugovora, načelo autonomije volje i njegova ograničenja, pre svega sa stanovišta međunarodnog privatnog prava, utvrđenje domašaja ove klauzule u svetlu teorija kolizionopravne autonomije s jedne i materijalnopravne autonomije s druge strane, povlačenje granične linije između izbora merodavnog prava i inkorporacije, kao i pravnih posledica koje iz tog razlikovanja proističu, određenje pojma koneksiteta sa aspekta različitih rešenja koja su u uporednom pravu usvojena, utvrđenje slučajeva ugovaranja više nacionalnih prava za isti ugovor i u tom smislu, pravnih posledica cepanja ugovora, kao i na određenje vremenskih granica relevantnih za izbor merodavnog prava. Pored pitanja koja se odnose na

samu klauzulu o merodavnom pravu, za ugovorne strane od značaja je poznavanje rešenja koja se, u odsustvu ovakve klauzule, primenjuju u pogledu određenja merodavnog prava, pri čemu su za praksu međunarodnog poslovnog prometa posebno važna pravila u sporovima pred međunarodnom trgovinskom arbitražom.

4. Radni odnosi

PREDRAG TRIFUNOVIĆ,
sudija Vrhovnog kasacionog suda

1. Radno pravo je autonomna naučna i zakonodavna oblast. Ali na ugovor o radu zbog njegovog porekla i druga pitanja (naknada štete) koja nisu posebno regulisana (pravne praznine), supsidijerno se primenjuju pravila građanskog (obligacionog prava), a naročito načela koja prožimaju celokupno građansko pravo.

2. Načelo savestnosti i poštenja i zabrane zloupotrebe prava predstavljaju branu pravnoj subordinaciji poslodavca naročito kod otpuštanja po osnovu tzv. tehnološkog viška, rada na određeno vreme i fleksibilnih oblika radnog angažovanja.

3. Ratifikovane konvencije MOR-a (i druge konvencije) mogu se neposredno primenjivati i u hijerarhiji izvora imaju jaču pravnu snagu u odnosu na zakon. Ali ako zakon priznaje zaposlenom više prava primeniće se zakon.

4. Sadašnji sumarni ali autonomni disciplinski postupak u opštem režimu nužno je reformisati po ugledu na disciplinsko službeno pravo i najbolju evropsku praksu i zato:

– u cilju očuvanja “zdrave” radne sredine, mirnog rešavanja sporova, prava zaposlenih na odbranu i rasterećenja sudova nužno je uvesti institut tzv. interne zaštite (dvostепенost) kao uslova za sudsku zaštitu, ako ne potpuno, onda kod poslodavaca koji zapošljavaju veći broj zaposlenih i u pogledu prestanka radnog odnosa;

– skratiti prekluzivne rokove poslodavca u disciplinskom postupku, ali i zaposlenog u pogledu sudske zaštite;

– u sastavu kolektivnog drugostепенog internog organa nužna je zastupljenost sindikata;

– u cilju uspostavljanja pravičnijeg odnosa između rada i kapitala nužno je u skladu sa članom 7. Konvencije br. 158 MOR-a zakonom regulisati institut tzv. “ubrzanog otkaza”.

5. Potrebno je analizirati efikasnost rada redovnih i specijalizovanih sudova (veća) i razmotriti argumentaciju “za i protiv” osnivanja radnih sudova (radnosocijalnih sudova) po ugledu na austrijsko, britansko, francusko, nemačko pravo, sve u cilju povećanja efikasnosti, jedinstvene sudske prakse i objedinjavanja rasparčane nadležnosti između redovnih i specijalizovanih sudova (Upravnog suda).

6. Usaglasiti pozitivno pravo sa Konvencijom br. 181 MOR-a i zakonom regulisati zapošljavanje preko agencija (što je prisutno u praksi).

7. Na osnovu upućujuće norme iz Zakona o radu doneti “Zakon o savetu zaposlenih” i urediti njegovu nadležnost.

5. Banke i bankarski poslovi

*Prof. dr STOJAN DABIĆ,
Međunarodni centar za razvoj
finansijskog tržišta, Beograd*

1. Finansijska kriza i posledična recesija ukazala je da finansijska nestabilnost može da prouzrokuje ozbiljnu štetu privredi u celini. Ukoliko želi da očuva povoljne makroekonomske performanse, centralna banka ne može da stoji po strani brinući samo o monetarnoj stabilnosti. Ona mora da deluje preventivno koristeći svoja ovlašćenja koja su definisana Zakonom o Narodnoj banci. Da je Narodna banka na vreme preduzimala mere iz svog ovlašćenja sigurno je da bi se sprečili gubici za državu gašenjem dve banke.

2. U uslovima ekonomske krize tržište hartija od vrednosti skoro da je u potpunosti zamrlo. S obzirom da je posle izlaska iz krize potrebno duže vreme za oživljavanje emisije i trgovine akcijama na Sekciji je preporučeno Komisiji za hartije od vrednosti da svoje aktivnosti usmeri u razvijanje drugih finansijskih instrumenata koji će omogućiti realnom sektoru da lakše dođe do dodatnih finansijskih sredstava i da se samim tim ožive aktivnosti na sekundarnom tržištu hartija od vrednosti.

3. Sasvim je svim dužnicima i kreditorima u svetu jasno da prezaduzene zemlje neće moći da otplaćuju primljene kredite i da će njihov prosperitet isključivo zavisiti od volje i namera kreditora. U toj grupi zemalja nala-

zi se i Republika Srbija. Naši privredni subjekti koji su u prošlosti bili stub izvozne privrede su, blago rečeno, kroz privatizaciju demontirani a pravi još nisu montirani. Ovo znači da mi u dužem vremenskom periodu nećemo biti u stanju da prilivom deviza iz izvoza servisiramo tekuće kreditne obaveze. Nemogućnost izmirenja kreditnih obaveza daje mogućnost kreditorima da se direktno uključuju u regulisanje ekonomskih, finansijskih i normativnih odnosa u zemlji. Dakle izrada pravne regulative finansijskog tržišta u prezaduženim zemljama neće zavisiti od volje njihovih vlada i znanja njihove struke već će zavisiti najvećim delom od diktata finansijskih "staratelja".

4. Pukim prevođenjem zakonskih tekstova, koji su inače pisani za primenu u sasvim drugom privrednom ambijentu, od strane onih koji nedovoljno poznaju srpsku stručnu terminologiju kao i druge postojeće relevantne propise sa kojima prevođeni zakoni moraju harmonično da funkcionišu čini našu pravnu stvarnost na mikro planu teško primenljivom.

5. Na osnovu analize postojećih zakona kao i sudske prakse konstatovano je da posebne probleme u svakodnevnom životu čini različito tumačenje istih pojmova iz oblasti bankarskog poslovanja i poslovanja sa hartijama od vrednosti tako da se u sudskim procesima isti pojmovi različito presuđuju.

6. Da bi se sve ovo izbeglo na sekciji je usvojeno mišljenje da je rešenje ovih problema jedino moguće tražiti kroz prethodno definisanje pojmova u Građanskom zakoniku koji će se potom regulisati kroz zakonske norme kako u ovom Zakoniku tako i u svim drugim posebnim zakonima.

7. Materija kojom se reguliše bankarsko poslovanje i poslovanje sa hartijama od vrednosti, zbog svog značaja, treba da zauzme odgovarajuće mesto u Građanskom zakoniku.

IV – PRAVO NA INTELEKTUALNU TVOREVINU

DIMITRIJE MILIĆ,
advokat u Beogradu

1. Pravo intelektualne svojine je deo građanskog prava. Prednacrta Građanskog zakonika u Opštem delu, govori o proizvodima ljudskog duha i uma (objektivna intelektualna svojina). U delu o Obligacionim odnosima uređuje ugovor o licenci, ugovor o podlicenci i izdavački ugovor. Katedra

predlaže da Građanski zakonik posebno uredi i autorski ugovor, predmet i sadržina tog ugovora jer se radi o osnovnom ugovoru u pravu intelektualne svojine.

2. U savremenim uslovima bržeg razvoja nauke, novih tehnologija, softverske industrije, korišćenja interneta, telekomunikacija i drugih grana, a što je sve proizvod ljudskog uma, znanja, pravo intelektualne svojine ima poseban značaj za brži društveni razvoj. Razvijene zemlje sve više sredstava, i do 40%, izdvajaju iz nacionalnog dohodka za naučna istraživanja i razvoj znanja i kadrova iz tih oblasti. Podstiče se razmena i prenos tehnoloških znanja, inovacija i drugih aktivnosti koji vode uspešnijem razvoju ekonomije zasnovane na znanju. Podsticanje razvoja i zaštite intelektualne svojine su osnov društvenog, privrednog, ekonomskog i kulturnog napretka.

3. Potrebe za kadrovima iz oblasti intelektualne svojine i mogućnosti za njihovo zaštićivanje su sve veće. Sistem obrazovanja mora se prilagodavati nastalim kretanjima i savremenim potrebama počev od školskog obrazovanja. Nastavnim programima od osnovnog obrazovanja treba popularizovati intelektualnu svojinu i kreativnosti učenika i studenata. U Srbiji postoji izuzetno interesovanje za studije iz oblasti informacionih tehnologija i informatike na tehničkim i elektrotehničkim fakultetima i fakultetima organizacionih nauka.

4. Zaštita intelektualne svojine i njen razvoj podrazumeva i podizanje javne svesti o njenom značaju i obrazovanju u javnosti. Medijska prisutnost i podsticanje obrazovanja i razvoja i zaštita, a posebno u fazi rasprave o Prednacrtu Građanskog zakonika, doprineće podizanju javne svesti, obrazovanju i promovisanju tehničke kulture i inovacija, pa i zaštiti intelektualne svojine.

5. Poseban značaj razvoju i zaštiti intelektualne svojine ima zaštita u postupku pred sudom. Zakonski je određeno da sve sporove u sporu u prvom stepenu za fizička lica sudi Viši sud u Beogradu, a za pravna lica Privredni sud u Beogradu. Po žalbama odlučuju Apelacioni sud u Beogradu i Privredni apelacioni sud u Beogradu. Potrebno je da se godišnjim rasporedom rada navedenih sudova uredi način specijalizacije u saradnji sa Pravosudnom akademijom i zavede i za intelektualnu svojinu. Katedra očekuje da se u smislu zakonskih rešenja i opravdanih očekivanja preuzmu potrebne mere za potpunije zaštitu.

6. Predlaže se ponovo da se revizija dozvoli kao vanredno pravno sredstvo.

7. Na katedri je posebno razmatran i odnos autorskog prava i neosnovanog iskorišćavanja autorskog dela. Plagiranje tuđeg autorskog dela, citiranje koje se vrši suprotno zakonu izazvalo je poslednjih godina mnogo rasprava i dilema u Evropi i svetu.

8. Ukazuje se sve veća potreba da pitanje nezakonitog iskorišćavanja prava intelektualne svojine bude predmet stručne, naročito pravne intelektualne svojine i podstakne značaj i razvoj nauke i svih oblika stvaralaštva.

V – PRAVO NA PRAVDU

1. Sud u koneksitetu pravde

*Dr GORDANA STANKOVIĆ,
profesor Univerziteta u Nišu*

1. Buduće donošenje Građanskog zakonika koji treba da celovito normativno reguliše korpus građanskih subjektivnih prava predstavlja značajan korak u cilju stabilnosti pravnih ustanova i značajan doprinos uspostavljanju pravne sigurnosti. Istovremeno, njegovo donošenje stvara uslove za nastavak započete parcijalne reforme civilne procedure i buduću kodifikaciju građanskog sudskog postupka.

2. Prednacrt Građanskog zakonika, iako se radi o materijalnom zakonu, u pojedinim delovima teksta sadrži ili norme koje regulišu posebne građanske sudske postupke ili koje imaju procesnopravnu prirodu što nije u skladu sa principima pravne sistematike i zakonodavne tehnike.

3. Prilikom definitivnog redigovanja materijalnih normi u Prednarcu Građanskog zakonika potrebno je i da se povede računa o procesnim implikacijama pojedinih materijalnih rešenja da bi se izbeglo nepotrebno zadiranje direktno u sferu civilne procedure.

4. Učesnici Kopaoničkog pravničkog foruma podržavaju predloge stručne pravničke javnosti da se sudsko osoblje izdvoji iz sistema državne uprave, jer tu ne pripada, da se položaj sudskog osoblja uredi posebnim propisima i izuzme iz ograničenja koje nameće odluka Vlade o maksimalnom broju zaposlenih kao što je to učinjeno u pogledu Ustavnog suda i Visokog saveta sudstva.

5. Zbog planiranog broja sudija i broja zaposlenih u pravosudnim sudskim organima sudovi ne mogu da vrše svoju funkciju na planu zaštite prava.

6. To je bitan uslov za uspešno sprovođenje veoma značajnog Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku – to proizilazi i iz diskusije sa posebnog Okruglog stola.

2. Međunarodni odnosi i pravda

a) Međunarodno pravo – elementi inostranosti

*Dr RODOLJUB ETINSKI,
profesor Pravnog fakulteta
Univerziteta u Novom Sadu*

1. Užasi rata u Siriji, strašni akti terorizma, stradanja u vremenskim nepogodama, pojačanim klimatskim promenama, patnje izbeglica i ekonomskih migranata, sa kojima smo se suočili ove 2015. godine, ponovo drastično manifestuju postojanje mnogih slabosti i neuspeha naših socijalnih poredaka, kako nacionalnih tako i međunarodnih. Nužne su reforme, a one treba da budu podstaknute novim razumevanjem naših odgovornosti prema drugim ljudima, narodima i budućim generacijama.

2. Jedna takva reforma međunarodnog poretka je na sceni i ispoljava se u izgradnji međunarodnog režima, koji se uspostavlja u vezi sa promenom klime. Ovaj režim polazi od opšte međuzavisnosti ljudi i naroda, koja se uspostavlja preko klimatskog sistema. Režim se zasniva na prihvatanju zajedničke, ali podeljene i različite odgovornosti razvijenih zemalja i zemalja u razvoju za očuvanje klimatskog sistema i za ublažavanje posledica klimatskih promena. Značajan korak u izgradnji ovog međunarodnog režima učinjen je na Konferenciji u Parizu 12. decembra 2015. godine, kada je aklamacijom usvojen novi Sporazum o klimi. Pozivamo sve vlade da što pre potpišu i ratifikuju ovaj Sporazum, te da obezbede njegovu privremenu primenu do ratifikacije.

3. Saglasno dogovorenim ciljevima u Parizu, kao i dogovorenim načinima za njihovo postizanje, pozivamo sve vlade, a naročito vlade razvijenih zemalja, da smanje izdvajanja za vojne budžete, a da povećaju izdvajanja za fundamentalna naučna istraživanja, koja će omogućiti brži razvoj zele-

nih tehnologija, dakle uspostavljanje ekonomskog razvoja bez sagorevanja ugljovodonika.

4. Apelujemo na vlade razvijenih zemalja da finansijskim subvencijama podstiču zelene investicije u zemljama u razvoju, kako bi ove svoj budući razvoj, što ranije, zasnivale na zelenim tehnologijama.

5. Očekujemo od vlada razvijenih zemalja da zaista pruže obećanu finansijsku pomoć najranjivijim zemljama u razvoju, kako bi ove povećale svoje kapacitete za ublažavanje razornih posledica promene klime.

6. Očekujemo od svih vlada da pojedinačno i zajednički rade na stvaranju približno jednakih uslova za život i poštovanje dostojanstva ljudi u svim državama, uz poštovanje kulturnih razlika i isključivo mirnim načinima, jačanjem nacionalnih i međunarodnih institucija, i negovanjem dobre prakse, koja može postati atraktivan primer za druge.

7. U tom smislu Evropska konvencija o ljudskim pravima je naročito značajna, kao ustavni instrument evropskog javnog poretka, koji se prostire u 47 država ugovornica, i kao inspiracija za pravnike i sudije u mnogim drugim zemljama i regionima. Imajući u vidu da je uporedna praksa primene Konvencije u državama ugovornicama značajna za njeno tumačenje, verujemo da bi uspostavljanje jednog mehanizma, koji bi omogućio brzu i laku razmenu informacija među najvišim nacionalnim sudovima o primeni Konvencije u drugim ugovornicama u konkretnim situacijama, unapredilo primenu Konvencije na nacionalnom nivou. Predlažemo, takođe, preduzimanje nacionalnih aktivnosti važnih za primenu Konvencije, kao što su promene u sistemu pravničkog i, posebno, sudijskog obrazovanja i usavršavanja, kao i uspostavljanje specijalizovanih tela, koja bi pomagala da se pri nacionalnoj legislaciji i primeni zakona poštuju standardi, koje je ustanovio Evropski sud za ljudska prava.

8. Da bi međunarodno krivično pravosuđe služilo miru i pravdi nužno je raditi dalje na njegovom usavršavanju i u tom smislu treba imati u vidu iskustvo Krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, kako bi se izbeglo ponavljanje njegovih slabosti i grešaka. Promena standarda krivične odgovornosti, tako da se na sve optužene za krivična dela izvršena u istom vremenskom periodu, ne primenjuju isti standardi je suprotno načelu jednakosti pred zakonom i zato je ne prihvatljivo.

9. Prilikom promena Ustava Republike Srbije trebalo bi potpuno međusobno uskladiti postojeće ustavne propise koji uređuju odnos međunarodnog i unutrašnjeg prava.

b) Pravo Evropske unije

*Dr RADOVAN VUKADINOVIĆ,
profesor Pravnog fakulteta Univerziteta
u Kragujevcu*

1. Otvaranjem prvog pregovaračkog poglavlja Srbija je otpočela proces priključivanja Evropskoj uniji (EU) oko čijeg značaja i krajnjeg rezultata ne postoji jedinstveni stav. Evrooptimisti i ovaj događaj smatraju istorijskim, definitivnim i nepovratnim opredeljenjem Srbije da prihvati evropske vrednosti i da takav put nema alternative. Evroskeptici, pak, izražavaju niz sumnji u krajnji ishod pregovora.

2. Na Sekciji je izražena sumnja da je bezrezervno prihvatanje redosleda otvaranja pregovaračkih poglavlja, u kome je glavni i prvenstveni značaj dat pitanju rešavanja statusa Kosova, pregovore za članstvo u EU praktično pretvorilo u pitanje definitivnog rešavanja statusa Kosovo ne samo kroz njegovo faktičko, već i kroz pravno priznanje i političku podršku ka evroatlantskim integracijama.

3. Političku opravdanost i ekonomsku racionalnost otpočetih pregovora trebalo bi posmatrati u srazmeri sa dužinom trajanja pregovora. Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju Srbija se obavezala da Sporazum u potpunosti implementira u svoj unutrašnji pravni, politički i ekonomski poredak u roku od šest godina od dana njegovog stupanja na snagu (2013. godine). Međutim, ispunjenje ovog uslova od strane Srbije ne mora, a izvesno je i da neće biti praćeno prijemom u EU, što će dovesti do negativnog dejstva asimetrije. Osnovno negativno dejstvo asimetrije se sastoji u tome što bi Srbija i nakon isteka prelaznog perioda bila obavzana kao i države članice, ali bez prijema u EU, tj. bez učešća u procesu odlučivanja u institucijama EU.

4. S obzirom na opredeljenje da se u narednom izbornom periodu do 2019. godine EU sigurno neće širiti, nije izvesno koliko dugo će Srbija biti izložena negativnom dejstvu asimetrije. Osim negativnog ekonomskog dejstva, kao posledica sprovođenja nove politike “širenja bez prijema” može se očekivati dalji porast evroskepticizma, “zamora od čekanja,” ali i dodatno “usmeravanje” Srbije da svoju spoljnu politiku usaglašavanjem sa politikom EU vodi prema evro-atlantskim integracijama.

5. Imajući to uvidu, potrebno uskladiti tempo promena i ustupaka koje zahtevaju pregovori sa unutrašnjim potrebama Srbije, ne samo da bi se izbeglo štetno dejstvo asimetrije, već i zbog toga što se pojam evropskih vrednosti ne može poistovetiti samo sa vrednostima koje se neguju i koje potiču iz EU. Evropske vrednosti čine i dostignuća koja su stvarana i koja se danas stvaraju i u državama nečlanicama EU, kao što su: Ruska Federacija, Norveška, Švajcarska, države zapadnog Balkana. Tako se “evropejstvo” ne bi dokazivalo samo prihvatanjem dostignuća EU (*acquis communautaire*), već i evropskih dostignuća (*acquis Europeae*).

VI – PRAVO NA PRAVNU DRŽAVU

Dr SAŠA BOVAN,
profesor Pravnog fakulteta Univerziteta
u Beogradu

1. Pitanje autonomije ličnosti razmatrano je iz ugla različitih teorijskih modela koje obrađuju ovu tematiku, pre svega onog librtarijanskog i egalitarno-liberalnog, koji je i dominantan u tom smislu. Bilo je reči i o različitim konceptima jednakosti što je drugo ime ove problematike. Posmatrano na pozitivno-pravnoj ravni, govorilo se o posebnim pravnim režimima zaštite pojedinih oblika ljudske slobode, te o praksi Evropskog suda za ljudska prava sa stanovišta pitanja koji je od dva pomenuta teorijska modela autonomije ličnosti više prisutan u presudama ovog suda. Takođe, bilo je reči o pojedim autorima iz ove oblasti čiji radovi nisu bili poznati ili dostupni našoj intelektualnoj javnosti. Na kraju, ali ne manje važno, bilo je diskusije o tome ko sve može biti imalac lične autonomije (ne samo čovek već, na izvestan način, i sva druga živa bića).

2. Posebno je važno istaći da pitanje autonomije ličnosti i način obrade ove teme na sesijama Šeste katedre Kđpaoničke škole prirodnog prava u najvećoj mogućoj meri korespondira sa trenutno najvećom i najznačajnijom preokupacijom naše Škole, a to je donošenje novog Srpskog građanskog zakonika. U tom smislu, osnovna poruka Šeste katedre je zapravo teorijska podrška naporima u izradi Prednacrtu građanskog zakonika u njegovoj najdubljoj suštini, tj. u pokušaju pronalaženja te fine ravnoteže između individualnih sloboda i opšteg dobra, tj. javnog interesa.

Ustavno pravna pitanja

*Dr VLADAN PETROV,
profesor Pravnog fakulteta
Univerziteta u Beogradu*

*Dr MILE DMIČIĆ,
profesor Pravnog fakulteta
Univerziteta u Banjaluci*

1. Ustavnosudska kontrola podzakonskih opštenormativnih akata u Republici Srbiji široko je postavljena, ali je pitanje da li je takvu kontrolu moguće vršiti kada su podzakonski akti, ne samo predmet, već i merilo kontrole. Takva kontrola se nameće kao nužna za zaštitu vladavine prava, ali i ustavnopravnu zaštitu lokalne samouprave i teritorijalne autonomije.

2. Rešavanje izbornih sporova u Srbiji može biti unapređeno profesionalizacijom izborne administracije, jasnim razgraničenjem nadležnosti između Ustavnog suda i Upravnog suda, preciznije utvrđenim pravilima postupanja i povećanjem transparentnosti u radu, prvenstveno Upravnog suda.

3. Autonomiju pravne ličnosti političke stranke ne treba ograničavati dok omogućava efikasno sprovođenje i izražavanje građanske suverenosti. Kad ta autonomija počne da uzurpira građansku suverenost i postane sama sebi svrha pravo treba da interveniše.

4. Stabilnost i trajnost ustava u znatnoj meri zavise od sposobnosti parlamenta da zakonodavnu funkciju ostvaruje kreativno i sa odgovornošću pred građanima za implementaciju osnovnih ustavnih načela. U suprotnom, parlament će u ustavu uvek tražiti opravdanje za “loše” i “neprikladno” zakonodavstvo. Umesto da se neguje “duh ustava” u pravnom poretku se kovitlaju “duhovi oko ustava” koji propagiraju nove promene.

5. Ustavna načela podležu procesu modernizacije, da bi se njima na racionalan način izrazile vrednosti koje su ugrađene u ustavnu i političku kulturu. U tom smislu, uloga ustavnog suda je od posebnog značaja, te savremeno doba zahteva razvijanje nove funkcije ovog organa: interpretativno evolutivne funkcije u granicama koje određuje načelo lojalnosti ustavu.

6. Svaki ustavni poredak mora imati svoju Magna Cartu, u smislu temeljnih vrednosti i načela bez kojih se taj poredak ne može ni zamisliti ni opravdati. Nisu to samo apstraktne vrednosti, kao što su sloboda, jednakost, pravda itd. To su načela koja su danas realno i ustavnopravo definisana, kao

što su legalnost, legitimnost i podela vlasti, nezavisnost sudstva, ustavne garantije ljudskih prava i sloboda, odgovornost nosilaca javnih funkcija i građana kao političkih subjekata, autonomija ličnosti i sloboda izbora itd., koje imaju veću pravnu vrednost od konkretnih ustavnih rešenja.

OKRUGLI STO

Okrugli sto je održan kao oblik javne rasprave o Prednacrtu građanskog zakonika Republike Srbije.

Tema Okruglog stola je bila deliktna odgovornost (glava II – Prouzrokovanje štete).

Okrugli sto je otvoren izlaganjem akademika prof. dr Slobodana Perovića. Uvodno izlaganje podneo je prof. dr Miodrag Orlić, koje su učesnici Okruglog stola izrazili prihvatanjem i odobravanjem iznesenih ideja i obrazloženje za pitanje krivice u Građanskom pravu.

Diskusija je bila bogata i konstruktivna, izložena su različita mišljenja.

Poruke Okruglog stola:

1. Izneta je opšta ocena u vidu afirmativnog stanja o predloženim rešenjima u Prednacrtu Građanskog zakonika.

2. Posebna pažnja je bila posvećena osnovima odgovornosti – i to subjektivnoj odgovornosti. Odgovornost na osnovu krivice i objektivne odgovornosti za opasne stvari i opasne delatnosti – o kojoj je posebno govorio profesor Perović.

3. Različita su mišljenja ispoljena o profesionalnoj odgovornosti, naročito o medicinskoj odgovornosti, pri čemu je podržana osnovna formulacija Prednacrta (član 299) koji je predložila Komisija za izradu Građanskog zakonika.

4. Predloženo je da se poseban Okrugli sto održi o objektivnoj odgovornosti.

5. Izneta je stav da se poveća i pooštri odgovornost države i profesionalna odgovornost čime bi se ostvarilo prevashodno i preventivno dejstvo zakonskih rešenja.

6. Predloženo je da, Nacrt Građanskog zakonika koji će biti rezultat javne rasprave o Prednacrtu još jednom bude izložen na 29. susretu Kopao-ničke škole 2016. godine.

AUTORI
I
NASLOVI REFERATA

*pripremljeni za XXVIII SUSRET
KOPAONIČKE ŠKOLE PRIRODNOG PRAVA
(13–17. decembar 2015. god.),
publikovani u četiri toma
časopisa “PRAVNI ŽIVOT”, br. 9–12, 2015. god.*

OSNOVNI REFERAT

Prirodno pravo i autonomija ličnosti

Prof. Dr Slobodan Perović

Predsednik Udruženja Kopaoničke škole
prirodnog prava – *Universitas iuris naturalis Copaonici*

Prva katedra

PRAVO NA ŽIVOT

1. Život

1. **Kaznena politika za najteža krivična dela protiv života i tela** – dr Đorđe Đorđević, profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd.
2. **Velika seoba naroda** – dr Jovan Ćirić, Institut za uporedno pravo, Beograd.
3. **Ubistvo u krivičnom pravu Ruske federacije** – dr Dragan Jovašević, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.
4. **Savremeni neonacizam i život u Evropi** – dr Saša Mijalković, profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd.
5. **Privatna bezbednost u Srbiji u funkciji zaštite prava na život** – dr Željko Nikač, profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd.
6. **Nedozvoljen prekid trudnoće (član 120 Krivičnog zakonika) i pristanak maloletnog lica** – dr Igor Vuković, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
7. **Kastracija seksualnih prestupnika – moderna telesna kazna** – prof. dr Nataša Mrvić-Petrović, naučni savetnik Instituta za uporedno pravo u Beogradu.

8. **Interpersonalni odnos kroz prizmu pola učinioca i žrtve kod krivičnog dela ubistva** – dr Darko Marinković, profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd.
9. **Sadomazohizam kao osnov isključenja protivpravnosti** – Ivana Marković, asistentkinja Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
10. **Kaznenopravni aspekti krijumčarenja ljudi u Republici Hrvatskoj s osvrtnom na mediteransku krizu** – dr. sc. Vanda Božić, Katedra za kazneno pravo, doc. dr. sc. Hrvoje Lisičar, Katedra za pravnu informatiku, i dr. sc. Mišo Mudrić, Katedra za pomorsko i općeprometno pravo, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Urednik: dr Đorđe Đorđević, profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu.

---

2. Zdravlje

1. **Autonomija pacijenta – pravo na samoodređenje** – dr Hajrija Mujović-Zornić, naučni savetnik Instituta društvenih nauka, Beograd.
2. **Austrijski model reguliranja odgovornosti za štetu zbog medicinskih grešaka** – mr Katica Tomić, Rechtsanwältin BVM, Beč, Austrija.
3. **Zakonski okvir zaštite od genetske diskriminacije u američkom pravnom sistemu** – dr Nevena Petrušić, profesorica Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.
4. **Pravni aspekt eutanazije** – dr Blanka Ivančić-Kačer, asistentica Pomorskog fakulteta Sveučilišta u Splitu.
5. **Etički i pravni aspekti embrionalnih stem-ćelijskih istraživanja** – dr Vesna Klajn Tatić, naučni savetnik Instituta društvenih nauka u Beogradu.
6. **Zdravstveno zbrinjavanje osoba koje boluju od retkih bolesti** – dr Marta Sjeničić i dr Marko Milenković, naučni saradnici Instituta društvenih nauka u Beogradu.
7. **Donorstvo i aktuelne potrebe za efikasnije pribavljanje ljudskih organa za transplantaciju u Srbiji** – dr Ljubomir Kecman, kardiolog i pravnik, Beograd.
8. **Vrste i značaj postmortalnih procedura** – primarijus dr Ivana Stojanović, specijalista patolog i citolog, Institut sa patologiju, Klinički centar Niš.
9. **Rizici i koristi iz medicinskih istraživanja na ljudima i njihov odnos** – dr Dragica Živojinović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.

Urednik: dr Hajrija Mujović-Zornić, naučni savetnik Instituta društvenih nauka u Beogradu.

---

3. Ekologija

1. **Ekološke izbeglice i klimatske promene** – mr Gordana Petković, načelnik Odeljenja za evropske integracije i međunarodnu saradnju iz oblasti zaštite životne sredine, Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine Republike Srbije i mr Slobodan Prošić, ministar savetnik, Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije.

2. **Odnos između arhúske konvencije i drugih međunarodnih ugovora** – prof. dr Dragoljub Todić, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd i Tina Janjatiović, Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine, Beograd.
3. **Granice primene načela predostrožnosti u zaštiti životne sredine: iskustva domaće i uporedne prakse** – dr Mirjana Drenovak-Ivanović, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
4. **Teorijski aspekti principa zaštite, prevencije i predostrožnosti u savremenom pravu životne sredine** – dr Jelena Šogorov-Vučković, docent Fakulteta za evropske pravno-političke studije, Novi Sad.
5. **Zaštita biodiverziteta u međunarodnim konvencijama** – Dragiša Gajić, viši savetnik za zakonodavno-pravne poslove u bivšoj Saveznoj vladi.

Urednik: mr Gordana Petković, načelnik Odeljenja za evropske integracije i međunarodnu saradnju iz oblasti zaštite životne sredine, Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine Republike Srbije.

---

4. Sport

1. **Uloga sportskih menadžera sa aspekta obezbeđenja ličnih prava u sportu** – dr Edita Kastratović, profesor Fakulteta za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd.
2. **Tri sramote (ili katastrofe) sportskog prava** – dr Hrvoje Kačer, profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu, predsjednik Hrvatskog društva za sportsko pravo.
3. **Obezbeđenje visokorizičnih sportskih priredbi** – dr Božidar Otašević, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije.
4. **Nacrt zakona o sportu** – dr Dejan Šuput, docent Fakulteta za sport, Beograd.
5. **Osiguranje u sportu** – dr Dalibor Kekić, docent Kriminalističko-policijske akademije, Beograd i dr Dane Subošić, profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd.
6. **Regulisanje društvenih odnosa u sportu** – mr Miloš Galantić, Ministarstvo finansija, Poreska uprava, Novi Sad.
7. **Uloga policije u sprovođenju mere bezbednosti “Zabrana prisustvovanja određenim sportskim priredbama”** – mr Saša Marković, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd.

Urednik: dr Edita Kastratović, profesor Fakulteta za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd.

PRAVO NA SLOBODU

1. Krivično-pravna i procesna zaštita ličnosti

1. **Koncept krivičnog postupka kao vid identitetskog preobražaja Srbije** – dr Milan Škulić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
2. **Doživotni zatvor – Pro et contra** – dr Dragana Kolarić, profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu.
3. **Pravna priroda i pravno dejstvo sporazuma o priznanju krivičnog dela** – dr Vanja Bajović, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
4. **Zaštita ustavnih prava ili prava iz evropske konvencije za zaštitu ljudski prava i osnovnih sloboda u krivičnim predmetima u postupku pred Ustavnim sudom Bosne i Hercegovine** – Akademik dr Miodrag N. Simović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci; dr Marina M. Simović, docent Fakulteta pravnih nauka Univerziteta “Apeiron” u Banjoj Luci; dr Vladimir M. Simović, docent Fakulteta za bezbjednost i zaštitu Nezavisnog univerziteta u Banjoj Luci.
5. **Krivično procesni značaj prava imuniteta od krivičnog gonjenja** – Miljkan Karličić, advokat u Beogradu.
6. **Pravno organizacioni aspekti uviđaja mesta događaja u Republici Srbiji** – dr Milan Žarković, profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd; dr Tanja Kesić, docent Kriminalističko-policijske akademije, Beograd i Ana Borović, Osnovni javni tužilac u Pančevu.
7. **Pozivanje u krivičnom postupku** – mr Aleksandar Trešnjev, sudija Višeg suda u Beogradu – Posebnog odeljenja (za organizovani kriminal).
8. **Presrijetanje, prikupljanje i snimanje računarskih podataka za potrebe krivičnog postupka** – dr Velimir Rakočević, profesor Pravnog fakulteta, Univerzitet Crne Gore, Podgorica.
9. **Nove alternative zatvora u Krivičnom zakoniku Republike Makedonije** – dr Metodija Kanevčev, profesor Pravnog fakulteta “Justinijan Prvi”, Univerzitet “Sv. Kiril i Metodij” – Skoplje.
10. **Pitanje razgraničenja i paralelnih postupaka za krivično delo i prekršaj** – dr Tomica Delibašić, Prekršajni apelacioni sud, Beograd.
11. **Policijsko “zadržavanje” prema odredbama Zakonika o krivičnom postupku** – Slavica Dinić, asistent Visoke škole strukovnih studija za kriminalistiku i bezbednost.
12. **Postupak za izricanje jedinstvene kazne** – mr Mladen Jeličić, viši sudijski pomoćnik, Osnovni sud u Šapcu.

Urednik: dr Milan Škulić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

2. Sloboda ličnosti

1. **Zabrana fizičkog kažnjavanjadeteta – prilog diskusiji povodom Prednacra Građanskog zakonika Srbije** – dr Olga Cvejić-Jančić, Univerzitet Edukons, Fakultet za evropske pravno-političke studije, Novi Sad.
2. **Porodično pravo, od institucije do autonomije ličnosti** – dr Zoran Ponjavić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
3. **Surogat materinstvo – argumenti *pro et contra*** – dr Olga Jović-Prlainović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Prištini, sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici.
4. **Financial claims after divorce: how late is “too late”?** – Penelope Booth, Retired Professor of Child and Family Law, Tutor at The Open University, United Kingdom.
5. **The Chi of Chinese Traditional Marriage: Past and Present in Macao** – Paula Nunes Correia, LL.D., Assistant Professor, Faculty of Law University of Macau.
6. **Pojam diskriminacije i uporedno pravni pristup** – Melanija Jančić, asistent Fakulteta za pravne i političke studije u Novom Sadu, Univerzitet Edukons, Sremska Kamenica..

Urednik: dr Olga Cvejić-Jančić, profesor Fakulteta za evropske pravne i političke studije, Univerzitet Educons, Novi Sad.

---

3. Upravno-pravna zaštita slobode

1. **Profesionalizacija u javnoj upravi** – prof. dr Dragoljub Kavran, Beograd.
2. **Nova rešenja Nacrta zakona o opštem upravnom postupku u kontekstu reforme javne uprave u Srbiji** – dr Dobrosav Milovanović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu i dr Vuk Cucić, asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
3. **Human rights policy of the European Union and a disregarded issue: good faith** – Prof. Dr. Zehra Odyakmaz, Mevlâna (Rumî) University, Dean of Faculty of Law; Prof. Dr. Bayram Keskin, Ministry of Environment and Urban Planning; Oğuzhan Güzel, Mevlâna (Rumî) University Faculty of Law.
4. **Odnos organa uprave i nezavisnih državnih organa** – dr Zoran Lončar, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu.
5. **Inspeksijski nadzor u Republici Srbiji** – dr Dragan Vasiljević, profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd.
6. **Mere fiskalne konsolidacije u javnoj upravi zemalja Evropske unije** – dr Aleksandra Rabrenović, naučni saradnik Instituta za uporedno pravo, Beograd.
7. **Racionalizacija uprave – osvrt na nova zakonska rešenja o smanjenju broja zaposlenih u javnom sektoru** – dr Zorica Vukašinović-Radojičić, docent Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu i Blaženka Stojanović, PAR Consulting, d.o.o., Beograd.
8. **Konceptualne i pravne osnove profesionalizacije javne uprave i lokalne samouprave** – mr Zorica Urošević, Gradska uprava za inspeksijske poslove Grada Novog Sada.

9. **Diskreciona ovlašćenja u upravnim aktima Narodne banke Srbije u vršenju kontrolne funkcije nad poslovnim bankama** – Ljubodrag Pljakić, sudija Vrhovnog kasacionog suda u penziji.
10. **Analiza zakonskih odredbi kojima se obezbeđuje efektivnost izvršavanja presuda Upravnog sudstva u Makedoniji** – dr Borče Davitkovski, profesor Pravnog fakulteta Justinijan Prvi, Skoplje; dr Ana Pavlovska-Daneva, profesor Pravnog fakulteta Justinijan Prvi; dr Ivana Shumanovska-Spasovska, docent Pravnog fakulteta Justinijan Prvi, dr Elena Davitkovska, docent Ekonomskog instituta Univerzitet Sv. Ćirilo i Metodije.
11. **Katastar nepokretnosti i upravni spor** – Jasminka Vukašinović, sudija Upravnog suda, Beograd.
12. **Određene specifičnosti ostvarivanja i upravno-procesne zaštite prava na pristupa informacijama u Republici Srbiji** – dr Dejan Milenković, profesor i prodekan, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu.

Urednici: prof. dr Dragoljub Kavran; dr Dobrosav Milovanović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

Treća katedra

PRAVO NA IMOVINU

A. Opšta pitanja – kodifikacije

1. **O argumentima za donošenje građanskog zakonika Republike Srpske** – Akad. prof. dr Vitimir Popović, dekan Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci.
2. **Autonomija ličnosti sine qua non građanskog zakonika** – dr Branko Morait, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Banja Luci.
3. **Živojin Perić o Kodifikaciji građanskog prava kao činiocu državne kohezije** – dr Radomir Prelević, advokat u Podgorici.
4. **Postupak lišenja poslovne sposobnosti i očuvanje pravnog kapaciteta ličnosti** – dr Dušica Palačković, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
5. **Pravo na privatnost u svetlu Zakona o zaštiti podataka o ličnosti** – Vida Vilić, pomoćnik direktora Klinike za stomatologiju Niš, doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu i Ivan Radenković, advokat – Advokatska kancelarija “Stanković”, Niš.
6. **O subjektivitetu subjekata** – dr Igor Kambovski, docent Pravnog fakulteta Univerziteta “Goce Delčev”, Štip, Republika Makedonija.
7. **Jemstvo u Opštem imovinskom zakoniku za Knjaževinu Crnu Goru (1888)** – mr Rajka Peković, asistent Pravnog fakulteta Univerziteta “Mediteran”, Podgorica.
8. **Problem pravnog subjektiviteta životinja** – dr Slobodan R. Martinović, docent Univerziteta Singidunum, Beograd, Poslovni fakultet Valjevo.

9. **Cenzorska kontrola morala u antičkom Rimu** – Mladen Nikolić, asistent Pravnog fakulteta Slobomir P Univerziteta u Bijeljini.
10. **Antički rim u sklopu istorijskog pristupa autonomiji ličnosti** – Ivana Vrkić, asistent Fakulteta za pravne i poslovne studije “dr Lazar Vrkić”, Novi Sad..

B. Svojina

1.a. Svojina i druga stvarna prava

11. **Svojina u Prednacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije** – Đurđe Ninković, advokat u Beogradu.
12. **Sticanje svojine od nevlasnika** – prof. dr Duško Medić, sudija Ustavnog suda Republike Srpske.
13. **Nacionalizacija građevinskog zemljišta** – Mirjana Vulić, pomoćnik direktora JP “Preduzeće za izgradnju grada Kragujevca”.
14. **Odredivost kamate kod potraživanja obezbeđenog hipotekom u budućem Građanskom zakoniku Srbije** – Srđan Stojilković, sudijski saradnik Privrednog suda u Požarevcu.
15. **Obezbeđenje potraživanja zalogom na pravima** – Vladimir Vrhovšek, sudija Višeg suda u Beogradu i dr Vladimir Kozar, profesor Pravnog fakulteta za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad.
16. **Katastar nepokretnosti nasuprot zemljišnim knjigama po Prednacrtu građanskog zakonika Republike Srbije** – doc. dr. Mirko Stojčinović, Republička uprava za geodetske i imovinsko pravne poslove Banjaluka i Milenko Sarić, Republička uprava za geodetske i imovinsko pravne poslove, Banjaluka
17. **Upis u katastar nepokretnosti** – dr Rodna Živkowska, profesor, i dr Tina Pržeska, docent Pravnog Fakulteta “Justinijan Prvi”, Univerzitet “Sv. Kiril i Metodij” u Skoplju.
18. **Pojam retencije u domaćem i uporednom pravu** – Aleksandra Pavićević, asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.

1.b. Svojina i nasleđe

19. **Nasledopravni položaj vanbračnih partnera kao zakonskih naslednika po ZON-u Crne Gore** – dr Ljiljana Kadić, docent Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore.
20. **Postupak za sastavljanje sudskog zaveštanja i novelirani zakon o vanparničnom postupku Republike Srbije** – dr Nataša Stojanović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.
21. **Pravna priroda prava na nužni deo** – Tamara Đurđić-Milošević, asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.

C. Ugovor i odgovornost za štetu

22. **Pravo preče kupovine i polaganje cene u našoj sudskoj praksi** – Jelena Borovac, sudija Vrhovnog kasacionog suda.

23. **Institut obaveznog zaključenja ugovora (tzv. “kontrahirna prinuda”)** kao ograničnje autonomije volje u građanskom pravu u smislu socijalizacije privatnog prava – dr Boštjan Tratar, docent Fakulteta za državne i evropske studije, Brdo pri Kranju i generalni državni pravobranilac Republike Slovenije, Ljubljana.
24. **Neki primjeri nezakonitih pravnih poslova zaključeni suprotno ustanovi javnog poretka** – dr Draginja Vuksanović, docent Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore.
25. **Klauzula rebus sic stantibus u ugovornom pravu** – Darija Marić, doktorand Pravnog fakulteta u Beču i Pravnog fakulteta u Novom Sadu.
26. **Ugovor sa zaštitnim dejstvom prema trećem licu** – Stojan Mićović, advokat i doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
27. **Evolucija zakonskih pravila o zakupu u srpskom pravu** – mr Dragan Pavić, asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
28. **Dejstvo raskida ugovora o kreditu na prestanak jemstva** – mr Dragana Simanić, sudija Osnovnog suda Zvornik.
29. **Poslovodstvo bez naloga kao izvor obligacija** – Marko Perović, asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
30. **Nasleđivanje naknade neimovinske štete** – dr Dragan D. Pantić, advokat u Velikom Gradištu.
31. **Naknada neimovinske štete zbog neosnovanog lišenja slobode ili neosnovane osude** – Smiljka Dingarac-Ničiforović, sudija Apelacionog suda u Beogradu.
32. **Odgovornost za štetu zbog izbacivanja predmeta ili izlivanja tekućina iz prostorija** – dr Slobodan Stanišić, advokat i profesor Fakulteta pravnih nauka Panevropskog univerziteta “Aperion” Banja Luka.
33. **Pravna priroda ugovorne kazne i kaznene naknade štete** – Vladimir Vinš, savetnik u Ministarstvu pravde, Beograd.
34. **Dekriminalizacija klevete i uvrede i građanskopravna odgovornost** – dr Osman Kadriu, profesor FON Univerziteta, Skoplje.

Urednici: Prof. dr Slobodan Perović, predsednik Udruženja Kopaoničke škole prirodnog prava; prof. dr Miodrag Orlić; dr Oliver Antić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

---

2. Porezi

1. **Dometi poreskog sistema i politike** – dr Zoran Isailović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Prištini sa sedištem u Kosovskoj Mitrovici.
2. **Mehanizmi podsticanja poreske discipline obveznika** – dr Marina Dimitrijević, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.
3. **Pružanje usluga bez naknade u sistemu poreza na dodatu vrednost** – dr Miloš Milošević, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
4. **Neadekvatni poreski podsticaji za ulaganja pravnih lica u Srbiji** – dr Hasiba Hrustić, direktor Centra za pravna i finansijska istraživanja u Beogradu.

5. **Oporezivanje inostranih računa domaćih državljana** – dr Snežana Stojanović, profesor Fakulteta za poslovno industrijski menadžment, Univerzitet Union – Nikola Tesla, Beograd.

Urednik: dr Zoran Isailović, profesor Pravnog fakulteta u Prištini.

---

3. Privredna društva

1. **(Ne)uređenje prinudne naplate u postupku restrukturiranja** – dr Dragiša B. Slijepčević, sudija Ustavnog suda.
2. **Competition law issues related to parallel imports of medicines (drugs) in the Republic of Macedonia** – Goran Koevski Ph.D., Professor, Faculty of Law “Iustinianus Primus”, Skopje, Republic of Macedonia.
3. **Regulisanje stečaja povezanih društava u novoj uredbi EU o postupku u slučaju insolventnosti** – prof. dr Vladimir Čolović, naučni savetnik Instituta za uporedno pravo, Beograd.
4. **Proširena odgovornost kod ugovora o građenju elektroenergetskih postrojenja** – Žarko Dimitrijević, doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.
5. **Pravna priroda tajm-šeringa i prava koja se njime stiču** – Andrej Mićović, asistent Fakulteta za hotelijerstvo i turizam u Vrnjačkoj Banji, Univerziteta u Kragujevcu.

Osiguranje

6. **Zakonsko regulisanje osiguranja života u korist trećeg lica u savremenim evropskim pravima i u pravu Srbije** – dr Jovan Slavnić, profesor Univerziteta u Novom Sadu i dr Slobodan Jovanović, profesor Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu.
7. **Autonomija ličnosti u imovinskom osiguranju** – dr Zoran Radović, glavni i odgovorni urednik časopisa “Tokovi osiguranja” u izdanju Kompanije “Dunav osiguranje”, Beograd.
8. **Isključenje iz osiguranja od građanskopravne odgovornosti u vezi sa upotrebom motornog vozila** – dr Siniša Ognjanović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Privredna akademija, Novi Sad i Darko Ognjanović, doktorand Pravosudne akademije, Beograd.
9. **Dileme u odredbama o osiguranju u Građanskom zakoniku Republike Srbije (radni tekst) iz 2015. godine** – mr Slobodan Ilijić, član Predsedništva Udruženja pravnika Srbije.

Urednici: dr Mirko Vasiljević, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu; dr Dragiša Slijepčević, sudija Ustavnog suda Srbije; Miroslav Nikolić, predsednik Privrednog apelacionog suda.

4. Međunarodni privredni ugovori, Arbitraža

1. **Odnos Konvencije UN o međunarodnoj prodaji robe i drugih izvora ugovornog prava** – dr Jelena Perović, profesor Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
2. **Obavezno dejstvo odluke odbora za rešavanje sporova (DAB-a) po opštim uslovima FIDIK-a** – dr Maja Stanivuković, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu.
3. **Opcija nagodbe u postupku zaštite efektivne konkurencije** – dr Sanja Danković-Stepanović, profesor Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu i član Pregovaračkog tima za vođenje pregovora o pristupanju Republike Srbije Evropskoj uniji.
4. **Primena stranog prava i uticaj promenjenih okolnosti** – dr Marija Krvavac, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Prištini, sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici.
5. **Novi pravni okvir za transparentnost u međunarodnoj investicionoj arbitraži** – dr Marko Jovanović, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu i pomoćnik glavnog pravnog savetnika u Ministarstvu spoljnih poslova Republike Srbije.
6. **Autonomija volje kao izraz autonomije ličnosti u međunarodnom privatnom pravu** – dr Jelena Belović, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Prištini, Kosovska Mitrovica.
7. **Arbitrability of intellectual property disputes** – Ana Pepeljgoska, LL.M., Ph.D. Candidate University Ss. Cyril and Methodius Faculty of Law Justinianus Primus Skopje; Attorney at law, and Valentin Pepeljgoski, Ph.D., Professor at FON University Skopje; Attorney at law.
8. **FIDIC uslovi ugovora i pravo na produžetak roka za završetak radova** – Dragica Martinović, pravni savetnik za ugovaranje u Energoprojekt Holdingu a.d. Beograd.
9. **Primena FIDIC uslova ugovaranja u Republici Srbiji** – dr Ljiljana Rudić-Dimić, šef odeljenja za pravne poslove i ugovore, JP “Elektroprivreda Srbije”, Beograd i Zorana Stojković, direktor Sektora za pravne poslove, JP “Elektroprivreda Srbije”, Beograd.

Urednici: dr Jelena Perović, profesor Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Beogradu; dr Thomas Meyer, šef Programa za pravnu reformu za Južni Kavkaz.

---

5. Radni odnosi

1. **Disciplinski postupak u opštem režimu** – Predrag Trifunović, sudija Vrhovnog kasacionog suda.
2. **Načelo autonomnosti u postupku utvrđivanja disciplinske odgovornosti** – dr Slobodanka Kovačević-Perić, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Prištini, Kosovska Mitrovica.
3. **Autonomna pozicija savjeta radnika i participacija radnika** – dr Željko Mirjanić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci.

4. **Konvencije MOR-a u pravnom poretku Republike Srbije** – dr Radoje Brković, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu i dr Zoran Radulović, profesor Visoke škole akademskih studija za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo Beograd.
5. **Radnopravni status uzbunjivača** – Aleksandar Antić, saradnik u nastavi i doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
6. **Pravo zaposlenog na lični integritet i dostojanstvo ličnosti** – Svetlana Anđelić, d.o.o. Kotlenik-promet, Ladjevci, Kraljevo.
7. **“Burnout” sindrom izgaranja na poslu u oblasti zdravstva** – mr Sanja Grahovac-Brčić, Institut za kardiovaskularne bolesti Vojvodine, Sremska Kamenica.

Urednik: Predrag Trifunović, sudija Vrhovnog kasacionog suda.

---

6. Banke i bankarski poslovi

1. **Bankarske panike - da li postoji opasnost za makedonske i srpske banke** – dr Biljana Petrevska, docent Pravnog Fakulteta “Justinijan Prvi”, Skoplje, Makedonija.
2. **Factoring kao bankarski pravni posao** – dr Dragica Ristić, direktor Privredne komore Republike Srpske.
3. **Položaj banaka kao hipotekarnih poverilaca nakon izmena i dopuna zakona o hipoteci** – Predrag Knežević, advokat u Beogradu; dr Žarko Anđelković, profesor Pravnog fakulteta za privredu i pravosuđe, Novi Sad.
4. **Pitanje uređenja akreditivnog poslovanja (kodifikacija građanskog prava)** – dr Mirjana Knežević, profesor Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
5. **Restrukturiranje banaka** – dr Miodrag Mićović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
6. **Makroprudencijalna uloga Narodne banke Srbije** – dr Srđan Golubović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.
7. **Savremeni tokovi bankarstva u procesu globalizacije** – Vanja Kasagić, saradnik u Pravnoj službi Sberbank a.d. Banja Luka, Republika Srpska.

Urednik: prof. dr Stojan Dabić, Međunarodni centar za razvoj finansijskog tržišta, Beograd.

Četvra katedra

PRAVO NA INTELEKTUALNU TVOREVINU

1. **Razvoj i zaštita intelektualne svojine osnova društvenog napretka** – Dimitrije Milić, dugogodišnji sudija Vrhovnog suda Srbije, advokat u Beogradu.

2. **Opisujuće oznake i složenice u postupku registracije žiga** – dr Božin Vlašković, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
3. **Odnos autorskog prava i plagijata** – dr Mario Lukinović, pomoćnik direktora Zavoda za zaštitu prirode Srbije, Beograd.
4. **Dvadeset godina malog patenta u našem pravu industrijske svojine** – dr Snežana Šarboh, samostalni savetnik u Odeljenju za mašinstvo, elektrotehniku i opštu tehniku i Jelena Popović, šef Odseka za patentnu dokumentaciju i diseminaciju informacija, Zavod za intelektualnu svojinu.
5. **Sloboda izražavanja mišljenja i sloboda umetničkog stvaralaštva kao ograničenje delovanja poznatog žiga u nemačkom pravu** – dr Ksenija Vlašković, saradnik za normativno-pravne poslove Rektorata Univerziteta u Kragujevcu.
6. **Ostvarivanje srodnih prava proizvođača fonograma u Republici Srbiji** – Katarina Pavlović, doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu; samostalni referent za pravne poslove u Organizaciji proizvođača fonograma Srbije - OFPS, Beograd.

Urednik: Dimitrije Milić, advokat u Beogradu.

Peta katedra

PRAVO NA PRAVDU

1. Sud u koneksitetu pravde

1. **Postupak za dokazivanje rođenja** – dr Gordana Stanković, profesor Univerziteta u Nišu.
2. **Pravni lekovi protiv rešenja kojim se dopušta izvršenje na osnovu verodostojne isprave doneto od notara** – dr Arsen Janevski, profesor Pravnog fakulteta “Justinijan Prvi”, Univerzitet “Sv. Kiril i Metodij” u Skoplju.
3. **Obavezno održavanje ročišta pre odbacivanja tužbe u parničnom postupku** – dr Nikola Bodiroga, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
4. **Potreba reformisanja zakonskih propisa kojima se uređuje oblast veštačenja** – dr Nebojša Šarkić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu; dr Milan Počuča, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu i mr Vladimir Crnjanski, doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu.
5. **Razlozi za prekid ostavinskog postupka** – dr Milena Trgovčević-Prokić, sudija i predsednik Vanparničnog odeljenja, Prvi osnovni sud u Beogradu.
6. **Građanskopravna zaštita od diskriminacije u Republici Srbiji i zemljama u okruženju** – dr Vladimir Boranijašević, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Prištini, sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici.

7. **Zaštita prava na suđenje u razumnom roku** – mr Vesna Vujin-Jevtić, viši savetnik u Ustavnom sudu.
8. **Troškovi parničnog postupka i zakonska zatezna kamata** – prof. dr Milan Blagojević, sudija Okružnog suda u Banjaluci i vanredni profesor na Univerzitetu za poslovni inženjering i menadžment u Banjaluci.
9. **Ostvarivanje prava na vođenje parničnog postupka na jeziku nacionalnih manjina** – Besfort Ramadani, viši savetnik u Ustavnom sudu, Beograd.
10. **Pripremno ročište u zakonu o parničnom postupku** – Vukašin D. Ristić, advokat u Beogradu.
11. **Efikasnost u sudskim postupcima kao imperativ zaštite prava** – Zoran Vavan, asistent Fakulteta za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad.
12. **Medicinsko veštačenje u parnici** – dr Mirko Bartulović, član Udruženja pravnika Srbije.

Urednik: dr Gordana Stanković, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.

---

2. Međunarodni odnosi i pravde

a) Međunarodno pravo – elementi inostranosti

1. **Tumačenje evropske konvencije o ljudskim pravima** – dr Rodoljub Etinski, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu.
2. **Status međunarodnog prava u pravnom poretku Republike Srbije i njegova primena u praksi** – dr Ivana Krstić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
3. **Konzularna zaštita** – dr Bojan Milisavljević, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
4. **Rešavanje međunarodnih sporova na osnovu međunarodnih ugovora** – dr Boris Krivokapić, profesor Fakulteta za poslovno industrijski menadžment, Univerzitet “Union – Nikola Tesla”, Beograd.
5. **Dužnost optuženog da svedoči u međunarodnom krivičnom pravosuđu** – dr Aleksandar V. Gajić, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
6. **Međunarodni protokol o biološkoj zaštiti (Prokol iz Kartahene) i njegov značaj za uređenje genetički modifikovanih organizama** – dr Sanja Đajić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu.
7. **Granična pitanja između Srbije i država naslednica SFR Jugoslavije** – dr Duško Dimitrijević, naučni savetnik Instituta za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.
8. **Ukrajinska kriza i izazovi spoljne i bezbednosne politike** – dr Vladimir Medović, profesor Fakulteta za ekonomiju i inženjerski menadžment, Univerzitet Privredna akademija Novi Sad.

9. **Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača 1943–1948. god.** – dr Stevan Đorđević, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu (u penziji) i dr Zoran Vučinić, profesor Fakulteta za bezbednost u Beogradu
10. **Savremene tendencije u razvoju prava domorodačkih naroda - Sarajaku standard** – dr Mihajlo Vučić, istraživač-saradnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu u Beogradu.
11. **Međunarodnopravni aspekt atentata na kralja Aleksandra Karađorđevića u Marselju 1934. godine** – prof. dr Jelena Lopičić-Jančić, Beograd.

Urednik: dr Rodoljub Etinski, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu.

b) Pravo Evropske Unije

1. **Zabrana stvaranja i iskorišćavanja dominantnog položaja u Prednacrtu Građanskog zakonika Srbije i u pravu EU** – dr Radovan D. Vukadinović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
2. **Europäische Integration** – Prof. Dr. jur. Dres. h.c. Thomas Oppermann, Tübingen.
3. **Integracioni kapacitet Evropske unije u vremenu krize i izazovi evropskih integracija** – dr Jelena Čeranić, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjaluci; Institut za uporedno pravo u Beogradu.
4. **Članstvo u Evropskom savetu kao predmet ustavnog spora** – prof. dr Ljubica Đorđević, prodekanica za nauku Fakulteta za evropske pravno-političke studije, Univerzitet Edukons, Novi Sad.
5. **Uspostavljanje 29. pravnog režima za ugovorno pravo osiguranja kao uslov funkcionisanja unutrašnjeg evropskog tržišta** – Mirjana Glintić, istraživač saradnik Instituta za uporedno pravo, Beograd.
6. **Subjekt relevantan za iscrpljenje prava intelektualne svojine u odlukama suda pravde evropske unije** – dr Zoran Miladinović, profesor i dr Siniša Varga, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.
7. **Autonomija prava Evropske unije pri zaključivanju međunarodnih sporazuma koji predviđaju nadležnost drugog suda** – dr Vesna Čorić, naučni saradnik Instituta za uporedno pravo, Beograd.

Urednik: dr Radovan Vukadinović, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.

Šesta katedra

PRAVO NA PRAVNU DRŽAVU

1. **Autonomija ličnosti kao etalon pravičnosti evropskog prava ljudskih prava** – dr Saša B. Bovan, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

2. **Autonomija ličnosti, granice prava i legitimnost pravnih normi** – Akademik, prof. dr Vlado Kambovski, predsednik Akademije nauka i umetnosti Republike Makedonije.
3. **Gevirtov princip generičke konzistentnosti kao vrhovni moralni princip** – dr Sanja Đurđić, profesor i rukovodilac studijskog programa Pravo, Fakultet za pravne i poslovne studije “dr Lazar Vrkatić”, Univerzitet Union u Beogradu.
4. **Metodološke osnove hartove teorije prava** – dr Miloš Zdravković, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
5. **Autonomija ličnosti i instrumenti militantne demokratije** – Vesna Adamović, sudija Prekršajnog apelacionog suda u Beogradu i Nikola Pantelić, zamenik javnog tužioca, Treće osnovno javno tužilaštvo u Beogradu.
6. **Univerzalizacija individualnosti i autonomija sopstvenosti** – Refki Tač, advokat U Prizrenu.
7. **Preplitanja zabrane diskriminacije i prava ličnosti** – dr Živorad Rašević, pukovnik pravne službe Oružanih snaga Bosne i Hercegovine.
8. **Pojam i oblici koncepta jednakosti** – mr Roza Gurmešević, doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
9. **Ekološka etika i autonomija (volje) - ko sve može biti “imalac” autonomije** – dr Dragana Ćorić, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu.
10. **Teorijski model sociolingvističke jurisprudencije** – dr Zoran Jelić, konsultant, Beograd.
11. **Ljudska prava i savremena pravna država** – dr Marko S. Trajković, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu i ms Kosta D. Mitrović doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.
12. **Autonomija ličnosti i pravo na otpor** – Ilija Jovanov, asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu..

Urednici: dr Saša Bovan, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

Ustavno pravna pitanja

13. **Čemu nas uči magna carta osam vekova kasnije** – dr Vladan Petrov, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
14. **Biračko pravo “ostalih” u BiH u svjetlu presude Evropskog suda za ljudska prava** – dr Mile Dmičić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci.
15. **Ustav i njegovo trajanje** – dr Irena Pejić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.
16. **Ustavnopravne posledice zaključenja Briselskog sporazuma** – dr Darko Simović, profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu i dr Sreten Jugović, profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu.
17. **Nezakonitost kao razlog za neustavnost zakona** – dr Goran Dajović, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

18. **Hijerarhija pravnog poretka i ustavnosudska kontrola podzakonskih opštih akata** – dr Vladimir Đurić, naučni saradnik Instituta za uporedno pravo, Beograd.
19. **Autonomija zakonodavne grane vlasti u svetlu dužnosti obezbeđivanja ustavnih prava** – dr Boštjan Tratar, docent Fakulteta za državne i evropske studije, Brdo pri Kranju i generalni državni pravobranilac Republike Slovenije, Ljubljana.
20. **Izborni sporovi – institucionalni mehanizmi za rešavanje izbora i izborni sporovi** – dr Maja Nastić, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.
21. **Macedonian perspective of the freedom of association** – dr Renata Treneska-Deskoska, profesor Pravnog fakulteta “Iustinianus Primus” – Skopje, Makedonija.
22. **Problem teritorijalne organizacije Republike Srbije** – dr Oliver Nikolić, naučni saradnik Instituta za uporedno pravo, Beograd.
23. **Zakonodavna evolucija lokalne samouprave u Srbiji od 1990. do danas** – dr Marko Stanković, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
24. **Pravni položaj političkih stranaka – uvod u problematiku** – Savo D. Manojlović, Istraživač pripravnik u Institutu za uporedno pravo.
25. **Stvarno značenje ustavnog jemstva prava na rad** – dr Dragoljub Drašković, sudija Ustavnog suda Crne Gore.
26. **Ocjena ustavnosti i zakonitosti drugih propisa i opštih akata** – mr Hamdija Šarkinović, sudija Ustavnog suda Crne Gore.
27. **Jedan osvrt na institucionalnu zaštitu ljudskih prava u Bosni i Hercegovini** – mr Ljubomir Ožegović, sekretar Ustavnog suda Republike Srpske.

Urednici: dr Vladan Petrov, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu; dr Mile Dmičić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjaluci.

SADRŽAJ

<i>OPŠTE KONSTATACIJE</i>	5
<i>UVODNA REČ</i>	21
<i>PORUKE</i>	55
<i>NASLOVI REFERATA</i>	85

